

P. 506

STUDIA
UNIVERSITATIS BABEŞ-BOLYAI

PHILOLOGIA

2

1986

39/987

CLUJ-NAPOCA

REDACTOR-ŞEF: Prof. A. NEGUCIOIU

REDACTORI-ŞEFI ADJUNCTI: prof. A. PÁL, conf. N. EDROIU, conf. L. GHERGARI

COMITETUL DE REDACŢIE FILOLOGIE: Prof. I. VLAD, Conf. G. ANTONESCU (redactor responsabil), Conf. A. BĂN, Conf. P. BENEDEK, Conf. M. CĂPUŞAN, Conf. D. DRAŞOVEANU, Conf. I. GALEA, Conf. S. TRIFU, Lect. L. BAKONSKY, Lect. M. HOMORODEAN (secretar de redacţie)

TEHNOREDACTOR: C. Tomoaia-COTIŞEL

STUDIA

UNIVERSITATIS BABEŞ-BOLYAI

PHILOLOGIA

2

 Redacția: 3400 CLUJ-NAPOCA, str. M. Kogălniceanu, 1 ● Telefon 1 61 01

SUMAR – CONTENTS – SOMMAIRE

D. POP, Din istoria folcloristicii românești: Traian Gherman ● From the Romanian History of Folkscience: Traian Gherman	3
L. PAVEL, Romanian-American Literary Confluences in the Nineteenth Century. The Work of Bret Harte in Romania	14
R. BACONSKY, „Barthes par Barthes” ou la lecture en question ● „Barthes par Barthes or Aspects of Text Interpretation	18
E. DRAGOȘ, Interferențe discursive (Observații pe marginea schiței <i>Țal!</i> . . . de I. L. Caragiale) ● Discursive Interferences: An Illustration upon the Short Story <i>Țal!</i> . . . by I. L. Caragiale	24
C. SĂTEANU, O problemă de semantică: hiponimia ● A Problem of Semantics: Hyponymy	33
L. POP, „Ce mai faci?” Sau alternativa referinței în dialog ● „How are You?” Or the Alternative Reference in Dialogue	39
F. DUMITRAȘCU, Lexicul neologic în <i>Peregrinul Transilvan</i> de Ion Codru Drăgușanu ● The Neological Lexic in <i>Peregrinul Transilvan</i> (The Transylvanian Pilgrim) of Ion Codru Drăgușanu	45
M. HOPĂRTEAN, La notion d'adverbe ● The Adverb (as a notion)	52
A. MIȘAN, Particularitățile semantice și gramaticale ale categoriei stării în limba rusă ● Semantic and Grammatical Peculiarities of the Category of State in Russian	63

39/982

Recenzii — Book Reviews — Livres parus

Teatrul românesc inedit din secolul al XIX-lea (G. ANTONESCU)	73
Grăul, etnografia și folclorul zonei Chioar (I. ȘEULEANU)	74
G. G. Neamțu, Predicatul în limba română. O reconsiderare a predicatului nominal (C. MILAȘ)	75
Jane Spencer, The Rise of Woman Novelist, From Aphra Behn to Jane Austen (E. POPA)	76
Mariana Gruiță, A Contrastive Syntax of English and Romanian. The Compound and the Complex Sentence (A. TROFIN)	77
Victor Hugo , Angela Ion (ed) (Y. GOGA)	78

DIN ISTORIA FOLCLORISTICII ROMÂNEȘTI:
TRAIAN GHERMAN

DUMITRU POP*

ABSTRACT. — From the Romanian History of Folkscience: Traian Gherman. The works published until now in connection with Traian Gherman, the Romanian folklorist, refer to his already printed works particularly *Comoara satelor* (1923—1928), a review that appeared in Blaj, which was the first Romanian review of folkscience founded, led and financed by him and *Popular Meteorology* (1928: *Meteorologie populară*), the only monograph of the kind not in the Romanian folkscience only, but in the foreign one, too. His activity and his contribution, in actual fact, in the Romanian popular culture domain, would come to the fore only when the numerous works and still in manuscripts collection are published.

Many a valuable study remained from Traian Gherman, based especially on the vast documentation gathered in the field, particularly fulfilled by the help of his correspondents, which were the intellectuals in the Transylvanian villages between 1912—1933 properly. The most interesting and useful of these contributions viewed the Romanian's agricultural customs from Transylvania: *The Mutual Aid of "Claca" at Reaping Time* (*Claca de la secerat*), *The Ploughman or the Pulling into the Water* (*Plugarul sau trasul în apă*), *The Ox's Feast or the Titivated Ox* [= Happy also] (*Sărbătoarea boului sau Boul ferecat* [= fericit]) *The Sowing* (*Semănatul*), or the agro-pastoral ones as *The Saint George's Day* (*Sîngeorzul sau Bloaja*).

His contribution towards the study of lad's associations in the country: *At the Hoghead* (*La bute*) or *At the Drawer* (*La lădoi*) or *The Band of the Lads at Christmas Time* (*Ceata flăcăilor la Crăciun*), a custom about which nowadays specialists think as representing a Dacian inheritance within the Romanian popular culture.

Prezent încă în memoria generațiilor care l-au cunoscut nemijlocit pe cînd era în viață, în plină activitate publică sau în activitatea ulterioară — mai retrasă, dar la fel de perseverentă — de la vîrsta senectuții, profesorul Traian Gherman începe să devină din ce în ce mai prezent în conștiința folcloriștilor și etnografilor noștri prin moștenirea științifică ce a lăsat-o. O scurtă însemnare a noastră, publicată în anul 1962¹, curînd după dispariția cărțurului, a fost urmată, în 1967, de o substanțială contribuție a lui Radu Niculescu cu privire la revista *Comoara satelor*², pe care Traian Gherman a întemeiat-o, a condus-o și a finanțat-o, și de care i se leagă așadar prin excelență numele. În 1973 I. Taloș se oprește mai de-a-proape asupra uneia din lucrările sale, *Meteoro-*

* Universitatea din Cluj-Napoca, Facultatea de Filologie, 3400 Cluj-Napoca, România

¹ Pop, Dumitru, *O bogată moștenire științifică*, în „Studia Universitatis „Babeș-Bolyai”, Series Philologia, Fasc. 2, 1962, p. 83—85.

² Niculescu, R., *Un moment important al activității folclorice în Transilvania: revista „Comoara satelor” de la Blaj*, în „Revista de etnografie și folclor”, 1967, nr. 2, p. 101—117 și *Contribuție la istoricul preocupărilor folclorice în Transilvania: Bibliografia revistei „Comoara satelor”*, în „Limbă și literatură”, vol. XIV, 1967, București, p. 165—178.

logia populară (1928)³, cu intenția de a atrage atenția asupra importanței și necesității publicării ei într-o nouă ediție, revăzută și întregită de autor către sfârșitul vieții. Cu un an mai târziu, O. Birlea îi consacră două pagini în *Istoria folcloristicii românești*⁴, pentru ca, în 1969, cu ocazia împlinirii a 90 de ani de la naștere, Valeriu L. Bologa⁵ și I. Taloș⁶ să îi evoce pe scurt personalitatea.

Ceea ce s-a scris pînă acum despre activitatea cărturarului de la a cărui naștere s-au împlinit nu demult 100 de ani are în vedere opera lui tipărită⁷, operă care nu reprezintă însă decît o parte din ceea ce a elaborat în cursul celor peste 60 de ani de muncă neobosită. Cele mai numeroase, mai semnificative și mai valoroase dintre lucrările profesorului Traian Gherman continuă să trăiască în filele manuscriselor rămase în urma sa, cîteva zeci de caiete care concentrează un material inestimabil, sistematizat și gîndit în liniștea și cu înțelepciunea deplină sale maturității. Abia atunci cînd aceste lucrări vor fi văzut lumina tiparului vom avea o imagine clară asupra contribuției pe care cărturarul plecat dintre noi în urmă cu 25 de ani a adus-o la cunoașterea culturii noastre populare. Una dintre concluziile ce se desprind de pe acumă cu ușurință pe marginea activității ce a desfășurat-o de-a lungul anilor este că autorul ei, om de o exemplară modestie și distincție sufletească, precum și de o discreție care l-a ținut totdeauna departe de zgomotele publicității, a fost de o tenacitate și dirzenie tot atît de exemplare cînd era vorba de împlinirea îndatoririlor sale sociale și a vocației sale cărturărești. Prin aceste ultime trăsături el amintește de ascendenții săi pe linie familială, al căror nume este înscris printre slujitorii activi ai cauzei națiunii române din Transilvania: puicul după tată, Grigore Gherman și cumnatul acestuia, Nicolae Vlăduț, se număraseră printre tribunii lui Avram Iancu, iar tatăl său, Enința Gherman, un vrednic preot de țară, preocupat de ridicarea condiției de viață a țăranilor în mijlocul cărora trăia⁸, fusese și el implicat în lupta națională. La rîndul

³ Taloș, Ion, O „meteorologie populară”, în „Anuarul Muzeului etnografic al Transilvaniei pe anii 1971—1973”, Cluj, 1973, p. 677—682.

⁴ București, Editura Enciclopedică, 1974, p. 431—432.

⁵ Bologa, Valeriu L., în *Memoria lui Traian Gherman* (la 90 de ani de la naștere), în „Steaua”, XXI (1970), nr. 4, p. 127—128.

⁶ Taloș, Ion, *Traian Gherman* (la 90 ani de la naștere), în „Tribuna”, XIII (1969), nr. 51.

și contribuțiile din *Comoara satelor*, a se vedea lucrările menționate de noi în continuare, precum și *Jocurile copiilor* (în *Satul și școala*, VIII (1938), p. 114—116) și „Insemnare” despre strigoi într-un manuscris de fizică experimentală din anul 1848 (în *Transilvania*, LXX (1944), nr. 8—9, p. 740—742). Unele implicații etnografice se găsesc și în *Urbariul satului Cetan din prima jumătate a secolului al XVII-lea*, lucrare publicată în colaborare cu Șt. Pascu, în *Anuarul institutului de istorie din Cluj*, Tom. III, 1960, p. 171—233.

⁸ Numele tatălui său se leagă de satul Turdașul Român, despre care Traian Gherman avea să noteze într-un cabot cuprinzînd amintiri de familie: „Toată copilăria și adolescența mi-am petrecut-o în Turdașul Român și toate amintirile scumpe ale copilăriei sînt legate de acest sat sărăcăcios și dosit de lume și atît de drag și azi sufletului meu”. După informațiile și materialele puse la dispoziție

său, în împrejurările ce au premers istoricului act al unirii Transilvaniei cu România, Traian Gherman este ales membru în Consiliul național român comitatens, calitate în care a înființat el însuși șase consilii și gărzi naționale comunale și a luat parte activă la acțiunile întreprinse în vederea păstrării ordinii și legalității, atât de necesare în acele împrejurări⁹. La 1 decembrie 1918 are bucuria să participe la istorica adunare de la Alba Iulia care a hotărât unirea Transilvaniei cu România, pentru ca numai cu câteva luni mai târziu să facă parte din comisia de preluare a Universității din Cluj, fiind delegat cu preluarea unor institute și laboratoare din domeniul specialității sale, precum și a Bibliotecii centrale universitare și a Teatrului Național¹⁰. Ca membru și ca vicepreședinte (1904—1905) al Societății studentești *Petru Maior* de la Budapesta, în timpul studiilor universitare, mai apoi ca membru al *Astrei* și al Casinei române din Blaj, ca director al Liceului de fete din aceeași localitate (1919—1928), ca inspector școlar regional (1928—1929) și apoi ca inspector general în Ministerul Instrucțiunii pentru școlile secundare și primare (1929—1933), Traian Gherman s-a remarcat nu numai prin capacitățile organizatorice, prin spiritul de inițiativă și prin tactul deosebit cu care înțelegea să lucreze cu oamenii, ci și printr-un înalt spirit de răspundere față de sarcinile pe care și le-a asumat.

Cărturarul crescut în școlile Blajului, în spiritul tradițiilor acestui centru inovator al culturii românești, continuă unele din aceste tradiții în conformitate cu cerințele vremii sale. El este astfel un propagator al cunoștințelor cultural-științifice prin intermediul numeroaselor și variatelor conferințe pe care le ține de-a lungul anilor (*Originea românilor, Anul nou în satele din Ardeal, Descărcările electrice în gaze rarefiate, Razele Röntgen, Electricitatea, Despre comete: cometa Halley* ș.a.). În același scop redactează o serie de lucrări de popularizare a cunoștințelor științifice, unele de interes mai general (*Cucerirea văzduhului, istoria aviației din timpurile cele mai vechi pînă la primul război mondial*), altele adresîndu-se cu deosebire tineretului școlar (*Oameni de știință. Biografii ale marilor savanți, material auxiliar pentru învățămîntul secundar*), lucrări care, spre regretul său, nu au putut vedea lumina tiparului decît fragmentar¹¹. Acțiunea cărturarului nostru pe acest teren,

de fiecele folcloristului Ileana Bozac și Ana Ciurdariu, informații și materiale pe care le-am pus la contribuție și în alte locuri în articolul nostru, mai ales în părțile referitoare la viața și activitatea aceluia de care ne ocupăm, fapt pentru care le exprimăm aici mulțumirile noastre.

⁹ Vezi lucrarea *Consiliul Național Român din Blaj* (noiembrie 1918—ianuarie 1919), *Procedee și acte*, vol. I, Editie îngrijită, studiu introductiv, indici și glosar de Viorica Lescu și Marcel Știrban, Cluj-Napoca, Editura Dacia, 1978.

¹⁰ Cf. informațiile I. Bozac și A. Ciurdariu, precum și datele aflate în Gherman, Traian, Manuscris existent în arhiva Sectorului de etnografie și folclor al Centrului de științe sociale din Cluj-Napoca, sub nr. 1116.

¹¹ Lucrarea aceasta din urmă obținuse în anul 1919 aprobarea Ministerului Instrucțiunii spre a fi tipărită, ceea ce nu s-a realizat însă din motive pe care nu le cunoaștem. Din lucrarea *Cucerirea văzduhului* autorul a reușit să publice un singur fragment, *Jerfele aviației* (în *Albumul Vlaicu*, Orăștie, 1914, p. 239—251). Dintre lucrările de interes cultural rămase în manuscris menționăm *Amintiri din viața studenților de la gimnaziul superior din Blaj. Insemnări răzlețe* (din trecutul Blajului) și *Oameni mari — fapte mărunte*.

care se înscrie în prelungirea acțiunii de luminare a maselor, inaugurată odinioară în cadrul Școlii ardelenne, viza îndeosebi satul românesc din perioada ce a urmat primului război mondial, iar protagonistul ei socotea că învățătoria este înainte de toate chemată să o săvârșească practic. În acest scop, Traian Gherman, devenit inspector școlar, înaintează (în 1931) Ministerului Instrucțiunii un referat în vederea reformei învățămîntului normal, pedagogic, în care preconiza o seamă de măsuri de natură să asigure pregătirea practică, pentru viață, a viitorilor învățători care aveau să devină luminători ai țărânimii noastre¹². Autorul memoriului venea astfel să întărească și să concretizeze orientările generale pe care titularul acestui minister, Dimitrie Gusti, le formulase.

Dar dirzenia și tenacitatea profesorului Traian Gherman s-au manifestat, mai ales, în îndeplinirea vocației sale de culegător și cercetător al culturii noastre populare, pe care a îndrăgit-o încă din fragedă copilărie, tatăl său fiind un excelent interpret de „cîntece naționale“ și „doine populare“, iar mama, o bună povestitoare de tradiții moștenite din bătrîni și o bună interpretă de colinde¹³. Mai tîrziu, în perioada studiilor secundare la liceul din Blaj, Traian Gherman avea și el, ca și colegii lui, „notese“, carnete cu diverse cîntece, așa cum era în moda timpului, dar cu excepția unui singur coleg, nici unul „nu avea atîtea poezii populare ca mine“¹⁴, multe fiind preluate din repertoriul tatălui său.

Traian Gherman, care a beneficiat de o instrucție în domeniul științelor exacte, fiind profesor de matematică, fizică și chimie, a simțit însă relativ tîrziu impulsul real care l-a dus către explorarea domeniilor culturii populare și impulsul acesta a venit oarecum întîmplător. Așa cum mărturisește el însuși, întîile sale preocupări științifice s-au concentrat asupra elaborării unui manual de fizică pentru liceele românești din Transilvania, manual a cărui nevoie devenise imperioasă pe la începutul secolului. Eforturile ce le-a depus în acest scop au fost însă zădărnice de apariția între timp a unei lucrări corespunzătoare. Tînarul profesor reflectează atunci (era în iarna anilor 1910—1911) la o „fizică a țaranului român“, o lucrare care să „cuprindă toate cunoștințele țaranului nostru referitoare la mediul în care trăiește, cu observațiile sale de toate zilele, trecute urmașilor din generație în generație, cu practicele și credințele sale“¹⁵. Entuziasmat de această idee, profesorul Gherman trece de îndată la elaborarea unui amplu chestionar, cu întrebări referitoare la trei secțiuni principale ale lucrării proiectate: cosmogonie, astronomie, meteorologie. Multiplică chestionarul „în cîteva sute de exemplare“ și-l difuzează în rîndurile prietenilor și cunoșcuților de la sate, iar mai apoi în rîndul elevilor săi de la liceul din Blaj, cu scopul adunării materialului documentar pentru realizarea lucrării. Momentul

¹² Memoriul acesta, intitulat *Reforma învățămîntului în școlile normale (de învățători)*, a fost publicat în vol. *Un an de muncă la Ministerul Instrucțiunii*, de D. Gusti, București, 1933.

¹³ Gherman, T., *Mărturisiri*, p. 6.

¹⁴ *Ibid.*, p. 8.

¹⁵ *Ibid.*, p. 14—15.

acesta marchează începutul activității sale de culegere a folclorului și totodată punctul de plecare al viitoarei sale monografii *Meteorologia populară*, singura lucrare pe care va avea satisfacția să o vadă publicată în volum. Încheiată în anul 1914, dar tipărită abia după primul război mondial, *Meteorologia populară* reprezenta o contribuție cu totul remarcabilă și, așa cum s-a spus¹⁶, unica monografie de acest fel nu numai în folcloristica românească, ci și în cea a altor popoare.

Așa cum avea să precizeze mai târziu profesorul Gherman, corespondenții la care a apelat pentru adunarea materialului referitor la „meteorologie“ au trimis o dată cu aceasta „fără să li se ceară“, și „doine, strigături, colinzi, ghicitori ș.a.“¹⁷. Aceștia li se adaugă în anul școlar 1912—1913 „recitări și jocuri de copii“, culese direct de la elevii săi¹⁸. Imediat după război, paralel cu demersurile ce le face în vederea publicării *Meteorologiei*, Gherman continuă să adune material folcloric din diverse domenii, fie direct din gura țăranilor sau elevilor săi, fie prin intermediul altora, astfel că în scurtă vreme ajunge în posesia unei colecții cuprinzând cîntece și descîntece, ghicitori și proverbe, jocuri de copii ș.a.¹⁹.

Antrenat în această activitate, pe care o desfășura cu tot mai multă pasiune în afara obligațiilor sale de serviciu, profesorul Traian Gherman începe să reflecteze la o revistă lunară de folclor. Poartă în acest scop discuții cu un grup de colegi, făurește planuri, face demersuri pentru obținerea unor mijloace materiale etc. În cele din urmă, fără să obțină nici un sprijin material din partea statului sau a vreunei instituții, asumîndu-și așadar, singur toată răspunderea și toate riscurile, Traian Gherman întemeiază, împreună cu un grup de „colegi profesori din Blaj“ (Alexandru Lupeanu-Melin, Iuliu Maior, Ion Pop Cîmpeanu, Ion Pop-Zăicani, Ion Moldovan și Ștefan Pop) revista *Comoara satelor*, cea dintîi revistă de profil folcloric a românilor din Transilvania. Așa cum se arată în articolul program, *Către cititori*, publicat în primul ei număr, revista urmărea scopuri modeste. Pornind de la ideea că „pentru cunoașterea unui popor izvorul cel mai prețios ni-l dă folclorul și etnografia“, scopul ei îl constituia „adunarea folclorului românesc ca material de utilizat pe seama celor ce vor scrie istoria neamului și de a mîntui de la pieire această comoară națională“²⁰. Întemeietorii ei se considerau „simpli culegători de folclor, iar revista, un magazin în care depozitau acest material“²¹.

Deși este opera unor amatori și cu toate că nebeneficiind de nici un sprijin material, a avut o existență de numai cinci ani (1923—1928), revista *Comoara satelor* reprezintă un moment important în istoria folcloristicii românești. Continuînd vechile tradiții ale mișcării folcloristice inaugurate de Școala ardeleană, revista a adunat și a pus în circulație științifică un număr apreciabil de informații de specialitate (3559 infor-

¹⁶ Talos, I., O „meteorologie populară“, p. 681—682.

¹⁷ Gherman, T., *Mărturisiri* p. 29.

¹⁸ *Ibid.*, p. 29—31.

¹⁹ *Ibid.*, p. 32.

²⁰ „Comoara satelor“, I (1923), nr. 1, p. 1—2.

²¹ Gherman, T., *Mărturisiri*, p. 41.

mații de folclor și lexic²²), multe inedite, culese în general cu spirit de răspundere pentru păstrarea autenticității lor și acoperind arii întinse, mai ales din creația transilvăneană. Prin cei 66 de corespondenți, între care numeroși profesori și învățători, *Comoara satelor* a avut un rol de seamă în stimularea interesului pentru folclor al cărturarilor noștri și al tineretului școlar în perioada ce a urmat primului război mondial. „Din punct de vedere moral“, avea să noteze mai târziu Traian Gherman, revista „a deșteptat interesul pentru folclor în tineretul școlar“²³, pregătind totodată cîțiva viitori culegători din rîndurile acestuia. În privința aceasta, *Comoara satelor* anticipă acțiunea de mari proporții a viitoarei *Arhive de folclor* a Academiei, care — lucrînd, firește, în alte condiții și cu alte mijloace materiale — a izbutit să antreneze în activitatea de culegere un număr impresionant de intelectuali din lumea satului, elevi și chiar țărani de pe întreg cuprinsul țării²⁴.

Editată timp de cinci ani cu prețul unor imense sacrificii materiale făcute de directorul ei, sacrificii pe care la un moment dat acesta nu mai este capabil să le suporte, revista își încetează apariția în 1928, profesorul Gherman rămînînd dator cu aproape 80.000 de lei, pe care avea să-i achite ulterior în rate lunare. Amărăciunea cu care s-a soldat întreprinderea sa atît de lăudabilă nu l-a îndepărtat însă de ideea reluării ei (o dată după cinci ani²⁵), dar încercările pe care le-a făcut în acest scop au rămas zadarnice. Dificultățile cu care a avut de luptat în tot timpul apariției revistei și înfrîngerea pe care a suferit-o în final nu l-au putut îndepărta însă pe cărturarul nostru de patrimoniul popular, căruia i-a rămas credincios pînă la sfîrșitul vieții. El continuă astfel acțiunea de culegere și de studiere a folclorului, care cunoaște o învioreare cu totul deosebită mai ales în perioada cît a funcționat ca inspector școlar regional și general. Este perioada în care entuziasmul său este în continuă creștere și în care urzește planuri mari cu privire la investigarea culturii populare. Acțiunea sa se desfășura acum paralel (— dar independent —) cu aceea a Arhivei de folclor de la Cluj, mărginindu-se însă la Transilvania și fiind totodată circumscrisă unor anume domenii ale folclorului și etnografiei.

Încă în anii de apariție a revistei, Traian Gherman se interesase de obiceiurile de Crăciun ale feciorilor și de obiceiurile la secerat, publicînd chiar unele materiale²⁶. În iarna anului 1926 face o anchetă în rîndurile cîntăreților bisericesti adunați pentru un curs la Blaj, urmărind unele din aceste probleme, ca să reia ancheta, în iarna din 1931—1932, cu ocazia unui curs similar organizat la Cluj. De îndată ce este numit inspector general, cere învățătorilor din 1500 sate ardelenne să elaboreze

²² Cf. Niculescu, R., *Un moment important...*, p. 106.

²³ Gherman, T., *Mărturisiri*, p. 43.

²⁴ În perioada 1930—1940, cea mai rodnică, de altfel, Ion Mușlea antrenase 875 de corespondenți (cf. Taloș, I., studiul introductiv la *Ion Mușlea, Cercetări etnografice și de folclor, București*, Editura Minerva 1971, p. XIII).

²⁵ Gherman, T., *Mărturisiri*, p. 48.

²⁶ *Tineretul de la sate*. „La băgatul în lădoi“, în *Comoara satelor*, V, nr. 5—6, p. 61—65 și nr. 7—8, p. 81—85; *Alduitul cununii* (la secerare), ibid., IV, nr. 7—8, p. 101—107.

monografiile ale școlilor în care funcționează, răspunsurile primite cuprinzând și diferite materiale folclorice. Tot pentru învățătorii din mediul rural profesorul Gherman întocmește trei chestionare folclorice, unul despre „Organizația tineretului de la sate” în perioada sărbătorilor de Crăciun și de Anul nou, altul despre „claca seceratului” și cel de al treilea, adresat învățătoarelor, despre „cromatică populară”. Chestionarele sînt trimise în iarna anului 1932—1933 învățătorilor din 15 județe din Transilvania. Roadele acțiunii profesorului Gherman au fost remarcabile; la primul din chestionare, cel privitor la colindatul cetei de feciori, primește un număr de aproximativ 800 de răspunsuri, acoperind astfel cea mai mare parte a Transilvaniei; la chestionarul despre claca la secerat primește circa 500 de răspunsuri, iar la ultimul, despre cromatică populară, circa 300 de răspunsuri²⁷. Intenția folcloristului nostru era ca, după ce va studia materialele și problemele pe care le ridică și după ce se va pune la punct cu bibliografia maghiară și germană de specialitate, să elaboreze noi chestionare, adecvate, cu ajutorul cărora să investigheze folclorul românilor din Banat și mai ales al celor din județele situate în estul Transilvaniei, care prezintă aspecte și probleme speciale, de mare interes științific și etnic. Din păcate, lucrul acesta nu l-a mai putut realiza niciodată. Traian Gherman a sortat și îndosariat bogatul material adunat prin intermediul amintitelor chestionare, dar îmbolnăvirea sa și apoi refugiul ce a urmat odiosului Dictat de la Viena din august 1940 și întregul cortegiu de suferințe care i-a fost dat țării să trăiască vreme de cîțiva ani, toate acestea i-au impus folcloristului amînarea proiectelor sale. Din tot ceea ce adunase în cursul deconiei al treilea mai ales a reușit să valorifice prin tipar doar fragmente, puțin concludente pentru acumulările făcute: *Nuntă țărănească într-un sat din Sătmar*²⁸, o broșură al cărei text fusese publicat inițial în paginile revistei *Afirmarea* de la Satu Mare, în care descrie nunta din comuna Ilba, și studiul *Tovărășiile de Crăciun ale feciorilor români din Ardeal*²⁹, care valorifică parțial bogatul material cules mai ales în anii 1932—1933. În notă autorul precizează, de altfel, că e vorba de „Spicuri dintr-o lucrare în manuscris, cuprinzînd descrierea obiceiurilor de la Crăciun, Anul nou și Bobotează, adunate în mare parte cu concursul învățătorilor din peste cinci sute de sate din Ardeal...”. Deși de mici dimensiuni, lucrarea aceasta este una din puținele descrieri mai amănunțite ale unui obicei în legătură cu care cercetările ulterioare³⁰ se vor dovedi a

²⁷ În legătură cu toate acestea a se vedea Gherman T., *Mărturisiri*, p. 66—80. Despre acțiunea inițiată de Traian Gherman în domeniul monografiilor școlilor românești și despre rezultatele ei a se vedea Gherman, T., *O colecție de monografii ale școalelor primare confesionale din Transilvania* (în „Transilvania”, LXX (1944), nr. 8—9, p. 733—735, în care precizează că a primit de la învățătorii satești un număr de 1600 astfel de monografii, dintre care 1347 sînt utilizabile.

²⁸ Satu Mare, 1938.

²⁹ În *Anuarul arhivei de folclor*, V, București, 1939, p. 57—77.

³⁰ Vezi Buhociu, O., *La confrérie des jeunes hommes roumains de l'ancienne Dacie*, Extras din „Romanica”, 7 (1974), La Plata, 1975, p. 49—61, articol reluat în vol. *Folclorul de iarnă, ziorile și poezia păstărească*, București, Editura Minerva, 1979, p. 45—87, și mai ales Traian Herseni *Forme străvechi de cultură*

fi deosebit de fertile, considerându-l printre cele mai interesante și mai arhaice moșteniri culturale ale poporului român.

În perioada ce a urmat celui de al doilea război mondial, Traian Gherman nu a mai izbutit să publice nimic în domeniul folclorului. A lucrat însă intens pe materialul cules anterior, izbutind să finalizeze câteva din lucrările proiectate. Astfel, în anul 1958 încheia cea de a doua ediție din *Meteorologia populară*, ediție mult îmbunătățită față de cea din 1928, atât în privința materialului documentar pe care se bazează, cât și a concepției pe baza căreia este concepută și redactată. Așa cum se prezintă în noua ei formă, lucrarea reprezintă o contribuție valoroasă nu numai la problema pe care o dezvoltă, ci și la diverse alte aspecte ale etnografiei și folclorului românesc³¹, și tocmai de aceea publicarea ei se impune cu necesitate.

Mai înainte cu șapte ani, în 1951, profesorul Gherman redactase articolul *Răspintii în evoluția obiceiurilor agrare la românii din Transilvania în prima jumătate a secolului al XX-lea*, articol care a fost tipărit ulterior în paginile *Anuarului Muzeului etnografic al Transilvaniei*³². Lucrarea ne interesează înainte de toate pentru cunoașterea concepției autorului cu privire la raporturile ce există între evoluția culturii populare și evoluția vieții concrete, economice, sociale, politice, raporturi pe care le evidențiază prin câteva exemple trăite și urmărite de el însuși în cursul vieții. Pornind de aici, cărturarul, în vîrstă de 72 de ani, atrage atenția folcloriștilor și etnografilor „de azi” că „au datoria să urmărească noua evoluție economico-socială, precum și timbrul ce-l imprimă folclorului și etnografiei”³³. În al doilea rînd, articolul în discuție ne interesează deoarece vine să confirme o orientare mai veche a autorului cu privire la prioritățile ce trebuie să călăuzească cercetarea culturii populare românești. Teoria originii păstorești a poporului și a culturii noastre tradiționale populare ajunsese la modă și cîștigase teren, mai ales după prestigioasele intervenții ale lui Ovid Densusianu. Cercetarea aspectelor păstorești ale etnografiei și folclorului românesc reprezenta, evident, o necesitate, dar, pe lîngă numeroasele exagerări ce se înregistraseră în cadrul ei, pusese în umbră aspectele agrare ale culturii noastre populare tradiționale, aspecte cel puțin tot atât de importante și de semnificative. În această epocă, și chiar de la începutul activității sale științifice, profesorul Traian Gherman își îndreaptă privirile îndeosebi către aspectele agrare ale etnografiei și folclorului românesc; dovadă imensul material adunat cu deosebire după anul 1930. În *Răspintii...* autorul menționează că reflecțiile sale au în vedere câteva „momente” „numai din domeniul agrar — socotînd că nu greșesc dacă le voi pune pe primul plan al preocupărilor pentru colegii mai tineri care se ocupă de domeniul vast al etnografiei și al folclorului”³⁴ (s.n. D.P.),

poporană românească. Studiu de paleoetnografie a cetelor de feciori din Tara Oltului, Cluj-Napoca, Editura Dacia, 1977.

³¹ Cf. și Talos, I., *lucr. cit.*, p. 681 și mai ales Bîrlea, O., *lucr. cit.*, p. 431.

³² Cluj, 1973, p. 427—434.

³³ *Ibid.*, p. 434.

³⁴ *Ibid.*, p. 433.

deoarece „S-au făcut pînă acum prea puține cercetări în domeniul vieții agrare a românilor din Transilvania”³⁵. Justețea punctului de vedere și a orientării preconizate de profesorul Gherman aveau să fie confirmate mai tirziu prin cercetările întreprinse și prin concluziile ce au fost formulate, concluzii care depășese interesul pur etnografic și folcloric³⁶. Acestea vor fi cu siguranță întărite și nuanțate atunci cînd roadele activității neobosite ale lui Traian Gherman vor intra în circulație științifică efectivă, fiind tipărite. E vorba de cîteva lucrări, avînd un preponderent caracter descriptiv și a căror valoare constă cu deosebire în materialul de teren pe care îl încorporează. Cea mai amplă dintre ele este consacrată obiceiurilor de vară și este intitulată *Claca de la secerat la românii din Transilvania*. Față de contribuțiile anterioare, ea înfățișează acest obicei într-o mare cuprindere geografică, însumînd materiale culese din 700 de localități ardelenice (descrieri ale obiceiului și ale recuzitei, texte folclorice, credințe, desene și planșe). Lucrarea aceasta ne prezintă astfel, uneori cu lux de amănunte, morfologia și aria de expansiune a unui obicei agrar tradițional din cele mai interesante, într-o epocă în care era încă vital sau se păstra cel puțin în memoria satelor investigate. Este în afara oricărei îndoieli că o sinteză asupra acestui obicei și a creației poetice pe care a generat-o nu poate fi imaginată fără să se pună la contribuție lucrarea profesorului Gherman.

O altă lucrare fragmentară, rămasă în manuscris este intitulată *Sămănatul* și cuprinde „obiceiuri și credințe ale românilor din Transilvania” în legătură cu începutul muncilor agricole, multe din ele reminiscente din vechea sărbătoare a „Anului nou”, care s-a serbat pînă tirziu primăvara. Materialele pe care autorul le pune la contribuție provin din cca 100 de sate. *Plugarul* sau *Trasul în apă*³⁷, un obicei agrar larg răspîndit odinioară la români și care își are, de asemenea, sorgintea în vechea sărbătoare a „Anului nou” este prezentat pe baza informațiilor obținute de autor din 66 de sate. O contribuție valoroasă este și cea intitulată inițial *Bou' Rusaliilor*, iar apoi, *Sărbătoarea bouului sau bouul ferecat*, obicei agrar la românii din Transilvania, obicei pe care autorul l-a „reconstituit” pe baza informațiilor provenite din 18 sate. *Singeorzul sau Bloaja*, obicei agrar-pastoral la românii din Transilvania³⁸ înfățișează acest obicei — insuficient cercetat — din ciclul primăverii servindu-se de materialele obținute din 78 de sate. Aceluiași ciclu i se încadrează și obiceiul care constituie obiectul studiului lui Traian Gherman *Armîndenii la românii din Transilvania*, studiu neîncheiat în care aduce mărturii inedite față de cele cunoscute anterior și care îi conferă o altă

³⁵ *Ibid.*, p. 427.

³⁶ Vezi în legătură cu aceasta Giurescu, C. C., *Formarea poporului român*, Craiova, 1978, p. 103 și Butură, V., *Etnografia poporului român. Cultura materială*, Cluj-Napoca, Editura Dacia, 1978, p. 99, precum și bibliografia la care trimit autorii.

³⁷ Problema a constituit obiectul unei comunicări prezentate de autor în ședința din 10 oct. 1958 a filialei din Cluj a Societății de științe istorice și filologice.

³⁸ Comunicată la ședința din 25 aprilie 1958 a societății amintite.

înfățișare. *Muguri în loc de paști* aduce câteva date noi cu privire la un obicei popular aproape necunoscut și despre care se credea că dispăruse la sfârșitul secolului al XVIII-lea.

Dintre obiceiurile de iarnă asupra cărora folcloristul Traian Gherman s-a oprit mai de aproape am amintit studiul *Tovărășiile de Crăciun ale feciorilor români din Ardeal*, despre care spunem că valorifică parțial bogatele informații adunate în mare parte cu ajutorul chestionarului întocmit în acest scop și difuzat în zindurile învățătorilor. Obiceiurile acestui ciclu alcătuiesc obiectul unui studiu de dimensiuni cu mult mai mari, pe care autorul l-a intitulat *La bute și La lădoi sau Ceata junilor de la Crăciun*, studiu rămas până astăzi în manuscris. Pentru cei care au urmărit cu atenție conținutul excelentului studiu pe aceeași temă publicat recent de Traian Herseni, dar care se mărginește numai la una din zonele noastre etnofolclorice (Țara Oltului), însemnătatea contribuției lui Traian Gherman apare cu mult mai evidentă. Fără să o cunoaștem nici măcar în linii generale, ne putem întreba totuși dacă prin informațiile bogate ce le aduce ea nu va veni să confirme cu argumente noi cel puțin unele din supozițiile atât de interesante și de îndrăznețe pe care le face Herseni în lucrarea sa? Cercetarea lui Gherman încorporează, între altele, o colecție de colinde și orații după colindă, multe din acestea din urmă ilustrând versiunea transilvăneană, tradițională, a textului plugușorului din ținuturile extracarpătice.

Moștenirea științifică lăsată de profesorul Gherman conține și alte materiale folclorice, culese ocazional sau în cadrul unor proiecte de studiu pe care nu le-a putut duce mai departe: unele despre nuntă și înmormântare, altele din sfera obiceiurilor calendaristice (la împreunatul oilor, la Sîngeorz, „strigarea peste sat“, „Sîntoader“, la „săpatul“ (= prășitul/cucuruzului“ ș.a.), descîntece, ghicitori, câteva balade și povești etc. Spre sfârșitul vieții a întreprins o anchetă despre „spiritul viței de vie și al ierbii“, problemă aproape nerecercată până acum de folcloristica românească³⁹. La acestea se adaugă numeroase date referitoare la cromatica poporului român din Transilvania, care conțin și mulți termeni de etnobotanică, date din domeniul medicinei empirice populare, cuvinte dialectale, precum și folclor (cca 200 de versuri populare) din vechile manuscrise românești aflate în Biblioteca centrală din Blaj, copiate în ultimii ani ai vieții cărturarului.

Așa cum am văzut, Traian Gherman s-a dedicat preocupărilor de folclor și etnografie relativ târziu, începînd cu un domeniu învecinat uneia din ramurile de știință pentru care se pregătise — fizica — și în care profesa. În exemplara sa modestă, el se considera un „simplu culegător de folclor“, care dorea să salveze de la picire un material de interes național, aflat în plină prefacere și uneori dispariție. A cules însă în spiritul respectului necesar pentru autenticitatea faptelor de folclor și,

³⁹ Citeva informații asupra problemei se găsesc în articolul nostru. *Viticul-tura în folclorul Transilvaniei*, încorporat de Bulecea Athanasie în lucrarea *Viile și vinurile Transilvaniei*, București, Ed. Ceres, 1979, p. 24—31, cu precizarea, făcută în *Prefață*, că, alături de alții, am „pus la îndemîna autorului studii proprii“. (p. 4)

în calitatea sa de director al revistei *Comoara satelor* sau în aceea de culegător prin corespondenți, i-a indemnât pe colaboratorii săi să respecte acest principiu fundamental, și i-a instruit în vederea notării cât mai fidele a materialului⁴⁹. Astfel, cu unele excepții, culegerile efectuate de către colaboratorii lui Traian Gherman se încadrează exigențelor științifice ale epocii. În plus, atât pentru materialul publicat în paginile revistei, cât și pentru cel pe care l-a pus la contribuție în lucrările sale, tipărite sau păstrate pînă acum în manuscris, autorul a procedat la o selecție, eliminînd ceea ce i se părea că nu corespunde cerințelor științifice.

Dar cărturarul care se intitula un „simplu culegător“ a fost în realitate mult mai mult. Pe lîngă faptul că a intuit bine unele din sarcinile prioritare ale investigației în acest domeniu (obiceiurile agrare și cele de iarnă), a meditat matur asupra materialului adunat, l-a sistematizat, încercînd să ajungă la un gen de „monografii care să sintetizeze“ unele probleme la nivelul spațiului etnic transilvan asupra căruia izbutise să-și extindă documentarea de teren. Neîfiind un profesionist în sensul propriu al termenului, lucrînd în afara obligațiilor sale de serviciu și cu mijloacele personale de care dispunea, Traian Gherman a gîndit aceste sinteze la nivelul marilor „amatori“ din epoca precedentă și din vremea sa. Teoretizările ocupă astfel un loc modest în scrierile sale, dominant fiind caracterul descriptiv. Cunoaștem însă importanța cu totul excepțională pe care continuă să o aibă acest gen de lucrări, atât pentru limpezirea unor probleme și aspecte parțiale, cît și pentru abordarea unor lucrări teoretice de mare amploare, a unor sinteze de importanță națională. Renunțînd la o seamă de considerații teoretice riscante, de care epoca nu ducea lipsă, Traian Gherman, spirit pozitivist prin formație, a preferat o soluție mai modestă dar mai sigură, sistematizînd, descriînd și comentînd în limite realiste un material de teren, cules sub supravegherea sa, într-o epocă dată, ceea ce îi conferă o anumită unitate, care îl va ajuta pe cercetătorul care va duce investigația mai departe în cadrul sintezelor de care folcloristica românească are atîta nevoie. Toate acestea vin să recomande publicarea cît mai neîntîrziată a moștenirii științifice pe care profesorul Traian Gherman a lăsat-o în urma sa.

---

⁴⁹ În legătură cu calitatea culegerilor datorate lui Traian Gherman, vezi precizările făcute de Niculescu, R., *Un moment important...*, și Bîrlea, O., *lucr. cit.*, p. 431—432.

ROMANIAN-AMERICAN LITERARY CONFLUENCES
IN THE NINETEENTH CENTURY.
THE WORK OF BRET HARTE IN ROMANIA

LUCIA PAVEL*

ABSTRACT. — The paper deals with the echoes of Bret Harte's work in the Romanian literary world in the nineteenth century. For the Romanians the cultural interest in the American literary creation was intensified by a political motivation. The American literature was viewed as a product of the War of Independence hence it was first and foremost appreciated because of the social and political ideas it expressed and because of the atmosphere of liberty it breathed. Bret Harte's work became a means of contact between two literatures, a means of drawing together two worlds and two civilizations.

The complex and many-sided Romanian-American literary contacts, their magnitude and recurrence, urge the present day reader to find out their evolution in time and to go back to the remotest days of their beginnings. From the dissipated data of the literary and publicistic history, we set ourselves the task of detecting the echoes in the nineteenth century Romanian literary world of the works of the famous American writer Francis Bret Harte.

Francis Bret Harte lived in an epoch when the spirit of independence, which reigned after the War of Independence, had become preponderant and when a dying Old World was being replaced by a New One just coming into being. It was a period when the newly won political and State independence stirred the natural pride of the Americans, inducing them to make sustained efforts in throwing away the cultural tutelage of the metropolis. It also made the writers try hard in finding a way out in the affirmation of a new, independent, and original literature¹ which was meant to show the new realities. But the enterprise was daring and of a long standing because the links between the former colonies and the Continent were too numerous and too strong to be overthrown at once and to be abruptly interrupted. Therefore numerous were the Americans who, living in this atmosphere of compromise², combined in their works the traits of the Old and New Worlds. And one of them was Francis Bret Harte.

Bret Harte is the representative of a literature in full progress of affirmation and consolidation. After a fruitful period of experiments and search which bear the mark of the War of Independence at the

---

* School no. 15, 3400 Cluj-Napoca, Romania.

¹ Daniel Boorstin, *The Americans. The Colonial Experience*, New York, 1958, p. 314.

² *Idem*, *The Americans. The National Experience*, New York, 1965, p. 330.

end of the eighteenth century, the American literature outlines its own original traits, which transpass from the works of Washington Irving, Fenimore Cooper, Edgar Allan Poe, Bret Harte and go through the works of Herman Melville, Walt Whitman and Mark Twain.

Francis Bret Harte was born in 1836 on the Eastern coast of the New World and his destiny was that of the "American conquerors of the West". Attracted by the spell and richness of the unexplored Western regions, Harte settled in California as the correspondent of the San Francisco magazines "The Golden Era" and "The Californian Review", becoming a "pioneer" of Western literature. The hardships of a pioneer's life, the robustness of the personages who succeeded in overcoming the adversities of nature and man, the romantic recollection of the conquest of the West, these are some of the important themes found in the writer's work.

For the Romanians who found themselves in a period when their own national literature was being created, the cultural interest in the American literary creation was intensified by a political motivation. The American literature was viewed as a product of the War of Independence, hence it was first and foremost appreciated because of the social and political ideas it expressed, because of the atmosphere of liberty it breathed, because of the robustness in spirit of a nation in the rise; for all these and less for its aesthetic and literary qualities.

If we view things from such a perspective, it is not surprising that the Romanians were among the first peoples of Europe to translate and popularize Bret Harte's work. They were attracted by the novelty of the themes dealt with, by the flavour and humour of Harte's stories. The widespread recognition of the American writer's work on the Continent began in 1885. This is the way „La Grande Encyclopedie“, published in France in the same year, speaks of this moment: "Bret Harte is one of the most respected of the American writers; the humour and originality of his Californian stories brought him a great reputation in America, a reputation which is now beginning to spread in Europe"³.

The first Romanian contacts with the work of Bret Harte had been 11 years previous to the above mentioned presentation. In 1874 the "Românul" review from Bucharest, lead by C. A. Rosetti, published — in a rather poor translation — the short story which made its author famous in 1868, "*The Luck of the Roaring Camp*"⁴. Although the translation lacked accuracy — fact we are aware of from the Romanian version of the title ("*Buna soarte a sălaşului mugitoriu*") — it represents an important cultural enterprise of bringing forth an interesting story six years after it had been published in America.

The year 1875 marks an important step forward in the Romanian contacts with the work of the American writer. It was the year when the same story, "*The Luck of the Roaring Camp*" was once more translated,

³ *La Grande Encyclopedie*, Paris, vol. I, 1885 (Hector France).

⁴ Bret Harte, *Buna soarte a sălaşului mugitoriu*, in „Românul“, 1874, June 15—18, translated by C. Demetriad.

this time by one of the most outstanding literary critic and the guiding spirit of the Romanian letters, Titu Maiorescu. A much better translation, this version of the short story had the exceptional privilege of having been read aloud in the "Junimea" circle, a group of men of letters to which belonged the great personalities of our national literature: M. Eminescu, I. Creangă, I. Slavici, Iacob Negruzzi, Al. Xenopol a.s.o. The short story was also published in the famous review "Convorbiri literare"⁵ of the "Junimea" circle. Later on Titu Maiorescu, pre-eminently a man of letters preoccupied with promoting the genuine aesthetic values, dedicated a short critical appreciation to Bret Harte, praising "the originality of his characters, the temperance of his style, and the energy of his imagination"⁶. This characterization accompanied the first Romanian translation of another story written by Bret Harte, "The Outcasts of Poker Flat"⁷, a short story which highly contributed to its author's fame. This time the translation belonged to another member of "Junimea" circle, I. Al. Rădulescu-Pogoneanu.

Remarkable is the interest shown in Bret Harte's work by the "Junimea" circle, which frequently published translations of the American writer's work in their review. Thus "Convorbiri literare" published the short stories: "The Luck of the Roaring Camp" (1875), "Miggles" (1877), "The Outcasts of Poker Flat" (1893), "Brown of Calaveras" (1899) and again "The Luck of the Roaring Camp" (1899). The political review "Timpul" published "The Rose of Tulumna" (1876), "Miggles" (1877), "The Fool of Five Forks" (1880). The conservative review "Epoca" published "The Diamond Miner" (1899). At the same time the writers of the "Junimea" circle translated a study on Bret Harte written by the literary critic Hoops.

Simultaneously, Bret Harte's work aroused the interest of another group of writers centered round the liberal-radical review "Românul" from Bucharest issued by C. A. Rosetti. The translations published there were signed by two outstanding members of the circle, Constantin Demetriad and Winterhaldner.

In Transylvania the first Romanian translations of Bret Harte's work published in periodicals appear comparatively later than in the Principalities. The review "Familia"⁸ from Oradea issued by Iosif Vulcan and the review "Tribuna" from Sibiu issued by Ioan Slavici published in 1887 and 1892--1893 respectively three of the best known short stories written by the American writer. Yet the contact of the intellectuals from Transylvania with the works of Bret Harte were first made through the periodicals of Iași and Bucharest. The Transylvanian

⁵ *Idem*, *Norocul din Roaring Camp. Novelă californică*, in „Convorbiri literare”, 1875, nr. 10, p. 402—409, translated by T [Maiorescu].

⁶ *Idem*, *The Outcasts of Poker Flat*, in „Convorbiri literare”, 1899, nr. 6, p. 545—559, translated by I. A. Rădulescu-Pogoneanu; the translation is accompanied by a note written by Titu Maiorescu.

⁷ *Ibidem*.

⁸ Bret Harte, *Omul neînsemnat*, in „Familia”, year XXIII (1887), nr. 52 from December 27 January 1, p. 616—619, translated by Ion Russu [Șirianu].

men of culture came first into contact with the work of Bret Harte through the German versions and even English ones. There are numerous volumes of Bret Harte's work to be found in the great libraries of Transylvania. Two of the libraries from Cluj-Napoca possess the first editions of "*Prose and Poetry*" and "*The Tales of the Argonauts*" published in 1872, 1873 in Tauchnitz edition⁹. And the German version of "*The Tales of the Argonauts*", published in 1873 in the same edition, is also to be found in a library from Cluj-Napoca.¹⁰ "*The Californian Tales*", translated in German are present in a school library from Blaj. Many other versions of Bret Harte's short stories were published in popular editions: "Universal Bibliotek" and "The Collection of British and American Authors" in German and English.

Limiting our investigation to the nineteenth century we came to the conclusion that the Romanian literary world came very early into contact with the work of the American writer Bret Harte. The Romanians were able to detect its message and to find out also its artistic merits. The frequency of the translations in our century and the beginning of the turning to good account of the work through commentaries and critical studies disclose the praise of the Romanians for the image of the "New World" rendered with savour and humour in an original way by the American writer. If we add to the translation printed in periodicals those numerous volumes translated from other American writers' work, we may conclude that Bret Harte's work became a means of drawing together two worlds and two civilizations. From such a perspective the study of the Romanian—American contacts during the nineteenth century is worth being done by the literary historian of today.

At a century and a half from the birth of the American writer, the work of Bret Harte is read with the same pleasure and is not worn out by the passing of the time. His work remains actual, permanently full of new meanings and senses, now as well as tomorrow.

⁹ *Idem, Prose and Poetry*, vol. I—II, Leipzig, 1872, is to be found in University Central Library of Cluj-Napoca and the Library of the Academy of the Socialist Republic of Romania from Cluj-Napoca.

¹⁰ *Idem, Die Argonauten -- Geschichte spanischen und amerikanischen Sagen und Stadt -- und Charakter -- Skizzen*, Vol. I—II, Leipzig, in the University Central Library of Cluj Napoca etc.

„BARTHES PAR BARTHES“
OU LA LECTURE EN QUESTION

RODICA BACONSKY*

ABSTRACT. — “BARTHES PAR BARTHES” or Aspects of Text Interpretation. The paper discusses Roland Barthe's work *Barthes par Barthes* from the points of view of the theory of the literary genres and the aesthetics of the readers' response. By relating the Barthesian text to the categories proposed by Lejeune in *Le Pacte autobiographique* the „constraints that play the double play of fiction and autobiography“ are focused upon. The paper reveals the built-in ambiguity of Barthes' text that allows for multiple readings variously modelled according to the suggestions of particular ranges of interpretation explicitly or implicitly formulated.

On peut affirmer avec Philippe Lejeune¹ que dans l'acception la plus courante, le genre littéraire prend ses assises sur des „présupposés de permanence et d'autonomie“. Il exige (acquiert) forcément une *identité* établie par une action de dissociations et de production normative en vue d'isoler le genre et d'opérer dans le corpus ainsi délimité une graduation des valeurs.

Tout lecteur est spontanément amené à cette nécessité d'intégration du *texte* dans un système et donc de faire fonctionner une information antérieure (d'ordre archétypal) afin de le classer. Cette opération d'accueil qui implique la référence à un *invariant* (censé déterminer, en quelque sorte, *a priori*, le mode de la lecture — ce que nous appellerions, faute de mieux, *relation de confiance* — de même que la réduction de l'écart entre le code de réception) s'accomplit dans la plupart des cas „d'une manière empirique“. Pour désigner cet acte de classement, de normalisation, Hans Robert Jauss propose dans deux études successives, *Littérature médiévale et théorie des genres*² et *Literary History as a Challenge of Literary Theory*³, l'expression d' „horizon d'attente“, horizon sur le fond duquel toute nouvelle production apparaît, soit pour répondre fidèlement à l'attente, soit pour la décevoir ou lui imposer de se transformer. Conjugant un effet de perspective implicite (où viennent se fondre les modèles proposés par les lectures précédentes) et un effet cinématique („l'horizon change lorsque l'observateur se déplace“) cette image rend évidente, dans l'attitude du lecteur, les caractères de nature paradoxale qui l'investissent. Elle fait voisiner dans une symbolique expressive *inertie* ou besoin de *fixer* l'horizon (ce que Lejeune appelle

* Université de Cluj-Napoca, Faculté de Philologie, 3400 Cluj-Napoca, Roumanie

¹ Lejeune, Ph., *Le Pacte autobiographique*, Paris, Seuil, 1975, p. 320.

² „Poétique“, 1970, no. 1.

³ „New Literary History“, automne, 1971, vol. II, no. 1.

normalisation) dans une mythologie du genre et demande de *renouveau*, *d'inédit*. Chaque lecture littéraire⁴ se trouve de la sorte soumise à une double valorisation: la mesure dans laquelle elle remplit une attente préalable et comme pré-formée, s'égalant au *modèle* (ce qu'on pourrait nommer l'aspect *contractuel*), et celle où elle déplace l'horizon, le brise et le réinstaure (en y introduisant l'aspect *variable*). Cette combinatoire permettant à la fois de statuer le genre (de l'essentialiser) et de le saisir dans son évolution historique (dans sa transcendance) motive, en l'occurrence, la démarche ci-dessous.

Celle-ci prend la forme de l'interrogation d'un texte barthien, *Roland Barthes par Roland Barthes*⁵, face auquel le lecteur, irrité et fasciné, essaie le sentiment panique d'un voyageur errant dans un espace de sables mouvants. Ce qui le laisse interdit, c'est précisément cette impossibilité de prendre pied, de s'installer dans le confort d'un genre (d'un système), bousculé dans son attente par l'interférence des *coues*⁶ qui brouille les pistes et requiert un effort d'adaptation (d'adoption, en dernière analyse, d'un nouvel horizon).

Si l'on admet avec Lejeune que la définition de l'autobiographie serait: „Recit rétrospectif en prose qu'une personne réelle fait de sa propre existence, lorsqu'elle met l'accent sur la vie individuelle, en particulier sur l'histoire de sa personnalité“, cette définition mettant en jeu „des éléments appartenant à quatre catégories différentes: 1. *forme du langage*: a) récit; b) en prose / 2. *Sujet traité*: vie individuelle, histoire d'une personnalité / 3. *Situation de l'auteur*: identité de l'auteur (dont le nom renvoie à une personne réelle) et du narrateur / 4. *Position du narrateur*: a) identité du narrateur et du personnage principal, b) perspective rétrospective du récit“, on est tenté de reconnaître dans le texte mentionné une figure de l'autobiographie. Et cela d'autant plus que les conditions *sine qua non* (3) et (4 a) de la reconnaissance du signe autobiographique se laissent aisément circonscrire⁷.

⁴ Nous donnons à *littéraire* une valeur traditionnelle, tout en n'ignorant pas qu'une théorie des genres devrait poser, en tout premier lieu la définition même de la littérature.

⁵ Paris, Editions du Seuil, coll. „Ecrivains de toujours“, 1975.

⁶ *Fragments d'un discours amoureux* (Paris, Ed. du Seuil, coll. „Tel Quel“, 1977), amende dans les pages liminaires, intitulées „Comment est fait ce livre“, l'angoissante oscillation des modalités de lecture que proposait *Barthes par Barthes*; en niant le pacte romanesque tout comme le pacte autobiographique, Barthes définit le *Discours amoureux* comme un portrait, non point psychologique, mais structurel: „il donne à lire une place de parole: la place de quelqu'un qui parle en lui-même, amoureuxment, face à l'autre (l'objet aimé), qui ne parle pas“ (p. 7).

⁷ Lejeune, P.H., *o.c.*, p. 14.

⁸ *Ibidem*.

⁹ Nous ne saurions passer sous silence une surprise initiale qui oppose déjà, dans un avant de la lecture, le système reçu de la collection à son numéro 86. *Ecrivains de toujours* est synonyme pour le lecteur à ces études des grands auteurs, montées plus ou moins sous forme de collage, par un critique; que l'auteur soit en vie est encore dans l'ordre des choses (voir Beckett, Green, Malraux, Montmerlant, Sartre qui y ont bien figuré), mais qu'il assume la réalisation de sa propre image a de quoi dépayser.

Pourtant si le recto de la couverture inscrit en majuscules l'aveu le moins ambigu, le verso infirme la validité du pacte en train de s'édifier: „Tout ceci doit être considéré comme dit par un personnage de roman“. Dès lors la recherche des contraintes qui jouent le double jeu du roman et de l'autobiographie devient un impératif.

*
*   *
*

Il est certain que si les premières catégories fonctionnelles du genre autobiographique subissent dans *Barthes par Barthes* une légère entorse, un manquement à la règle, celui-ci n'est point de nature à infirmer l'intention autobiographique. Le lecteur n'est certes pas en présence d'un récit articulé sur le principe de la chronologie, mais du moins reconnaît-il, dans le texte éclaté, l'intention d'un récit: „Me commenter? Quel ennui! Je n'avais d'autre solution que de me ré-écrire — de loin, de très loin — de maintenant: ajouter aux livres, aux thèmes, aux souvenirs, aux textes, une autre énonciation, sans que je sache si c'est de mon passé ou de ma présence que je parle. Je jette ainsi sur l'oeuvre écrite, sur le corps et le corpus passés, l'effleurant à peine, une sorte de *patch-work*, une couverture rapsodique faite de carreaux cousus. Loin d'approfondir, je reste à la surface, parce qu'il s'agit cette fois-ci de „moi“ (du Moi) et que la profondeur appartient aux autres“¹⁰.

Intention de récit soutenue par les images qui l'individualisent, tout en exerçant sur le lecteur l'attraction d'une preuve matérielle d'identification (c'est lui, je le reconnais malgré...) et racontant implicitement une métamorphose. Dans ce glissement d'un passé vers un présent le sujet, devenu objet de son énonciation, ne s'appréhende pourtant point comme une *authenticité* transcendente („mettre mon expression présente au service de ma vérité antérieure“), ne restaure guère un *moi* révolu (qu'il ne saurait décrire, *imiter*): „La fait (biographique, textuel) s'abolit dans le signifiant, parce qu'il coïncide immédiatement avec lui: en *m'écrivant*, je ne fais que... [devenir]... moi-même mon propre symbole, je suis l'histoire qui m'arrive...“¹¹ En effet, la seule connaissance possible est une connaissance du présent car en se posant dans le texte au passé, le sujet du discours autobiographique participe à une mystification¹²; le décalage temporel indique justement la différence d'identité que l'indice grammatical de la 1ère personne est incapable d'exprimer. La vérité du passé est une vérité altérée (la vérité d'un *autre*): elle est solidaire d'une instance et non d'un devenir: „Formations réactives: une *doxa* (une opinion courante) est posée, insupportable; pour m'en dégager, je postule un paradoxe; puis ce paradoxe s'empoisse, devient lui-même concrétion nouvelle, nouvelle *doxa* et il me faut aller plus loin vers un nouveau paradoxe.

¹⁰ Roland Barthes par Roland Barthes, éd. cit., *Le Patch-work*, p. 145.

¹¹ Barthes, R., p.c., *La coïncidence*, p. 60—62.

¹² cf. dans Jean Starobinski, *La Relation critique*, Paris, Gallimard, 1970, „Le style de l'autobiographie“.

Refaisons ce parcours. A l'origine de l'oeuvre, l'opacité des rapports sociaux, la fausse Nature; la première secousse est donc de démystifier (*Mythologies*); puis la démystification s'immobilisant dans une répétition, c'est elle qu'il faut déplacer: la science sémiologique (postulée alors) tente d'ébranler, de vivifier, d'armer le geste, la pose mythologique, en lui donnant une méthode; cette science à son tour s'embarrasse de tout un imaginaire: au voeu d'une science sémiologique succède la science (souvent fort triste) des sémiologues; il faut donc s'en couper, introduire, dans cet imaginaire raisonnable, le grain du désir, la revendication du corps: c'est alors le Texte, la théorie du Texte. Mais de nouveau le Texte risque de se figer: il se rejette, se monnaie en textes mats, témoins d'une demande de lecture, non d'un désir de plaire: le Texte tend à dégénérer en Babil. Où aller? j'en suis là¹³.

Et Barthes de procéder alors à un dédoublement de la personne (à un clivage au niveau du sujet), à une figure d'opposition je/il. La scission ne met pas en cause le statut autobiographique (ou du moins, pas encore): les signes de l'identité narrateur-personnage sont par trop soulignés pour que l'apparition du *il*, tout en marquant un effet de rupture, y soit interprétée autrement que comme un désir de *distan- ciation*: ... il ne pouvait assumer son trouble dans le code même du trouble, c'est-à-dire de *l'exprimer*: il se sentait plus qu'exclu: détaché: toujours renvoyé à la place du témoin, dont le discours ne peut être, on le sait, que soumis à des codes de détachement: ou narratif, ou explicatif, ou contestataire, ou ironique: jamais *lyrique*, jamais homogène au pathos en dehors duquel il doit chercher sa place¹⁴.

Le récit autodiégétique qui n'a point de référent actuel qu'à l'intérieur du discours, dans l'acte même de l'énonciation, alterne dorénavant avec le récit de la non-personne du type: „Il aurait voulu produire non une comédie de l'Intellect, mais son romanesque“¹⁵, sans que le contrat de lecture s'en trouve modifié. Le rapport d'équivalence auteur-narrateur-personnage est si fortement ancré dans le texte, si abondamment signifié que lorsque Barthes en vient à la tentative de conclusion vis-à-vis de son texte d'un pacte romanesque possible, la première chose à laquelle il s'en prend c'est la nécessité d'exclusion du nom propre: „La substance de ce livre, ..., est donc totalement romanesque. L'intrusion, dans le discours de l'essai, d'une troisième personne *qui ne renvoie cependant à aucune créature fictive*¹⁶, marque la nécessité de remodeler les genres: que l'essai s'avoue *presque* un roman: un roman sans noms propres“¹⁷.

Récusant donc l'autobiographie, ou mieux dire, la limitant à l'expression de l'improductif („On ne trouvera donc ici, mêlées au roman familial, que les figurations d'une préhistoire du corps — de ce corps

¹³ Barthes, R., o. c., *Doxa paradoxa*, p. 75.

¹⁴ Barthes, R., o. c., *L'exclusion*, p. 89.

¹⁵ Barthes, R., o. c., *La fiction*, p. 94.

¹⁶ C'est nous qui soulignons.

¹⁷ Barthes, R., o. c., *Le livre du Moi*, p. 124. Une troisième modalité de lecture s'articule ici, *le livre est un essai*.

qui s'achemine vers le travail, le jouissance d'écriture¹⁸, en faveur d'un passage vers un imaginaire de l'écriture („Même et surtout par votre corps vous êtes condamné à l'imaginaire¹⁹), une dépossession par le Texte, libre de tout signe propre, et cela tout en produisant l'attestation de la prise en charge du texte parallèlement à la motivation²⁰ de fictivité: „Tout ceci doit être considéré comme dit par un personnage de roman — ou plutôt par plusieurs. Car l'imaginaire, matière fatale du roman et labyrinthe des redans dans lesquels se fourvoie celui qui parle de lui-même, l'imaginaire est pris en charge par plusieurs masques (*personae*), échelonnés selon la profondeur de la scène (et cependant *personne* derrière). Le livre ne choisit pas, il fonctionne par alternance, il marche par bouffées d'imaginaire simple et d'accès critiques...“²¹, Barthes remet en cause, en ce point précis du livre, l'ambiguïté de l'écriture, ce droit à une sémantique baroque, ouverte à la prolifération du signifiant et tranche dans le sens d'une définition du texte comme „débordement, transport du style vers d'autres régimes du langage et du sujet, loin d'un code littéraire classé“.

En faisant jouer les deux critères proposés par Lejeune, „rapport du nom du personnage et du nom de l'auteur, nature du pacte conclu par l'auteur“ on obtiendrait pour le cas du texte envisagé une position que l'auteur de l'*Autobiographie en France* donne pour intenable, à savoir, „la coexistence du nom et du pacte romanesque“:²²

Nom du personnage	≠ Nom de l'auteur	= 0	= Nom de l'auteur
Pacte romanesque	1 _a	2 _a	Barthes par Barthes
= 0	1 _b ROMAN	2 _b ROMAN INDéterminé	3 _a AUTOBIO
autobiographique		2 _c AUTOBIO	3 _b AUTOBIO

¹⁸ Barthes, R., o. c., p. 6.

¹⁹ Barthes, R., o. c., p. 40.

²⁰ On serait presque tenté d'interpréter dans le fragment qui suit le jeu des personnes grammaticales dans un ordre de valeur contraire: le possessif *ses* (done IIIe pesonne) serait le signe de *l'auteur*, tandis que *moi, mes* (Ière pesonne) renverraient au *personnage-narrateur* sans qu'un effet d'identité soit ici décelable: „... ce livre n'est pas le livre de ses idées; il est le livre du Moi, le livre de mes résistances à mes propres idées; c'est un livre récessif (qui recule, mais aussi, peut-être, qui prend du recul)“. Roland Barthes, o.c., *Le livre Ta!*

²¹ Barthes, R., o. c., *Le livre du Moi*, p. 123.

²² Barthes, R., o. c., *L'accommodation*, p. 137.

Il est également vrai que cet équilibre paradoxal est des plus précaires, rendu encore plus fragile par la pulvérisation du texte, la pratique du fragment qui serait, en dernière instance, justifiable d'une lecture autre (par intermittence, à la manière du maniement d'un dictionnaire, d'une encyclopédie).

En définitive, devant ces pactes à peine conclus sitôt niés, la meilleure manière de prospection du texte est celle que Barthes propose lui-même: „Quand je lis, j'accommode... Une linguistique fine ne devrait plus s'occuper des „messages“ (au diable „les messages“!); mais de ces accommodations, qui procèdent sans doute par niveaux et par seuils: chacun *courbe* son esprit, tel un oeil, pour saisir dans la masse du texte *cette intelligibilité-là* dont il a besoin pour connaître, pour jouir etc. En cela la lecture est un travail: il y a un muscle qui la courbe“³².

---

³² Lejeune, Ph., o. c., p. 28.

INTERFERENȚE DISCURSIVE

(OBSERVAȚII PE MARGINEA SCHIȚEI ȚAL! ...
DE I. L. CARAGIALE)

ELENA DRAGOȘ*

ABSTRACT. — **Discursive Interferences: An Illustration upon the Short Story *Țal!*...** by I. L. Caragiale. An analysis carried upon the short story *Țal!*..., by the great Romanian classic writer I. L. Caragiale, illustrates the possibility of transforming nonliterary discursive structures (e.g., prescriptif, scientific, argumentativ) within a specific literary texture, according to a peculiar comical intention of the author. The author of the article focused upon the status of the discursive agent, the *locutor-narrator*, who also functions as a fictional character, and upon objective and subjective modalities (especially, deontic modality). The specific modality based upon the opposition *to be* — *seem* is proved to function as an underlying discursive dimension of the entire short story.

0. Ca descendent al unei familii de actori și negustori, I. L. Caragiale a moștenit, fără îndoială, voluptatea de a vorbi, oriunde, în saloane, în redacții, la conferințe, în piața publică, în tren, în berării, și oricând, în preajma examenelor, a diverselor sărbători, ziua, noaptea, în zori, fiind, după părerea lui George Călinescu, „Creatorul la noi a literaturii euforiei potatorice”¹. Deprinderea s-a transmis literaturii sale în formele cele mai reprezentative pentru dimensiunea lor discursivă: teatrul și schițele. Acestea din urmă, fie că împrumută organizarea dramatică (*Justiție, C.F.R., Five o'clock, Art. 214, Căldură mare* sau *Un pedagog de școală nouă*), fie că instituie sistemul narator = personaj, sistem foarte apropiat de procedeele dramatice (*Reportaj, Atmosferă încărcată, Situațiunea, Întirziere, Amicul X..., Ultimă oră! ... Micii economii..., Cadou..., Țal!..., Diplomatie, Bubico..., Lanțul slăbiciunilor, Vizită..., O cronică de Crăciun..., D conferință, Duminica Tomii, Identitate..., Repausul dominical* și multe altele) ne obligă la o reconsiderare a metodelor de investigare a textului caragialean care se sustrage, de la analizele structurale din perspectivă naratologică, de exemplu, dar impune cu necesitate o perspectivă semiotică cerută de formarea în interiorul său a sensurilor pragmatice.

1. Din punct de vedere semiotic, discursul este fie obiectul unei praxiologii lingvistice și atunci este considerat o *practică discursivă*², putându-se manifesta sub forma discursului științific, politic, juridic,

* *L'École générale* no. 2, Gherla, 3475 Gherla, Departemen de Cluj, Roumania

¹ Călinescu, G., *Istoria literaturii române de la origini până în prezent*, București, 1941, p. 433.

² Cristea, T., *Lingvistica discursului și didactica limbilor străine*, în „Limbile moderne în școală”, 1983, I, p. 11—18.

administrativ [și literar, adăugăm noi], fie obiectul unei teorii a enunțării, fiind conceput ca o *activitate discursivă*, centrul de interes formându-l „urmele“ enunțării în enunțul produs sau text, întrucât proprietățile pragmatice sînt marcate lingvistic în acesta. Ca activitate lingvistică, discursul are caracter individual, e „parole“ (vorbire), enunțare, performanță sau, după G. Guillaume, este „locul de manifestare a creativității subiectului vorbitor, unde sînt create contextualizările prin care valori adiacente (efecte de sens) sînt atribuite unităților de limbă“³. De aici rezultă aria largă a tipologiei discursurilor⁴, pentru care se ține cont de:

a) componentele actului de comunicare de la baza discursului, deci de condițiile concrete ale procesului de comunicare;

b) cîmpul de referință al discursului.

Dintre numeroasele tipuri de discurs care vizează componentele actului de comunicare (scris vs oral, direct vs mediat, discurs-conversație vs discurs-expunere, discurs didactic vs discurs polemic, discurs autoritar vs discurs egalitar), ne interesează discursul bazat pe dicotomia prezența vs absența interlocutorilor care dă naștere discursului dialogat, respectiv, celui povestire, structuri discursive reperabile și în literatură, știindu-se că discursul literar se realizează, în general, în absența interlocutorilor.

Strategia noastră de analiză va reține structura practicii discursive de tip literar, precum și raporturile dintre nivelul discursului și forma lingvistică pe care o produce — textul⁵. Opțiunea pentru această poziție rezidă în faptul că discursul literar, ca practică discursivă instituționalizată⁶, impune o instanță discursivă abstractă sau un emițător fictiv, cum i se mai spune, care se construiește prin discurs, fiind „un (pre/post) text, un sistem de cunoștințe pertinente pentru în/des-cifrarea semnificației unui text dat“⁷.

1.1. Recunoscîndu-i, în același timp, discursului caracterul acțional, prezent și în discursul literar, acțiune prin cuvinte, sîntem constrînși să rezolvăm două aspecte importante: a) elementele componente ale discursului și b) potrivit perspectivei pragmatice, definirea contextului.

³ Apud Cristea, T., *ibidem*, p. 12.

⁴ Ducrot, O., Todorov, Tz., *Dictionnaire encyclopédique des sciences du langage*, Paris, Éditions du Seuil, 1972, s.v. *énonciation*, consideră că o tipologie a discursurilor s-ar putea realiza după cum acestea se centrează asupra locutorului sau a alocutorului, pe enunț sau pe enunțare sau pe existența discursului implicit sau explicit.

⁵ Runcan Măgureanu, A., *Aspecte semantice ale constituirii textului*, în „Semantică și semiotică“, București, Editura științifică și enciclopedică, 1981, p. 45.

⁶ Măgureanu, A., *Discursul literar ca practică discursivă instituționalizată*, în „Limbile moderne în școală“, 1983, I, p. 23—30.

⁷ *Idem, ibidem*, p. 26.

Elementul fundamental al discursului este agentul sau locuitorul⁸. Acesta este dotat cu o intenție de a acționa (vorbind), deci de a schimba o stare de fapte, intenție derivând dintr-o motivație (epistemică, afectivă, evaluativă). Motivul și intenția sînt elemente pragmatice prin care e descris agentul, forma, fiind tratate ca entități modalizatoare. După B. Pottier⁹, modalitățile sînt esențiale în exprimarea subiectivității, ele alcătuiind piatra unghiulară în constituirea pragmaticii ca metateorie a semnificației intenționale.

În cazul discursului verbal (pot exista discursuri muzicale, coregrafice, plastice etc.), obiectul pragmaticii va fi fragmentul lingvistic în dependență de contextul „acțional“, de contextul de „enunțare“, compus din trei elemente:

- a) producerea intențională a unui fragment lingvistic de către locutor;
- b) receptarea și recunoașterea intenției sau a ansamblului de intenții de către destinatar;
- c) suportul situațional de timp și spațiu al procesului acțional¹⁰.

Enunțarea fiind corelativă semnificației¹¹, studiul unui text trebuie să înceapă cu funcționarea lui în discurs, cu recunoașterea intenției cu care textul a fost enunțat¹².

1.2. Este de neîgăduit intenția globală de caricare a discursului literar la Caragiale, intenția de a opune lui *a fi* pe *a părea*, care degajă comicul. Acesta este semnul sub care se metamorfozează unele sensuri, căci altfel nu am putea interpreta punctele de suspensie după cuvintele-titlu decât ca un avertisment că, după lectura schițelor: *Urgent...*, *Tempora...*, *Amicul X...*, *Mici economii...*, *Cadoul...*, *Vizită...*, *Țal!*... etc., s-a întimplat o transformare, deci s-a acționat, care a avut drept efect constituirea sensurilor expresive¹³ sau a sensurilor pragmatice¹⁴. Acum *amic* înseamnă „dușman“, *micile economii* sînt, în fond, „mari fraude morale“, *cadoul* devine „un obiect de schimb într-un tîrg conjugal“, *vizita* nu mai e vizită, după cum *țal* va însemna altceva. În continuare ne vom ocupa de schița cu acest titlu.

⁸ Prin discurs, un agent-emitător creează un text pentru un receptor, cu intenția de a produce o anumită modificare a stării epistemice și/sau comportamentului receptorului, în urma acceptării de către acesta a rolului său în discurs, cum definește Anca Măgureanu, *ibidem*, p. 23, situația locutorului.

⁹ Pottier, B., *Sur la formulation des modalités en linguistique*, în „Langages“, 43, 1976, p. 39—46.

¹⁰ Parret H., *La pragmatique des modalités*, în „Langages“, 43, 1976, p. 47—63.

¹¹ Parret, H., *L'énonciation en tant que déictisation et modalisation*, în „Langages“, 1983, p. 83—97.

¹² Runcan Măgureanu A., *Aspecte semantice...*, p. 55.

¹³ Bidu-Vrâncescu, A., *Cîteva reflecții asupra semanticii*, în AUBLLR, XXXI, 1982, p. 3—18.

¹⁴ Mihăilă, R., *From Pragmatic Sense to the Illocutionary Force*, în RRL, XXIX (1984), 5, p. 451—453, citîndu-l pe H. P. Grice, înțelege prin sens pragmatic o intenție manifestată într-o ocazie particulară, cu scopul de a obține un anumit efect.

2. Contextualitatea acțională din schița *Țal!*... este concretizată de locutorul-narator, personaj în același timp, (pe lângă destinatar și situația de schimb¹⁵) și de dialectica intenției acestuia, în sensul în care narația propriu-zisă a schiței, de fapt, partea a doua a schiței, are ca scop schimbarea înțelesului cuvântului *țal*, argumentat filologic, în prima parte, grație tensiunii subiectului-locutor, izvorită dintr-o posibilitate internă (modalitatea e centrată aici pe verbul *a putea*) din: „Dar să lăsăm chestiunile academice, și să vedem cât înțeles filozofic, chiar din punctul de vedere al vieții practice, *poate* cuprinde acest cuvânt de o singură silabă — *Țal!*“ (p. 254)¹⁶. Din acest moment, discursul naratorului—personaj se angajează (traversând o serie de evenimente narrative: întâlnirea cu amicul Mitică, impunerea prezentei naratorului-personaj la prânzul dat de Graziella, masa, încercarea de a pleca, citirea unei părți din studiul Graziellei) pe o pistă argumentativă de natură narativă, pentru a sugera un nou sens, pragmatic, al cuvântului *țal*. La încheierea schiței, deducem că *țal* nu mai înseamnă nici „chelner“, nici nu are valoare de imperativ cu sensul de „a plăti“, decit poate indirect, nici nu înseamnă „plată a consumației într-un local public“, ci, pornind de la acest din urmă sens, deviază spre unul contextual: „sacrificiu fizic și moral“ la auzul studiului Graziellei intitulat *Femeia în istoria și poezia poporană a românilor, în trecut, în prezent și-n viitor...*, în schimbul mesei prea copioase: „tot lucruri ușoare — [evaluate ironic de narator] —: mezeluri, salam, ghiudem, limbă, licurini, masline, iere de știucă și negre; supă de clapon cu patèle [patelle]; pană de somn rasol; clapon ciulama; chifteluțe marinate cu tarhon; pîrjoale de nisetru, patricieni la grătar; un pureel la frigare; cataif, tortă; brînzeturi, fructe diverse; vin alb, negru, șampanie etc.“ (p. 256), sens impus printr-o modalitate deontică exprimată aforistic de Mitică, soțul Graziellei: „— Nene Iancule, toate mulțumirile din lumea asta *trebuie* plătite. Dacă le plătești cu anticipație, ți se par ieftine; dacă le plătești după, ți se par prea scumpe“ (p. 255), modalitate sub care funcționează însuși discursul naratorului: „Și-n adevăr, Mitică este un cap filozofic. Totdeauna cînd ne vedem *trebuie* să-mi toarne un aforism remarcabil. Cel din urmă, de exemplu, *trebuie* să-l comunic, avînd mai ales în vedere împrejurările interesante în care mi l-a spus“ (p. 255).

2.1. Cum argumentativitatea este o trăsătură inerentă oricărei activități discursive¹⁷ și are o finalitate informativ-persuasivă, să încercăm a depista în discursul naratorului-personaj elemente pentru „deturnarea“ sensului de dicționar al cuvântului *țal*, avînd în vedere că, așa

¹⁵ Parret, H., *La pragmatique...*

¹⁶ S-a lucrat pe ediția I. L. Caragiale, *Opere*, 2, Momente, schițe, notițe critice, București, Editura de stat pentru literatură și artă, 1960, p. 252—258.

¹⁷ Roventza-Frumușani, D., *Argumentation et intertextualité dans le discours scientifique*, în RRL, XXVI (1981), 4, p. 367—378. Argumentația este văzută de retorică deopotrivă ca o tactică și ca o tehne care poate seduce prin forma artistică, după cum retorică însăși poate studia figurile de stil după calitatea lor argumentativă; vezi Florescu, V., *Retorica și neoretorica. Geneză, evoluție, perspectivă*, București, Editura Academiei R.S.R., 1973, p. 190—191.

cum s-a spus, prima parte a schiței este construită pe seria unei argumentări filologice a imperativului de la baza lui *Țal* sau pe aceea a valorii lui substantivale. Actul de vorbire persuasiv din această schiță nu se susține printr-un discurs veridictiv-evaluativ, ci, ca în orice discurs literar, este un act de vorbire indirect, avînd și valoare ilocuționară imperativă¹⁸ întărită de existența ctului de întrebare din primul rînd al schiței: „Țal... Ce este *Țal*?“ (p. 252). Scopul unui astfel de discurs este de a induce în destinatar o altă credință, opinie sau atitudine ori, ca în cazul nostru, un alt sens unui cuvînt, deci un sens pragmatic, într-o ocazie particulară. Schița instaurează o formă interesantă de izomorfism al naratorului — personaj (destinator) cu destinatarul, întrucît, în final, acesta e cel ce înțelege noul sens al lui *Țal*, transmis prin sugestie și adevăratului destinatar al lecturii — cititorul.

Într-adevăr, schița începe cu o investiție polisemantică în punctele de suspensie după *Țal!*... (ca titlu și, apoi, reluat în text), pentru ca imediat, să se „dezlănțuie“ o disertație filologică, presărată cu date de istorie a economiei românești, cu devieri spre întrebuintarea infinitivului imperativ în diverse sectoare ale vieții societății de la începutul veacului. Această disertație cuprinde etimologia cuvîntului, notarea transformării verbului german în substantiv românesc, păstrarea valorii imperative a verbului de origine. Discursul argumentativ referitor la infinitivul imperativ al diverselor verbe este minat de atitudinea constant ironică a naratorului care, operînd cu modalitatea deontică a verbului *a trebui*, sinonimă, ca sens, cu imperativul¹⁹, realizează un discurs care, în orice moment, s-ar transforma în reversul său, dacă poza de seriozitate nu ar fi menținută de argumentele extrem de apodictice: „Foarte des se întrebuintează acest verb în lumea noastră, unde, cumpărîndu-se toate, *trebuie*sc toate plătite“ (p. 252) sau „onor Direcțiunea generală a C.F.R. a avut ocaziunea să constate sărăcia limbii române, și *a trebuie* să recunoască necesitatea introducerii, prin regulamente, a infinitivului ca imperativ impersonal, făcă ca și cu negațiune; și asta (onoare ei!) pentru toți călătorii, fără excepție de clasă sau de distanță de parcurs, la toate trenurile, fie accelerate, fie de persoane, mixte sau de marfă“ (p. 253). Consecutiv acestor precizări, datorită supralicitării calității imperative a infinitivului, mult exemplificat, își face loc, firesc, în cadrul discursului argumentativ, discursul prescriptiv (e drept, tot indirect), care nu e nici el scutit de atitudinea ironică a naratorului, atitudine transformată în comic: „Astfel în toate vagoanele noastre de călători, citim pe uși: «A nu se deschide pînă oprește trenul»; pe ferestre: «A nu se pleca în afară»; în altă parte: «A nu se întrebuintă în timpul opririi în stațiuni»; în clasa III: «A nu se scuipa pe covoare». Iar în vagoanele de marfă, afară bineînțeles de cele cu încărcătură inflamabilă

¹⁸ Mihăilă R., *Le discours persuasif*, în RRL, XXIV, CLTA, XVI (1979), 1, p. 51—56.

¹⁹ Geerts, W. et Melis, L., *Remarques sur le traitement des modalités en linguistique*, în „Langares“, 43, 1976 p. 108—115.

neasigurată: «A nu se fuma»²⁰. (p. 253). Decalajul semantic dintre semnificația ultimelor două recomandări și referențialul textual construit de autor este generator de comic, funcționând prin regula lui *a fi și a părea*, deoarece, la clasa a treia nu există covoare, iar, în vagoanele fără încălzire, cătură inflamabilă un asemenea anunț nu e obligatoriu.

Se probează astfel că, în cadrul comunicării literare, „contactul unui text₂ cu textul₁ nu va tinde spre integrarea textului₂ în textul₁, ci va produce o *dezintegrare* a unuia sau a ambelor texte”²⁰, în acest caz având de-a face mai degrabă cu interdiscursivitate decât cu intertextualitate. De altfel, introducerea discursului prescriptiv în cadrul celui argumentativ și a acestuia în cel literar are ca scop accentuarea notei comice a discursului literar fie prin identificarea prescripțiilor în varii domenii: medicină, salubritate publică, la Moși etc., fie prin construirea unor situații în care prescripțiile sînt enunțate într-o ordine aleatorie și de o manieră în care se îngroașă liniile comicului personajelor, de exemplu, în școli: „în școlile primare, zic, citim pe toți pereții: «A nu se sufla nasul cu degetele. A se purta batistă curată»“, care e, în fond, un nonsens: dacă porți batista curată, cu ce îți mai ștergi nasul?, după cum, tot în școală, se poate auzi: „d. profesor se coboară de pe catedră și zice elevilor [...]: «A se tăcea! A se asculta!... Mîine vine d. revizor: a se ști bine Mircea cel Bătrîn și Revoluția de la '48, Unirea Principatelor-Unite și Ștefan cel Mare!...» [...] d. profesor strigă după ei pînă ce ies pe poartă: «— A se ieși în ordine! A nu se face măgării pe stradă! A nu se-njura! A se păstra igiena! A nu se mînca mult rahat!»“, iar, la sfîrșit, comentariul ironic al autorului: „D. profesor, pedagog învîțat, este nu numai infinitiv, este categoric imperativ“ (p. 254).

Asistăm astfel, datorită frecvenței actelor de discurs imperative, cu imperativ suspendat, din cauza caracterului indirect al actului de discurs literar, la o deschidere a textului spre discurs²¹, comicul avînd aici un rol hotărîtor, prin transformarea prescripțiilor, un fel de quasi-texte de lege, în discursuri prescriptive mereu minate de devieri comice: să se observe, mai sus, enumerarea fără cronologie a datelor istorice, cunoscut truc caragial, ambiguitatea unor interdicții, cauzată de întrebuintarea unor expresii improprii situației de comunicare. Intenția de bază fiind una comică, „evoluție“ de la text la discurs e, într-un fel, previzibilă, literaritatea putînd fi acum identificată la nivelul discursului decât la nivelul textului rezultat²².

2.2. Cum șirul argumentelor filologice pare să nu fi fost epuizat, autorul continuă seria lor, prin construirea unui discurs științific, de

²⁰ Măgureanu, A., *Intertextualitate și comunicare*, în SCL, XXVI (1985), I, p. 14—15.

²¹ Datorită legilor care regizează comunicarea intersubiectivă, în literatură se poate realiza o deschidere a textului (un ansamblu lingvistic închis) spre discurs (ansamblu lingvistic raportat la condițiile sale de producere), în cazul nostru comicul, conchide Charolles, M., apud Roventă, D., *Description et interprétation dans le modèle sémiotique du texte littéraire*, în RRL, XXIV, CLTA, XVI (1979), 2, p. 183.

²² Măgureanu, A., *Discursul literar ca practică...*, p. 28.

data aceasta referitor la valoarea substantivală a lui *Țal*. Se imaginează un articol de dicționar (și aici nu uită să ironizeze întârzierea apariției Dicționarului Academiei Române: „Vom citi, la vreme, în Dicționarul Academiei Române, când va apărea“), care e ca atare numai în privința definiției și a notării categoriilor gramaticale, pentru că, în rest, presiunea comicului și a discursului literar, în general, dezintegrează discursul științific inițial: se discută, de exemplu, despre un plural provizoriu: „la ocaziuni de-mbulzeală însă (ca, de ex., sărbători naționale, vreo înmormintare de lux, ori vreo manifestațiune politică) — [însăși această enumerare de evenimente frizează comicul] — în localuri mari, așezate la vad bun, trebuie să și trei Țali. Atunci, la pluralul provizoriu, se declină:

Nominativ — *Țalii* sunt murdari;

Genitiv — obrăznicile *Țalilor*;

Dativ — li se trag chiuluri destule și *Țalilor*;

iar a doua zi, când nu mai e năvală și «nu mai face trebuință», patronul suprimă pluralul; dă afară (acuzativ) doi *Țali* și rămâne numai cu singularul obișnuit — cu un *Țal* — destul!» (p. 254). Devierea textului de dicționar spre discurs e sesizabilă datorită numeroaselor mărci de enunțare în jurul substantivului *Țal*, declinat onest la Nominativ, Genitiv și Dativ, dar alunecând spre caricatură la Acuzativ.

După cum s-a putut observa, discursul argumentativ, cel prescriptiv (indirect) și chiar cel științific au uzat de mărci semantice și gramaticale, pentru ca, sub incidența comicului să fie, pe rînd anulate, pregătind, în felul acesta, noul sens al cuvîntului *Țal*. Elocvența naratorului e deajuns de bine reliefată de eșafodajul argumentativ pentru a nu remarca că nu numai comicul contribuie la noul sens al lui *Țal*, ci și o anume influențare a cititorului, printr-o totală libertate și independență acordate discursului²³.

2.3. Discursul narativ, din a doua parte a schiței, minuieste elemente sau mărci discursive din prima parte, ca: infinitivele imperative, modalitățile deontice, inserțiile de texte străine de textul literar (de exemplu, cel științific), dar fiind construit din evenimente narative comentate ironic de naratorul-personaj se estompează valențele persuasive îndreptate spre cititor, transferîndu-le personajelor: naratorului-personaj i se revelează sensul nou al lui *Țal*, dată fiind ultima replică a schiței: „— A se slăbi, Mitică!“ (p. 258). Considerăm că acest infinitiv imperativ categorie al naratorului-personaj intră în contrast cu infinitivele imperative ale Graziellei, enunțate în timpul citirii studiului, care sînt erodate de nonsensuri generate de diateze reflexive aberante: *a se asculta toți* sau *a nu se conversa* sau de articulări regionalizante, ca: *nîmini* („— Mă rog, a se asculta toți cînd se citește!...“; „— Mă rog, a

²³ Este semnificativ faptul că i se recunoaște textului literar puterea de persuadare: „A publica liste de figuri și tropi, a descrie diferite moduri de organizare ale discursului literar fără raportare la implicațiile lor în actul persuasiunii și al comunicării, înseamnă a mutila retorica și a o confunda cu lingvistica generală, cu stilistica sau teoria literaturii“ conchide Florescu, V., în *Retorica...*, p. 226.

„nu se conversa nimini cînd se citește!...“, „— Mă rog, a nu se căsca!“ (p. 257), imperative ce susțin nota de acută ironie, tipic caragialeană, din portretul pretinsei intelectuale, Graziella, ambele texte avînd în comun frecvența punctelor de suspensie după fiecare enunț, cu vădite funcții subtextuale: „Pe consoarta amicului meu o cheamă Nastasia, dar, de mult, toată lumea i zicem Graziella... Este pseudonimul ei — o intelectuală... Multă activitate... A publicat, în diferite reviste de la noi și din străinătate, studii sociologice, importantissime, după cum susțin directorii respectivi...“ (p. 255).

2.4. Față de aceste imperative din replici, discursul comentativ al naratorului uzează de verbul de modalitate *a trebui*, cu aceeași eficacitate cu a imperativului, de vreme ce toți vor fi supuși supliciuului audierii studiului amintit mai sus: „trecem, urmați de toată lumea, în alt salon, unde *trebuie* să ascultăm lectura studiului celui nou“ (p. 256). Caragiale nu ezită, în acest moment să ironizeze însuși actul lecturii studiului, afirmînd că autoarea citește tabla capitolelor, oportună, desigur, în forma scrisă, dar nu în cea orală, după cum notează că s-a citit abia: introducția și primele două părți din primul capitol, urmînd, ca „în ședințele viitoare, după-masă, a se citi urmarea din primul, celelalte două capitole și concluziunea, apoi notele...“ (p. 257), ca și cum acestea din urmă ar putea fi detașate de text și ar avea o valoare în sine.

În replică, însă, același *trebuie*, cu valoare deontică („— Dragă Mitică, am consumat frumos, n-am ce zice; îți mulțumesc... Eu *trebuie* să mă retrag...; *trebuie* să mă culc mai devreme...; — Vezi că mine *trebuie*...“) (p. 256) nu-și atinge scopul, astfel încît invocația, ca strategie persuasivă retorică, se instituie ca un element decisiv pentru schimbarea sensului propriu al cuvîntului *tal*: „... Voi, patruzeci și nu știu cîte mii de sfinți mucenici!... Să spun pe larg chinul meu?... de ce?... Să-și facă un martir din jertfa mea o glorie?... Nu! asta i-ar întuneca aureola... A mea *trebuie* păstrată pură, luminoasă, strălucitoare!... N-am furat-o!... Totuși, chinul mă biruie...“ (p. 257), demonstrîndu-se astfel că, în literatură, deși se uzează aproape consecutiv de același procedeu, intenția comică de la baza discursului are posibilitatea realizării de discursuri divergente.

3. Credem că analiza schiței *Tal!*... susține un fapt notoriu în teoria discursului literar, și anume că discursul literar are o putere acaparatoare și transformatoare a oricărui discurs inserat în el, altfel nici nu s-ar putea explica forța creatoare de noi sensuri²⁴. De asemenea, remar-

²⁴ Spiridon, M., *Despre „aparența“ și „realitatea“ literaturii*, București, Ed. Univers, 1984, p. 67, consideră următoarele: „În propensiunea sa cosmică, discursul funcționează în mod egal ca suspendare și reconstrucție, prezență și absență, model al lumii și distrugere a ei“, cu atît mai lesne de observat în cazul discursului dominat de comic.

căm funcția unificatoare a atitudinii autorului, în cazul nostru, cea comică, care, prin modalități, marcate lexical, transmite discursului nu numai coerența necesară, ci și eficiența concretizată în realizarea sensurilor contextuale, după cum poate amalgama diverse discursuri care își pierd astfel individualitatea în cadrul discursului literar²⁵.

---

²⁵ Văzut din altă perspectivă, Maria Vodă Căpușan, în *Despre Caragiale*, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1982, p. 96, numește un astfel de procedeu *text impur*: „scriitură caragialeană cu alura ei de colaj, cu prezența masivă a citatului și parodiei, cu falsă aură de autenticitate și inocență”.

O PROBLEMĂ DE SEMANTICĂ: HIPONIMIA

C. SĂTEANU

ABSTRACT. A problem of semantics: Hyponymy. The author discusses a term more and more often used in semantics, namely *hyponymy*. Since the term designates a relation of *inclusion*, the paper distinguishes between the acceptance of the terms in order to avoid the ambiguities that arise or might arise in the domain of semantic description. Relying on set theory, the author argues that *hyponymy* designates a relation among words, both as regards the plane of content and that of expression. The term *inclusion* will therefore designate only the relations among the content of the words participating in the hyponymy, while the relations among their expressions will be designated by the term *subordination*. It follows that hyponymy appears to be a lexical structure in which the relation of inclusion holds among the elements, while among the expressions there is a relation of subordination.

În ultima vreme, în descrierea semantică apare un termen mai puțin obișnuit, *hiponimia*. Deși termenul este nou, conceptul de „hiponimie“ este însă vechi și constituie, alături de „incompatibilitate“, unul din principiile de bază în descrierea paradigmatică a structurilor din vocabular¹. El nu a fost și nu este încă folosit în mod curent, datorită faptului că un alt termen, care descrie același tip de relație, este pus în circulație prin aplicarea teoriei mulțimilor. Este vorba despre termenul *incluziune*. Dar, deși descrie aceeași relație într-o structură lexicală, în tocmă ca și hiponomia, incluziunea este susceptibilă de interpretări.

1. În primul rând incluziunea este reprezentată de unii semanticieni², cu ajutorul teoriei logice a claselor, ca o relație în care clasa entităților generale include clasa entităților specifice. De exemplu, clasa entităților la care se referă cuvântul *floare* este mai mare decât clasa entităților la care se poate referi cuvântul *garoafă*, și ca urmare prima o include pe a doua. Această formulare a relației de incluziune pornește

* Universitatea din Cluj-Napoca, Facultatea de Filologie, 3400 Cluj-Napoca, România

¹ Cf. Bidu-Vrânceanu, A., *Structura vocabularului limbii române contemporane*, București, 1986, p. 224—234; Brekle, H. E., *Semantik*, München, 1973, p. 95—98; Bierwisch, M., *Semantics*, în J. Lyons (ed.), 1970, p. 170; Lyons, J., *Einführung in die moderne Linguistik*, München, 1971, p. 463; Kotschi, Th., *Probleme der Beschreibung Lexikalischer Strukturen*, Tübingen, 1974, p. 152—168; Săteanu, C., *Semantică lexicală*, Cluj-Napoca, 1981, p. 53—56; Tuțescu, M., *Cours de sémantique* București, 1973, p. 124—125; Welte, W., *Moderne Linguistik: Terminologie, Bibliographie*, München, 1974, p. 500; Weigand, H. E., *Lexikalische Strukturen*, în „Funk-Kolleg Sprache“, II, 1973, p. 40—54; Wunderlich, D., *Syntax und Semantik in der Transformationsgrammatik*, în „Sprache in Technischer Zeitalter“, Stuttgart, 1970, p. 338 și urm.

² Cf. Bidu-Vrânceanu, A., *Op. cit.*, p. 226; Coșeriu, E., *Probleme der Strukturellen Semantik*, Tübingen, 1973, p. 65; Tuțescu, M., *Op. cit.*, p. 41, 124—125, 140.

de la conceptul de referință, operind cu clase de entități, care sînt doar denumite prin elemente lingvistice. Ea este proprie descrierii semantice de tip logic.

În descrierea semantică trebuie să avem în vedere relația între cuvinte în primul rînd ca elemente lexicale. Din acest punct de vedere relația între cuvinte este mai complexă, datorită faptului că un cuvînt are în structura lui nu numai partea ideală, sensul, prin care realizăm referirea la realitatea extralingvistică, ci și partea materială, sunetele, care ne ajută la realizarea acestei referiri, și care de multe ori este proprie unei limbi date. Între aceste două laturi relațiile nu sînt de aceeași natură.

De aceea, în opoziție cu termenul de incluziune, care are în vedere latura referențială, este mai adecvată folosirea termenului de *hiponimie*. Acesta ia în considerare relația dintre ambele planuri ale cuvîntului, denumind o relație semantică, ce poate exista și fără relație referențială, dacă vrem să facem o distincție între sens și referință³.

2. În al doilea rînd modul de folosire a termenului *incluziune* produce ambiguitate. Astfel, dintr-o anumită perspectivă cuvîntul mai general este mai cuprinzător (mai inclusiv) decît cuvîntul mai specificat: *floare* este mai inclusiv decît *garoafă*, pentru că primul se poate referi la o clasă mai mare de obiecte decît al doilea. Dintr-o altă perspectivă, cuvîntul mai specificat este mai inclusiv: *garoafă* este mai inclusiv decît *floare*, pentru că dispune de mai multe elemente de informație, de mai multe elemente de sens. Această aplicare diferită a conceptului de incluziune corespunde în logica tradițională și în unele teorii semantice⁴ distincției dintre extensiunea și intensiunea unei expresii lingvistice. Extensiunea unui cuvînt ar fi clasa entităților pentru care se poate folosi acel cuvînt, pe cînd intensiunea unui cuvînt ar fi acea mulțime de atribute care compun fiecare entitate, pentru care se folosește acel cuvînt. Deci extensiunea cuvîntului *floare* este mai mare decît aceea a cuvîntului *garoafă*, căci se referă la mai multe flori; pe de altă parte, intensiunea cuvîntului *garoafă* este mai mare decît aceea a cuvîntului *floare*, deoarece pentru caracterizarea garoafei trebuie să avem mai multe atribute decît pentru caracterizarea florei. Unii semanticieni⁵ au încercat să facă deosebirea între sens și referință cu ajutorul distincției logice dintre extensiunea și intensiune. Împărtășim părerea acelor care susțin că deosebirea între sens și referință este cu totul de altă natură⁶.

3. Din cele expuse pînă aici se desprinde concluzia că termenul *incluziune* provoacă dificultăți, dat fiind că se folosește pentru a descrie

³ Cf. Lyons, J., *Op. cit.*, p. 434—436; Tuțescu, M., *Op. cit.*, p. 39—57; Vasiliu, Em., *Elemente de semantică transformațională a limbilor naturale*, București, 1970, p. 12.

⁴ Cf. Klaus, G., *Wörterbuch der Kibernetik*, Frankfurt/M, 1969, p. 192; Menne, A., *Das ABC der Modernen Logik und Semantik*, Berlin, 1969, p. 56—64; Coșeriu, E., *Op. cit.*, p. 60.

⁵ Cf. Carnap, R., *Meaning and Necessity*, Chicago, 1956. Asemenea elemente apar și la Tuțescu, M., *Op. cit.*, p. 41.

⁶ Lyons, J., *Op. cit.*, p. 434—438.

relații ce se stabilesc în cele două planuri: în planul expresiei unui cuvânt și de asemenea în planul conținutului unui cuvânt⁷. Or, modul de organizare a conținutului precum și substanța lui diferă de modul de organizare și substanța expresiei fonice.

În descrierea cât mai adecvată a relațiilor dintre cuvinte trebuie să pornim, prin urmare, de la conceperea cuvintului ca o relație între o expresie (E) și un conținut (C). Așa cum expresia este compusă dintr-un anumit număr de elemente sonore, numite foneme, tot așa și conținutul este compus din anumite elemente de sens, numite seme. Aceste seme, aceste mărci semantice alcătuiesc o mulțime de elemente semnificative ce dau sens cuvintului⁸. Dar pe când elementele expresiei sînt analizabile succesiv, temporal, elementele conținutului nu se pot analiza în acest fel, deoarece ele nu se succed, ci se prezintă simultan, coexistă.

De aceea, în cele două planuri se operează cu tipuri diferite de descriere a relațiilor. În planul conținutului se operează cu definiții intenționale, incluziunea fiind una din operațiile aplicate în descrierea relațiilor din acest plan, așa cum este și intersecția, exclușiunea, identitatea etc. În planul expresiilor se operează cu definiții extensionale, care duc la stabilirea unor raporturi de subordonare, coordonare, echivalență etc.

Această procedură, aplicată în semantica actuală⁹, este motivată de două fapte:

a) Relațiile între conținuturi se stabilesc pe baza numărului de mărci semantice din conținuturile analizate și pe baza naturii relațiilor dintre aceste mărci¹⁰.

b) Relațiile dintre expresii se stabilesc pe baza sferei de folosire a cuvintelor în procesul de comunicare.

Datorită faptului că la baza folosirii cuvintelor în procesul de comunicare stau relațiile dintre conținuturile lor, relațiile dintre expresii sînt determinate de relațiile dintre conținuturi. Astfel, nu vom putea folosi într-o propoziție (S—P), corectă din punctul de vedere al procesului de comunicare, cuvintele *scaun* și *cîntă*, pentru că relațiile dintre conținuturile lor vădesc incompatibilitate semică (semul „ființă“, ce presupune acțiunea a *cînta*, este incompatibil cu semnul „obiect“, ce respinge atribuirea acestei acțiuni obiectului *scaun*). Pe cînd expresiile *bălan* și *cal* sau *floare* și *trandafir* vor putea fi folosite împreună, pentru că relațiile dintre conținuturile lor se bazează pe anumite compatibilități semice.

⁷ *Ibidem*, p. 465; Tuțescu, M., *Op. cit.*, p. 78, 124.

⁸ A se vedea pentru întreaga discuție, Bidu-Vrânceanu, A., *Op. cit.*, p. 28 și urm.

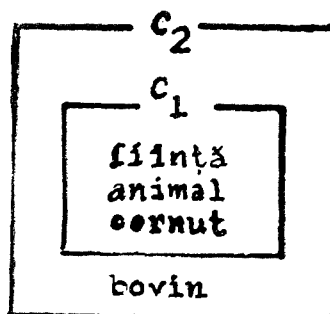
⁹ Cf. Wiegand, H. E., *Einige Grundbegriffe der Lexikalischen Semantik*, în „Funk-Kolleg Sprache“, II, 1973, p. 23—70; Săteanu, C., *Semantică lexicală*, Cluj-Napoca, 1981, p. 31, 39—40; *Idem*, *Cîmpuri lexicale în sistemul denominativ al formelor de relief*, în „Studii de onomastică“, I, Cluj-Napoca, 1976, p. 17—37.

¹⁰ Cf. Săteanu, C., *Relații între conținuturi approximate prin teoria mulțimilor*, în „Studii“, Supliment științific al periodicului „Răsunetul“ al liceului A. Mureșeanu, Cluj-Napoca, 1978, p. 109—115; *Idem*, *Semantică lexicală*, p. 30—38.

Cercetînd mai îndeaproape relațiile dintre cuvintele *floare* și *trandafir*, vom constata că și aici există restricții, deoarece ele nu pot fi folosite în egală măsură, substituirea lor nefiind reciprocă. Se poate spune: *Dacă rupe un trandafir, rupe o floare*, dar nu se poate spune, fără a contrazice realitatea: *Dacă rupe o floare, rupe un trandafir*. Această substituire reciprocă este împiedecată tocmai de componența conținuturilor lor, de mulțimea de seme a fiecărui conținut, în care există seme comune, dar există și seme diferențiatore¹¹. Reliefarea acestor relații dintre semele ce compun conținuturile cuvintelor și care fac posibilă relația dintre cuvintele respective în procesul de comunicare este sarcina analizei cu ajutorul incluziunii.

4. Luăm spre demonstrare cuvintele *vită* și *vacă*¹². Expresiei *vită* (E_1) îi acordăm conținutul compus din mulțimea de seme $C_1 = \{\text{ființă, animal, cornut}\}$, iar expresiei *vacă* (E_2) îi acordăm conținutul compus din mulțimea de seme $C_2 = \{\text{ființă, animal, cornut, bovin}\}$. Din analiza celor două conținuturi constatăm că toate mărcile lui C_1 sînt și mărci ale lui C_2 , dar că C_2 are în plus o marcă pentru sine. Aceasta se interpretează ca o relație de incluziune: conținutul C_1 este inclus în conținutul C_2 ($C_1 \subset C_2$).

Iată reprezentarea grafică:

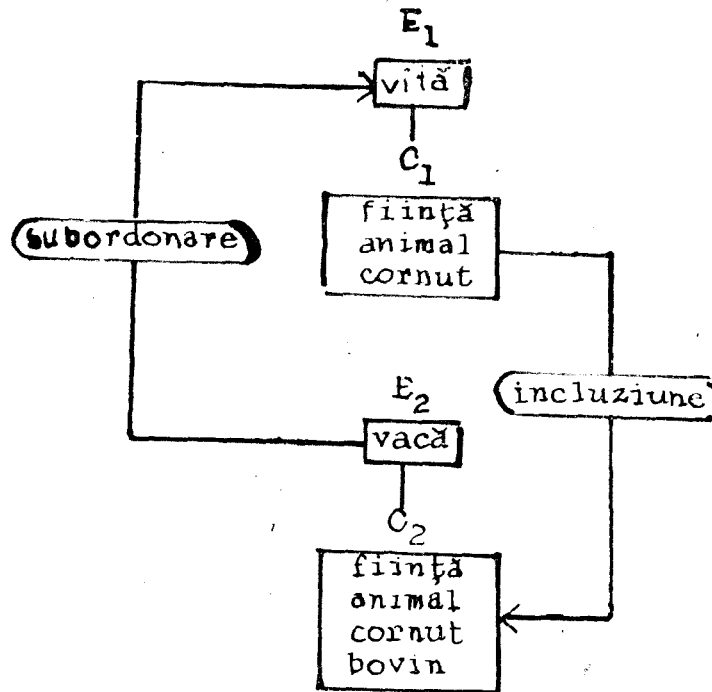

Din acestea rezultă că conținutul C_1 al expresiei E_1 (*vită*) este mai sărac definit decît C_2 al expresiei E_2 (*vacă*). Conținutul acesteia din urmă are cu o marcă mai mult, fiind specificat și în privința speciei („bovine”). Ca urmare, cuvîntul *vită*, care intensional este mai sărac definit, va avea sfera mai largă de folosire în vorbire. El reprezintă noțiunea mai generală, care cuprinde și alte *cornute*, cum ar fi: *bubaline, caprine, ovine*, dar noțiunea „vacă” nu cuprinde decît anumite cornute, pe cele *bovine*. Prin urmare, noțiunea de *vacă* este o subdiviziune a celei de *vită*. De aceea relația dintre cele două expresii (E_1 *vită* și E_2 *vacă*), ce denumesc cele două noțiuni, va reflecta relația dintre cele două conținuturi noționale denumite (C_1 și C_2).

¹¹ Vezi și Bidu-Vrânceanu, A., *Principes d'analyse sémique*, „Quaderni di Semantica”, Bologna, 1980.

¹² A se vedea și Coșeriu, C., *Op. cit.*, p. 65, 71.

Iată reprezentarea grafică:

Deci putem defini:

Dacă din descrierea mărcilor semantice reiese că conținutul C_1 al expresiei E_1 este inclus în conținutul C_2 al expresiei E_2 , atunci expresia E_2 se găsește în relație de subordonare față de E_1 . Această relație poartă denumirea de hiponimie.

5. În hiponimie există deci două tipuri de relații: pe de o parte relații între conținuturi, pe de altă parte relații între expresii. Relațiile dintre conținuturi determină relațiile între expresiile aferente lor. Deci hiponimia denumește un raport între cuvinte, concepute ca elemente lingvistice compuse dintr-o expresie și un conținut.

Cuvântul care intensional este mai bogat definit, avînd conținutul compus dintr-un număr mai mare de sime, extensional are sferă de folosire mai mică și, invers, cuvîntul, care în conținut este mai sărac definit, are sfera extensională mai mare. Spre exemplu, cuvîntul *vacă*, cu un conținut mai bogat specificat, nu poate fi folosit decît pentru o parte din sfera pentru care poate fi folosit cuvîntul *vită*. Deci sfera folosirii expresiei este invers proporțională cu mărimea conținutului său. Cu alte cuvinte, cu cît conținutul unui cuvînt este mai mare, cu atît sfera lui de folosire este mai mică, iar cu cît conținutul este mai mic, cu atît sfera lui de folosire este mai mare.

Iată de ce este tot mai frecvent folosit termenul *hiponimie* pentru a denumi o astfel de relație semantică între cuvinte, atât în planul conținutului cât și în planul expresiei. Termenul *incluziune* rămâne să denumească doar relația în planul conținutului cuvintelor în hiponimie, relația în planul expresiei fiind denumită prin termenul *subordonare*.

În acest fel hiponimia apare ca un termen ce denumește o structură lexicală, în care relația între conținuturi este de incluziune, iar între expresii este de subordonare. Asemenea structuri lexicale pot cuprinde mai multe cuvinte subordonate unui cuvânt supraordonat¹³. Așa de exemplu, cuvântului *vită* i se pot subordona (urmînd aceeași procedură), alături de cuvîntul *vacă*, și cuvintele *bou*, *taur*, *vițel*, *bivol* etc. Tot așa cuvîntului *floare* i se pot subordona cuvintele *garoafă*, *viorea*, *micșunea*, *lalea*, *lăcrimoară*, *dalie* etc. O bună parte din vocabular se structurează după aceste criterii, care se bazează pe principiul ierarhizării.

---

¹³ *Idem, Ibidem*, p. 48.

„CE MAI FACI?“
SAU ALTERNATIVA REFERINȚEI ÎN DIALOG

LIANA POP*

ABSTRACT. — “How are You?” Or the Alternative Reference in Dialogue. Making a semantic analysis of different possible answers to the usual question „Ce mai faci?” in Romanian (equivalent in English with “How do you do?” or “How are you?”), the author intends 1° to show the evidence of two types of reference in dialogue — one actional and the other thematic — and 2° to show what types of verbal interactions this question is initiating. Using the concept of discursive valence, the author shows that „Ce mai faci?” can be used a). as formula of a phatic act in closed exchanges like:

{ — Ce mai faci?   { — How are you?
  { — Bine, mulțumesc.   { — Fine, thank you.

or b). as an initiating act in longer exchanges. The first situation is generated by the interpretation of the question in its actional meaning, the second, by the interpretation of „Ce mai faci?” in its thematic meaning. The interpretation of the question as a). or b). depends on the status or mood of the interlocutors. It is also demonstrated that an act in the (dialogic) discourse can offer to the participants different strategies to be followed.

0. Una dintre dovezile pe care le putem aduce în favoarea dihotomiei *nivel acțional vs. nivel tematic* în analiza discursului (cf. Pop 1985 a, b, 1986), în special a celui de tip dialogal, ni se pare a fi întrebarea atât de uzuală: „Ce mai faci?”.

1. Modul în care vorbitorii reacționează la această întrebare dovedește că avem de-a face cu ceea ce se cheamă o „expresie”, cu o „formulă de politețe”, dar nu numai atât.

1.1. Replici la întrebarea „Ce mai faci?” pot fi:

- (1) ↑ Bine, mulțumesc. ↓→
- (2) ↑ Merge. ↓→
- (3) ↑ Așa ș-așa. ↓→
- (4) ↑ Nu prea bine. ↓→
- (5) ↑ Destul de rău. ↓→
- (6) ↑ Nu așa bine ca tine. ↓→
- (7) ↑ Așa, ca bătrînii. ↓→
- (8) ↑ Nu cine știe ce. ↓→
- (9) ↑ Ce să-ți spun? ↓→
- (10) ↑ Am neazuri. ↓→
- (11) ↑ Am un nepot. ↓→
- (12) ↑ M-am mutat de la ... ↓→

* Universitatea din Cluj-Napoca, Facultatea de Filologie, 3400 Cluj-Napoca, România

- (13) ↑ Bine ... Mă grăbesc ... Scuză-mă ...
 (14) ↑ Bine, (și) tu? ↓
 (15) ↑ Mă duc la dentist. ↓→
 (16) ↑ Ce *nu* mai fac? ↓→
 etc.

Realitatea verbală oferă mult mai multe exemple. Dar nu atât inventarul complet al răspunsurilor posibile ni se pare important — probabil el este infinit —, cât mai degrabă sensurile pe care aceste răspunsuri le dezvăluie în întrebarea „Ce mai faci?”

1.2. Străinii care învață limba română pun uneori întrebarea de ce în dialogul:

- (1) { — Ce mai faci?
 { — Bine (a), mulțumesc (b),

mai spunem și „mulțumesc“.

Nu este cazul doar în limba română, căci la „Comment ça va?“ din franceză se răspunde cu „*Merci*, ça va très bien“, la „How are you?“ din engleză cu „*Fine, thank you*“, la „Wie geht es dir?“ din germană cu „*Danke, gut*“; probabil, însă, că în unele limbi a mulțumi nu apare ca necesar, nu este uzual.

1.3. Problema pe care o relevă răspunsul din schimbul verbal (1) nu este, însă, fără importanță teoretică. Într-adevăr, la o analiză superficială a sensului din „Ce mai faci?“, apare firesc pentru vorbitori răspunsul „bine“, dar „mulțumesc“ nedumerește pe cei care, aparținând altor civilizații, nu știu că este vorba aici de fapt de o formă redusă a răspunsului atât de folosit în popor: „Mulțumesc de întrebare“.

„Mulțumesc (de întrebare)“ nu mai trimite, într-adevăr, la *sensul locuționar* — noi l-am numit *tematic* (v. Pop, 1986: 38 et sequ.) al lui „Ce mai faci?“, ci la *sensul său acțional*, la „forța ilocuționară“ cu care îl investește vorbitorul: aceea de a constitui o *întrebare*, denotînd interes pentru persoana căreia i se adresează.

În „Ce mai faci?“, așadar, cel întrebat presupune nu numai sensul (a) de „cum o mai duci în general?“, constituind sensul tematic, dar și sensul (b): „X se interesează de mine, deci este amabil“, care este sensul „intențional“ al interogației din „Ce mai faci?“. O denotă dubla direcție a răspunsului, în care „Bine“ vizează sensul (a) — *tema* —, iar „mulțumesc“ sensul (b) — *intenția acțională* din întrebare. Schematic, analiza semnificațiilor din dialogul (1) ar putea fi următoarea:

- (1) Ce mai faci? < sens acțional = vreau să știu — Mulțumesc.
 < sens tematic = cum o mai duci? — Bine.

2. Care este statutul dialogurilor pe care le formează întrebarea „Ce mai faci?“ cu fiecare dintre răspunsurile (1) — (16)? Avem de-a face întotdeauna cu un schimb de amabilități fixat într-o întrebare și un răspuns formal, cum pare a fi în (1), sau este vorba de situații diferite?

2.1. Am considerat în alte lucrări (v. Pop, 1984, 1985 a, 1986) că actele verbale nu există izolat, că ele se caracterizează, printre altele, prin conexiuni specifice cu alte acte. Am numit disponibilitățile actelor de a se lega între ele în discurs *valențe discursive* și am distins:

- în funcție de tipul de unitate discursivă pe care îl constituie, *valențe dialogale* și *valențe monologale*;
- în funcție de direcția legăturilor dintre acte, *valențe anticipative* și *retroactive*;
- în funcție de obligativitatea sau posibilitatea actelor de a se lega între ele, *valențe forte* și *valențe slabe*.

Ele au fost simbolizate după cum urmează:

- valențele dialogale prin săgeți verticale: $\uparrow \downarrow$
- valențele monologale prin săgeți orizontale: $\rightarrow, \leftarrow$;
- valențele anticipative prin săgeți îndreptate în sensul avansării discursului: $\rightarrow, \downarrow$;
- valențele retroactive prin săgeți îndreptate înapoi: $\leftarrow \uparrow$
- valențele forte prin săgeți cu linie continuă;
- valențele slabe prin săgeți cu linie întreruptă.

Analiza legăturilor pe care le angajează actele verbale cu alte acte ni se pare concludentă pentru delimitarea *unităților verbale* ca *minimale* (de nivelul discursiv) sau *maximale* (de nivelul textual) (cf. Pop, 1985 b, 1986).

Astfel, analiza cuplurilor de replici formate din întrebarea „Ce mai faci?” cu răspunsurile (1) — (16) relevă următoarele:

2.2. Răspunsurile din (1) și (2) constituie împreună cu întrebarea *unități dialogale de sine stătătoare*, cu caracter *maximal* (sau textual), ceea ce în alți termeni am numit *schimburi verbale complete*. În practica dialogală, vorbitorii le consideră și le „acceptă” ca „încheiate”, căci după răspunsurile „Bine, mulțumesc” sau „Merge”, nu este obligatorie continuarea dialogului. Astfel, în:

(1) $\left\{ \begin{array}{l} - \text{Ce mai faci? } \downarrow \\ - \uparrow \text{ Bine, mulțumesc. } \downarrow \rightarrow \end{array} \right.$

și (2) $\left\{ \begin{array}{l} - \text{Ce mai faci? } \downarrow \\ - \text{Merge. } \downarrow \rightarrow, \end{array} \right.$

răspunsurile nu dețin valențe anticipative forte, prin care am fi marcat obligativitatea de a fi urmate de o altă replică. (1) și (2) pot, însă, deține valențe anticipative facultative, de tip monologal ($\rightarrow$) sau de tip dialogal ($\downarrow$), așa cum am notat mai sus, ceea ce denotă posibilitatea ca interlocutorii să continue dialogul. În general, însă, schimburile (1) și (2) se folosesc ca *simple schimburi fatice*, căci în majoritatea cazurilor, „bine” sau „merge” nu acoperă realitatea, dar aparent satisfac așteptarea interlocutorului, ceea ce face posibilă încheierea imediată a schimbului¹.

¹ Despre principiile de închidere ale unei secvențe, v. Moeschler, 1981: 59 et sequ.

2.3. Prin răspunsurile (2) — (8), interlocutorii se angajează în dialoguri mai puțin formale, căci e clar că sensul pe care ele îl preiau din întrebare este cel tematic. „Bine“ din (1) poate, într-adevăr, acoperi o realitate, dar de cele mai multe ori este folosit pentru a răspunde cât mai puțin complicat și deci, scurt, la întrebarea „Ce mai faci?“². În acest ultim caz, sensul acțional primează, simplificând la maximum, mistificând chiar, sensul tematic. Nuanțat în (3) — (8), sensul tematic dobândește ponderea principală, presupuziția interlocutorului fiind: „X vrea într-adevăr să știe ce mai faci“. Această presupuziție o face de obicei interlocutorul în relațiile mai intime sau când dorește să se facă ascultat. Replicile (3) — (8) nu pot în general încheia dialogul inițiat de „Ce mai faci?“, căci a nu reacționa la starea nesatisfăcătoare pe care o mărturisește partenerul poate trece drept impolitețe. Am notat această „deschidere“ *obligatorie* a replicilor (3) — (8) spre un dialog mai amplu prin *valențe forte* de tip dialogal (↓), marcând obligativitatea de a solicita interlocutorului o relatare mai amplă a ceea ce rezumă: „Așa ș-așa“, „Nu prea bine“ etc. *Posibilitatea* ca cel întrebat să continue confesiunea fără a mai fi întrebat, am notat-o printr-o *valență monologală slabă* (→).

Răspunsul (9) interpretează în „Ce mai faci?“ nu numai un simplu act de politete (sensul acțional), ci interesul real pentru cel întrebat (sensul tematic). „Ce să-ți spun?...“ este enunțul unui „act pregătitor“, înclinăm să credem chiar „marcă dialogală“ (cf. Pop, 1985 a) a unui act de relatare, obligatoriu aici pentru ca enunțul să fie considerat complet, să constituie o unitate monologală completă, o „intervenție“. Această *obligativitate* de a continua enunțul relevă existența unei *valențe monologale forte* (→). *Posibilitatea* interlocutorului de a interveni pentru a încuraja vorbitorul să detalieze tema am notat-o cu ↓, simbol al unei *valențe dialogale slabe* pe care o deține contextul verbal.

În enunțurile (10) — (12), vorbitorul a presupus tot sensul tematic al întrebării „Ce mai faci?“, căci el relatează cu precizie ce i s-a întâmplat în ultima vreme. Desigur, aceste răspunsuri nu pot satisface întrebarea care le-a precedat, căci a nu reacționa la ele ar însemna acte de gravă impolitețe. Am notat această *reacție obligatorie* a interlocutorului printr-o *valență dialogală forte*: ↓; de asemenea, am mai marcat printr-o *valență monologală slabă* *posibilitatea* pe care o are vorbitorul de a-și continua relatarea, de a dezvolta tema, fără a aștepta ca interlocutorul să-i ceară precizări (v. și (3) — (8)).

3. Din analiza enunțurilor (1) — (12) se pot desprinde următoarele concluzii:

Întrebarea „Ce mai faci?“ stârnește răspunsuri care dovedesc că, pe de o parte, ea este simțită ca o *întrebare pur formală*, la care trebuie să răspunzi de asemenea formal (v. (1) și (2)) și că, pe de altă parte, vorbitorii o interpretează în sensul ei tematic, ca o *întrebare generată de un interes real* pentru cineva și la care trebuie să se răspundă prin rela-

² Într-un ghid francez de comportare în societate (Vigner, 1978: 14), la întrebarea „Comment ça va?“ se recomandă, oricare ar fi situația reală, răspunsul „Merci, ça va très bien“.

țarea noutăților din viața personală (v. (9) — (12)). Enunțurile (3) — (8) trădează faptul că interpretarea întrebării într-un sens sau în celălalt este dependentă de *dispoziția interlocutorilor* (dorința de a-și împărtăși „păsul“, bucuriile sau noutățile survenite în viața lor), dar mai ales de *gradul de intimitate a relațiilor* dintre ei: unei simiple cunoștințe este chiar de dorit să i se răspundă laconic, de obicei cu formalul „Bine, mulțumesc“, care conferă dialogului un caracter fatic, pur acțional, asemănător schimburilor de salut sau de amabilități („Ce mai faci?“ este, într-adevăr, atunci, o simplă formulă de amabilitate); dimpotrivă, unui intim este nepotrivit să i se răspundă cu formulele (1) și (2), căci ele, după cum am văzut, marchează o oarecare „depărtare“ între vorbitori. O dovedește, de exemplu, răspunsul (13) în care, din lipsă de timp, interlocutorul, chiar și cel intim, alege soluția formală de răspuns („Bine...“), ceea ce n-ar fi făcut în mod obișnuit, așa cum rezultă din scuzele și justificarea ce urmează. „Depărtarea“ sau „răceala“ pe care o stabilește „Ce mai faci?“ poate fi atenuată prin transferarea interesului spre cel care a întrebat, ca în (14), unde sensul tematic este întâi „expediat“ prin „bine“, spre a fi dirijat apoi spre interlocutor („... (și) tu?“).

4. Față de „Ce faci?“, care trimite la o acțiune momentană și la care un răspuns posibil ar fi (15), „Ce mai faci?“ solicită descrierea unei stări generale, relatarea evenimentelor importante prin care au trecut interlocutorii de la ultima lor învedere (v. (1) — (14)). Formula a rezultat, probabil, din folosirea sensului literal al verbului *a face* împreună cu adverbul *mai*, dar a evoluat spre sensul arătat mai sus. Într-o dispoziție ludică a interlocutorilor, întrebarea poate chiar genera un răspuns de tipul (16), (așa cum am auzit într-un dialog), unde cel întrebat presupune sensul primar al întrebării, îi contestă forma afirmativă, sugerând interlocutorului că ar fi fost mai bine să-l întrebe „ce nu mai (poate) face“ și nu „ce mai (poate) face“. Răspunsul (16) dovedește că sensul inițial al lui „Ce mai faci?“ s-a pierdut și că astăzi întrebarea funcționează în mod evident cu o structură fixă:

- a). ca *formulă de amabilitate* între cunoștințe oarecare, în schimburile binare de tipul (1) și (2);
- b). ca *formulă de deschidere* în conversații, la revederea după timp îndelungat a unui intim, unde are rolul de a iniția schimburi verbale mai ample (v. (3) — (12)).

„Formulă“ și într-un caz și în celălalt (căci omițându-l pe *mai* ori schimbând timpul verbal ea se concretizează), în dialogurile (1) și (2), întrebarea „Ce mai faci?“ funcționează ca o formulă pur fatică, în care interlocutorii interpretează numai sensul ei acțional. În cazurile (3) — (12), sensul tematic dobândește ponderea principală, angajând interlocutorii în schimburi verbale mai „cu substanță“. Nu credem că este posibilă interpretarea ei numai într-unul din cele două sensuri (v. Pietreanu, 1984: 131), căci e vorba aici de o „formulă“, paradoxal spus, „deschisă semantic și, deci, strategic, oferind interlocutorilor posibilitatea de a o folosi corespunzător situației. Într-adevăr, în întâlnirile cotidiene, la întrebarea „Ce mai faci?“, presuposițiile pe care le fac vorbitorii unul

asupra celuilalt îi pun adeseori în situații de alternativă. Unii interlocutori mărturisesc că se află frecvent în imposibilitatea de a decide între un sens sau celălalt al întrebării și, deci, de a răspunde formal sau mai substanțial, luând în considerare sensul pur acțional (convențional), ori pe cel plin, tematic, al acesteia. Nici într-un caz nu ni se pare adecvat răspunsul (15), în care vorbitorii confundă „Ce mai faci?” cu întrebarea „Ce faci?”.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE

1. Moeschler, J. (1981) *Discours polémique, réfutation et résolution des séquences conversationnelles*, în „Études de linguistique appliquée”, nr. 44, p. 40—69.
2. Pietreanu, M. (1984) *Salutul în limba română*, București, E.S.E.
3. Pop, L. (1984) *Convenția dialogală*, în S.C.L., XXXV, nr. 2, p. 134—141. (1985 a) *Mărci dialogale*, „Limba română”, XXXIV, nr. 5 p. 420—426. (1985 b) *Textualitate dialogală*, „Limba română”, XXXIV, nr. 6, p. 477—485. (1986) *Le texte de manuel avec application au français*, teză de doctorat, Universitatea din București.
4. Vigner, G. (1978) *Savoir-vivre en France*, Paris, Hachette.

LEXICUL NEOLOGIC ÎN *PEREGRINUL TRANSELVAN*
DE ION CODRU DRĂGUȘANU

POMPILIU DUMITRAȘCU*

ABSTRACT. — *The Neological Lexic in Peregrinul Transelvan* (The Transylvanian Pilgrim) of Ion Codru Drăgușanu. I. Codru Drăgușanu's work, *The Transylvanian Pilgrim*, was first published in 1865. It belongs to the genre known as "travelogues" and is characterized by a large number of lexical neologisms, borrowed by the writer from the various languages with which he came in touch during his travels.

He came to know some of the neologisms through conversation, others through written texts. Most of his neologisms refer to various domains of the material and social life. Many of the new words used in the travel memoirs, thought often "latinized" in form, have been preserved by standard Romanian. I. C. Drăgușanu's work, as a whole, can be considered a document that reflects the stage reached by the evolution of literary Romanian in the 19th century, with its evident modern tendencies.

„Destinul literar mai vitreg“ al lui Ion Codru Drăgușanu (1818—1884) l-a îndreptățit pe acad. Șerban Cioculescu să îngrijească cea de a treia ediție din *Peregrinul transelvan* (apărută în 1942, la editura „Cuggetarea“ Georgescu-Delafras), cu bună și nobila intenție de a readuce în atenția cititorilor români această originală lucrare care văzuse pentru prima oară lumina tiparului în 1865.

Tot reputatului nostru istoric literar îi datorăm și un remarcabil studiu de „reconsiderare“ a scriitorului care, prin lucrarea sa, întreprindea o veritabilă activitate de „educator național“¹.

1. Etichetarea acestui cărturar din Drăgușul Făgărașului ca „scriitor“ pare a fi, însă, exagerată, deoarece el a avut mai degrabă înclinație spre cariera didactică, iar în literatură este apreciat mai mult pentru memorialul său de călătorie, care, după cum nota G. Călinescu, „rămîne interesant întîi de toate ca document“². Lucrarea acestui autor de vocație dascălească a fost apreciată și de T. Vianu care sublinia și alte aspecte pozitive ale ei și, implicit, ale memorialistului: „Lăcomia cu care soarbe impresiile în tot timpul călătoriei sale, darul de a reține esențialul, pătrunderea sa psihologică, umorul său rezistent în fața tuturor încercărilor vieții, fac din I. Codru Drăgușanu o figură aproape unică în vremea sa și foarte atrăgătoare“³.

* Universitatea din Cluj-Napoca, Facultatea de Filologie, 3400 Cluj-Napoca, România

¹ Cf. Cioculescu, Ș. *Un mare nedreptățit: Ion Codru Drăgușanu* în „Revista Fundațiilor Regale“, nr. 3, I. III. 1941.

² Călinescu, G., *Istoria literaturii române* Compendiu, București, E.P.L., 1963, p. 143; idem, *Istoria literaturii române de la origini pînă în prezent* Ediția a II-a revăzută și adăugită, Ediție și prefată de Al. Piru, București, Ed. Minerva, 1982, p. 393—394.

³ Vianu, T., *Arta prozatorilor români*, București, Ed. Contemporană, 1941, p. 83.

Neavind intenția de a face exegeză literară, omitem menționarea unor aspecte biografice legate de Codru Drăgușanu, de altfel acestea fiind destul de puține și incomplete. Reținem doar că, în calitate de discipol al lui August Treboniu Laurian, el a fost un adept consecvent și propagator al concepției latiniste, mai ales în ținuturile de la sud de Carpați. Este probabil că însăși aderarea lui fără nici o rezervă la ideile curentului latinist a constituit principala cauză datorită căreia lingviștii și stilisticienii din trecut nu l-au avut, așa cum s-ar fi cuvenit, în atenția cercetărilor lor. Totuși, în ultima vreme, mai ales cu ocazia centenarului morții sale, I. Codru Drăgușanu a cucerit interesul specialiștilor⁴, istoricul literar Georgeta Antonescu consacrandu-i o substanțială și valoroasă monografie⁵.

În privința realizării lingvistice, *Peregrinul transilvan*, exceptând „glosarul său perimat” (S. Cioculescu), demonstrează „stăpînirea unei limbi foarte bogate și a unei rare puteri de variație în ton”⁶.

Pornind de la precizarea de mai sus, în prezenta contribuție ne referim doar la aspectul lexical, pe care l-am socotit a fi esențial chiar și în încercarea de descifrare a idiostilului acestui cărturar.

2. Într-adevăr, vocabularul *Peregrinului transilvan* reunește diverse elemente lexicale: populare, regionale, arhaice și neologice. Ar fi greu de stabilit cu exactitate raportul cantitativ dintre acestea. Dacă avem în vedere că în categoria neologismelor se pot include și unele derivate pe teren românesc care, în genere, sînt mai puțin obișnuite, atunci considerăm că vocabularul operei are un aspect ostentativ neologizant, imprimîndu-i-se exprimării o notă modernă, mai ales ținînd seama de tabloul lexical general al limbii de la mijlocul secolului trecut.

Iată de ce ne-am oprit cu precădere asupra neologismelor și îndeosebi asupra aceora care au fost preluate din aie limbi.

2.1. Bun cunoscător al limbilor latină, italiană, franceză, germană și, parțial, al limbii ruse și al englezei, era firesc ca, pentru anumite realități, mai puțin sau deloc cunoscute pe atunci societății românești, I. Codru Drăgușanu să recurgă adesea la cuvinte împrumutate din limbile respective. În plus, apeul la termeni de origine latino-romanică derivă și din poziția sa latinistă.

⁴ Cf. Societatea de Științe Filologice din R.S.R., *Buletinul Societății pe anul 1984*, București, 1984 unde sînt incluse relatările comemorării de la Drăguș a prof. Vionca Pop și două comunicări: Șuteu, F., *De la Dinicu Golescu la Ion Codru Drăgușanu* (pp. 22—26) și Angheliescu, M., *Ion Codru Drăgușanu în poezia sa* (pp. 27—31). Menționăm că în 1980 a apărut ultima ediție din *Peregrinul transilvan*, ediție îngrijită, prefată, itinerar bibliografic, note și glosar de Corneliu Albu, București, Ed. Sport—Turism. Unele observații despre limba scriitorului ne oferă M. Angheliescu în *Conform geniului limbii române în „Contemporanul”* nr. 44, 26 oct. 1984, p. 7.

⁵ Antonescu, G., *Introducere în opera lui Ion Codru Drăgușanu*, București, Ed. Minerva, 1983, p. 134. În partea ultimă a acestei lucrări se fac interesante și corecte observații despre lexica *Peregrinului*.

⁶ Despre unele aspecte legate de tehnica narației, cf. Antonescu, G., *Ipostaze și atitudini narative în „Peregrinul transilvan” de I. Codru Drăgușanu*, în „Studia Universitatis Babeș-Bolyai”, Filologia, 1983, pp. 5—10.

Fără a avea conștiința necesității adaptării morfologice a cuvintelor împrumutate, lexemele noi utilizate de I. Codru Drăgușanu se prezintă într-o formă destul de apropiată etimoanelor lor. De aici, și prezența inconsecvențelor formale și a dubletelor, care constituie, de asemenea, o trăsătură caracteristică limbii române culte din secolul trecut.

Împrumuturile neologice au avut loc fie pe cale orală, fie pe cale livrescă (deci, respectând aspectul lor scris).

2.1.1. Cuvintele, preluate de scriitor pe cale orală, sînt notate cu o pronunțare identică sau apropiată de cea din limbile care au servit drept surse ale împrumuturilor. Ilustrăm această situație prin câteva exemple⁷:

a) Din franceză: *bombanță* — bombance „chef, petrecere, zaiafet“ (50), *gourmet* — gourmet „cunoscător într-ale mîncării“ (74), *supram* — suprême „suprem“ (58).

b) Din italiană: *brut* — brutto „urît“ (110), *catena* — catena „lanț“ (232), *genuin* — genuino „curat“ (119), *pitoric* — pitorico „pitoresc“ (57), *profum* — profumo „parfum“ (42), *semplice* — semplice „simplu“ (66), *vista* — vista „vedere“ (75).

c) Din germană: *cante* — Kante „muchie“ (210), *halt* — halt „oprește!“ (201), *mantel* — Mantel „manta“ (224), *rundă* — Runde „ocol“ (93), *semblă* — Semmel „franzelă“ (62), *spalir* — Spalier „rînd“ (62), *ștab* — Stab „stat-major“ (102).

d) Din engleză: *repăștere* — repast „hrană“ (77), *salun* — saloon „salon“ (73), *vegetari* — vegetables „legume, verdețuri“ (51).

e) Din rusă⁸: *copeică* „monedă în subunitate“ (235), *gubernie* „unitate administrativă, district“ (90), *mujic* „țăran“ (120), *verstă* „unitate de măsură“ (210).

f) Din greacă: *neogam* „însurățel“ — auzit, probabil, și în Muntenia datorită influenței fanariote (107), *prasă* „practică, experiență“ (97).

2.1.2. Neologismele împrumutate pe calea scrisului se recunosc după aspectul lor grafic⁹:

a) Din franceză: *adieu* „adio“, *cidre* „cidru“ (144), *cité* „cetate“ (227), *corbillard* „car funerar“ (128), *homme de lettres* „om de litere, scriitor“ (156), *monchard* „detectiv“ (150), *ventre* „abdomen“ (226).

b) Din italiană: *campagnoli* „țărani“ (198), *confetti* (84), *dolcefar-niente* (98), *al molo* „la debarcare“ (185), *pagliaio* „colibă de paie“ (198), *polpi* „caracatiță“ (176).

⁷ Exemplele ilustrative sînt date după Ion Codru Drăgușanu, *Peregrinul transilvan*, ediție îngrijită și prefăcută de Romul Munteanu, ESPLA, București, 1956. Numerele dintre paranteze indică paginile unde sînt atestate lexemele respective. Între ghilimele sînt notate sensurile contextuale ale cuvintelor citate.

⁸ Pentru cuvintele provenite din limbile în care se utilizează aît alfabet decît cel latin nu am mai dat corespondentele din limbile respective.

⁹ Etimoanele acestor lexeme nu au mai fost indicate, acestea fiind identice formal în limbile din care s-au împrumutat.

c) Din germană: *gleich* „imediat“ (144), *pech* „smeală“ (157), *schwager* „birjar“ — deși în limba de origine are sensul de „cumnat“ — (88), *trinkgeld* „bacșiș“ (88).

d) Din rusă: *krepostnoi* „iobag“ (245), *kvass* „băutură răcoritoare“ (219), *polcovic* „colonel“ (101), *praporșic* „sublocotenent“ (102).

Nu mai extindem lista unor astfel de cuvinte, deoarece, cu unele excepții, ele n-au avut un rol cu totul deosebit în evoluția ulterioară a limbii noastre culte. Au fost doar simple împrumuturi ocazionale, utilizate sporadic și în anumite circumstanțe, fără a înregistra o largă circulație. Pentru intelectualitatea veacului trecut, ele șocau prin noutatea lor, iar cei care și-au consemnat călătoriile erau frapați de asemenea termeni pe care i-au utilizat „tale-quale“, neavind la îndemână corespondente în limba națională. O situație similară este caracteristică și pentru termenii și expresiile de proveniență engleză ca *dandy* (158), *good bye* (251), *spleen* (233), *sherif* (247), sau pentru împrumuturile culte din limba maghiară ca *bocskoros* „boier opincar“ (59), *csárdás* (153) ori *számtortai* „contabil“ (260). Exceptând nota pitorească — sau poate cea de simplu amuzament verbal —, termeni ca cei menționați pînă acum nu s-au menținut în circulație și nu s-au integrat limbii literare nici mai tîrziu. Chiar dacă unii dintre acești termeni mai sînt uneori valorificați și astăzi, ei nu pot depăși totuși aria periferică a vocabularului literar standard.

2.2. Elementul constant, în cazul *Peregrinului . . .*, este dat de cuvintele de origine latină. Întîlnind lexeme ca *ancilla* „sclavă“ (227), *anima* (43, 73), *arena* (69), *dilectissime* — ca termen de adresare — (76), *misericordia* „milă“ (79), *palude* „mlăștini“ (59, 93), *vale* — ca formă de salut (80) ș.a., ajungem inevitabil la concluzia că I. Codru Drăgușanu, ca discipol fidel al latinismului, a fost obsedat în permanență de ideea modernizării lexicului limbii literare.

2.2.1. Urmîndu-și modelele ilustre ale timpului — fie Aug. T. Laurian, fie Timotei Cipariu, a cărui personalitate științifică nu era contestată de nimeni în cercurile culturale de atunci —, I. Codru Drăgușanu, în limbajul principalei sale lucrări, a recurs și la valorificarea unor forme arhaice, arhaizante sau chiar la derivate lexicale de aspect arhaic, probabil utilizate uneori cu intenția stilistică a adecvării la epocă.

Forme de tipul *acurge* „a veni la“, a *coaduna*, a *confăptui* „a-și da concursul“, *consoț* „asociat“ (p. 44), 46, 91, 193, 225) ș.a. nu sînt explicabile prin raportare directă la limba latină, în ciuda etimaonelor radicalelor acestor cuvinte. Este vorba, mai de grabă, de o „reromanizare“ prin prefixare care s-a petrecut după modelul german. Un astfel de model derivativ era bine cunoscut latiniștilor. Pe deplin justificat, o cercetătoare actuală observa că „latiniștii au încercat totodată să restituie sensul primar și unora dintre cele mai vechi derivate ale limbii, depărtate cu timpul, semantic, de cuvîntul — bază“¹⁰.

Deși le-am interpretat ca *arhaice*, este evident că ele nu aparțin acestui domeniu al limbii literare din punctul de vedere al lexicului ac-

¹⁰ Cf. David, D., *Limbă și cultură*, Ed. Facla, Timișoara, 1980, pp. 197—198.

tual. Este doar o modalitate arhaizantă de derivare, determinată de influența unor limbi străine și, prin urmare, o dovadă concludentă că, în domeniul îmbogățirii vocabularului, un procedeu aparent arhaic (ținând seama de originea constituțiilor) poate deveni productiv și, în consecință, creator de termeni noi într-o limbă.

2.2.2. Un alt factor de neologizare îl constituie *calcurile lingvistice*. Fiind poliglot, scriitorul la care ne referim creează noi cuvinte, traducând mot-à-mot expresii din limba germană precum sint: *concălător* — Mitreisender (44), *elupta* — erkämpfen „a câștiga prin luptă“ (205), *literale* — buchstabilch (71), *nemerite* — unverliert, „fără merit“ (102), *pacat (ă)* — gepackt „împachetat(ă)“ (62), *pregust* — Vorgeschmack: „căpitanul Dobay mă certase pentru nemica cu multă asprime, de tinăr dându-mi *pregust* de disciplina militară“ (41), *rotundul lumii* — Weltrunde (41) etc.

Desigur, predilecția de a calchia după limba germană a fost determinată atât de cunoașterea temeinică a acestei limbi, cât și de faptul că germana era, pe atunci, limbă oficială în imperiul habsburgic.

2.2.3. Tezaurul neologic al *Peregrinului transelvan* include, de asemenea, unele inovații lexicale ale autorului, care se alătură firesc cuvintelor curente sau celor arhaice, ca în ex. *anunțiator* „afișer“ (223), *dușoare* „plecare“ („fierbînd la proiectul dusorii“ — (41), „*momentoasă* e pentru mine Tirgoviștea“ (55), *recerînță* „ocupație“ (98), *rucutament* „bubuit“ (203), *sugare* „țigară“ (100), „aurora învăscută (= îmbrăcată) de văluri *verzicolori*“ (66) ș.a.

Prin cele menționate pînă acum, reiese că, în „capudopera“ sa, Ion Codru Drăgușanu a demonstrat convingător starea limbii române literare din acea vreme.

Insuficiența cunoaștere de către toți vorbitorii români a tezaurului nostru lexical a constituit, probabil, temeiul care l-a determinat pe acest receptiv cărturar să-și „traducă“ anumite cuvinte și expresii, pe care le considera neînțelese de către confrății săi. De pildă, în scrisoarea a XV-a, ripostînd unei observații făcute de protestanți, glosează „ostrepele murdare“ prin „trențe zăngăloase (espresione turcă sau sîrbă, și una și alta)“ (114).

În general, registrul lexical al *Peregrinului* este deosebit de bogat și variat. Scriitorul apelează la termeni neologici din cele mai diverse domenii: învățămînt, cultură, viața politică-administrativă și cea mondenă, societate (în ansamblul ei), industrie, comerț, tehnică, agricultură, arte, teatru, arhitectură, construcții, urbanistică, armată, transport, locuință, alimentație, îmbrăcăminte, felurite științe etc.

Este realmente o mare varietate lexicală care depășește cu mult pe Dinicu Golescu cu *Insemnare a călătoriei . . .*, deși între cei doi reprezentanți de început ai literaturii de călătorie distanța în timp este neînsemnată.

2.2.4. Fără intenția de a face o statistică precisă, totuși, am constatat că, din 220 de neologisme utilizate în *Peregrinul transelvan*, acestea se repartizează pe patru mari arii semantice, după cum urmează:

- a) Domenii concrete ale vieții materiale = 45%;
- b) viața social-culturală = 30%;
- c) viața politico-administrativă = 15% și
- d) viața cotidiană = 10%.

După cum se poate observa, cu excepția domeniilor concrete de viață materială, memorialistul n-a acordat prioritate deosebită nici unui sector de activitate. Este interesantă însăși succesiunea descrescândă a lexemelor repartizate pe sfere semantice. În aceeași ordine regresivă, acestea se referă la: viața politico-administrativă, transporturi, călătorii, construcția de locuințe, alimentație, cultură, învățământ, armată, viața socială și mondenă etc.

Lipsa unor preferințe speciale pentru anumite sfere semantice conduce la concluzia că „peregrinul“ a fost interesat de toate aspectele vieții cu care a intrat în contact pe parcursul călătoriilor sale. În primul rând, ca un simplu intelectual al Transilvaniei obidite de atunci, el nu dorea decât afirmarea potențialului socio-cultural al propriei sale națiuni și emanciparea ei.

2.2.5. Din cele menționate anterior, rezultă că I. Codru Drăgușanu a utilizat un vocabular neologic foarte variat, depășindu-l evident pe Dinicu Goleseu în această privință. De altfel, dorința lui de îmbogățire lexicală se încadrează perfect în tendințele epocii în care a trăit și a activat. Este știut că efervescența de idei de la mijlocul secolului trecut și latinismul, care a continuat, exagerând, nobilele idei filologice ale Școlii Ardelene au constituit surse importante de primenire și îmbogățire a vocabularului literar românesc, iar cărturarul de care ne-am ocupat, a fost, în egală măsură, sub influența mișcării revoluționare pașoptiste și a curentului latinist. Din păcate, în pofida deosebitei sale receptivități față de lexicul neologic, el n-a posedat în aceeași măsură intuiția lingvistică a adaptării neologismelor la specificul morfonologic al limbii române. Prezența multor latinisme și a împrumuturilor lexicale româno-italiene constituie, însă, un element pozitiv pentru acțiunea de modernizare a vocabularului cult, așa cum s-a afirmat mai recent chiar despre mult criticatul odinioară *Dicționar al limbii române*, elaborat de A. T. Laurian și I. C. Massim¹¹.

Aspectul general neologizant al expresiei din lucrarea discutată subliniază parcă intenționat pasajele de autentică vorbire populară ardelenescă. Autorul rostește cu dezinvoltură tipic țărănescă acea clasică formulă din graiurile transilvănene „Noa, dă-mi pace“ (v. subsolul p. 50), iar altă dată, referindu-se la propria-i viață, ne avertizează, cu psihologia unui veritabil turist, că „cine nu părăsește locul nașterii, n-are idee de patrie; el e ca omul în mijlocul pădurii, n-o vede de mulțimea arburilor, dară înstrăinatul, o, cum învață a o iubi!“ (53).

¹¹ Cf. Munteanu, Șt., — Țâra, V., *Istoria limbii române literare*, Editura Didactică și Pedagogică, București, 1983, p. 201. Autorii lucrării citate aderă la ideea reconsiderării parțiale a *Dicționarului latinist*, formulată mai întâi de Mircea Seche în *Schiță de istorie a lexicografiei române*, I, 1966, pp. 160—161.

3. În spiritul concepțiilor lui larg umanitare și pe baza cunoașterii unei părți însemnate din Europa anilor 1835—1843 (doar la un deceniu și jumătate după Dinicu Golescu), Ion Códru Drăgușanu își încheia *Peregrinul transelvan* cu două versuri în limbile latină și germană, traduse cu perfectă fidelitate în limba română:

„Noi scrisem puține, — alții vor completa

Și, reușind bine, îi vom aplauda“.

Fără îndoială, „aplauzele“, convertite în sentimentul de adîncă prețuire, sînt pe deplin meritate și de Ion Códru Drăgușanu, căci el însuși „homme de lettres“ — cum îi place să-i spună — a încercat să îmbogățească literatura națională cu o producție diferită de celelalte. Fără îndoială, spiritul său inovator s-a concretizat mai ales la nivel lexical, frazeologic și stilistic. Memorialul său de călătorie constituie, totodată, prin maniera în care este scris și redactat, o dovadă elocventă a tendințelor cărturarilor români din secolul trecut spre o mai largă deschidere culturală, de căutare a noi perspective de progres pentru poporul nostru și de noi mijloace privind îmbogățirea și modernizarea limbii literare române.

LA NOTION D'ADVERBE

MARIANA HOPĂRTEAN*

ABSTRACT. — **The Adverb (as a notion).** Seeing that the defining of the Adverb in the traditional grammar is imprecise and incomplete, the author calls our attention in this paper upon some inadvertencies resulting from the confrontation of the traditional definition with several examples.

So not even the morphological invariableness — an element invoked by all the definitions of the adverb formulated until nowadays — is an absolute specific mark, since there exists a variable adverb: *tout*, mentioned in the article. The invariableness, on the other hand, constitutes the great formal difference between the Adverb and the Adjective, two classes of words whose close ties of sense were repeatedly underlined.

The article examines closely both the adverbial phrases and the semantic statute of the adverb, the author reaching the conclusion that the adverb has — at least in French — broader combinatory valences than those mentioned by the traditional grammar definitions.

Besides *invariableness* and *subordination*, the attention of the author is focused on a third formal property of the adverb: *intransitivity*, which permits the dissociation of adverbs from prepositions and conjunctions, two parts of speech with which the adverb has affinities unanimously recognized by linguists.

The conclusions reached by the author of the present article contribute to the outlining of a broader and more adequate definition of the Adverb in French.

Nous nous proposons, dans le présent article, d'examiner d'un oeil critique la notion d'adverbe, telle qu'elle apparaît dans la grammaire traditionnelle et, tout en adoptant un point de vue traditionnel, (sans, pour autant, négliger les recherches plus récentes concernant le même problème), de tâcher d'y apporter certaines précisions et corrections.

La grammaire traditionnelle définit *l'adverbe*¹ (adverbe, empr. du latin *adverbium*, de *ad*, auprès, et *verbum*, verbe) comme un mot in-

¹ Voir Bescherelle aîné, Bescherelle jeune et Litalis, G. de, *Grammaire nationale*, Paris, Garnier, 1864, p. 710; Brunot, F., *Précis de grammaire historique de la langue française*, Paris, Masson et Cie, 1899, pp. 535—536; *Grammaire de l'Académie Française*, Paris, Firmin-Didot et Cie, 1932, p. 188; Brunot, F., Bruneau, Ch., *Précis de grammaire historique de la langue française*, Paris, Masson et Cie, 1933, p. 561; Le Bidois, C., Le Bidois, R., *Syntaxe du français moderne*, t. 2, Paris, Picard, 1967, p. 579; Rougerie, A., *Grammaire française et exercices*, Paris, Dunod, 1964, p. 392; Wartburg, W. von et Zumthor, P., *Précis de syntaxe du français contemporain*, Berne, Francke Berne, 1973, p. 343; Clayrou, G., Laurent, P., Mlle Lods, J., *Le français d'aujourd'hui*, Paris, Armand Colin, 1949, p. 222; Martin, J., Lecomte, J., *Grammaire française*, Paris, Masson et Cie, 1962, p. 23; Wagner, R.-L., Pichon, J., *Grammaire du français classique et moderne*, Paris, Hachette,

* Universitatea din Cluj-Napoca, Facultatea de Filologie, 3400 Cluj-Napoca, România

variable, „qui accompagne un verbe, un adjectif ou un autre adverbe pour en modifier ou en préciser le sens“².

Ainsi délimitée, la classe des mots traditionnellement appelés „adverbes“, se présente comme un „ensemble hétéroclite“³, comme une classe hétérogène grammaticalement et sémantiquement, et, puis plusest est, „une tendance fâcheuse a toujours poussé les grammairiens à faire entrer dans cette classe de l'adverbe un peu tout ce dont on ne savait pas que faire, c'est-à-dire tout ce qui n'était ni préposition, ni conjonction, ni interjection“⁴. En effet, en soumettant à un examen attentif et minutieux l'inventaire⁵ des mots que la grammaire traditionnelle réunit presque exclusivement, „en vertu du seul critère de l'invariabilité morphologique“⁶, on constate que cette classe regroupe, en réalité, „des mots de fonction et de sens très divers. C'est ainsi que figurent dans le même cadre des déterminants qualitatifs du verbe (*furieusement, lentement*...), des déterminants quantitatifs du verbe, de l'adjectif et de l'adverbe (*fort, peu*...), des substituts spatio-temporels (*ici, demain*...), des adverbes pro-phrase (*peut-être, oui, certainement*...) ou opérateurs de phrase (*peut-être, probablement*...) et même parfois des unités qui fonctionnent comme des déterminants nominaux tels que *force* ou *debout*“⁷.

Mais la classe des adverbes n'est pas la seule à présenter la propriété formelle de l'invariabilité, elle caractérise d'autres parties du discours aussi, telles que les prépositions, les conjonctions et les interjections, ainsi que certains mots de nature discutée, ce qui explique, d'une part, le mal que les grammairiens ont eu à classer correctement

1962, p. 373; Steinberg, N., *Grammaire française*, Léningrad, 1962, p. 261; Référovskaja, E. A., Vassiliéva, A. K., *Essai de grammaire française*, Moscou-Léningrad, 1964, p. 273; Grevisse, M., *Le Bon Usage*, J. Duculot, Gembloux 1964, p. 782; Chevalier, J.-C., Benveniste, C.-B., Arrivé, M., Pinchon, J., *Grammaire du français classique et moderne*, Paris, Hachette, 1964, p. 414; Mauger, G., *Grammaire pratique du français d'aujourd'hui*, Paris, Hachette, 1968, p. 389. Voir aussi: Marouzeau, J., *Lexique de la terminologie linguistique*, Paris, Paul Geuthner, 1951, p. 11.

² Dubois, J., Giacomo, M., Guespin, L., Marcellesi C., Marcellesi, J.-B., Mével, J.-P., *Dictionnaire de linguistique*, Paris, Larousse, 1973, p. 15.

³ Sechehaye, A., *Essai sur la structure logique de la phrase*, Paris, Champion, 1926, p. 66.

⁴ Id., *ib.*, p. 65. Voir aussi: Pottier, B., *Systématique des éléments de relation. Etude de morphosyntaxe structurale romane*, Paris, Klincksieck, 1926, p. 53 „Il semble que l'on ait mis dans les grammaires sous la rubrique „adverbes“ tous les mots dont on ne savait que faire. La liste n'en est jamais close, et on n'en donne pas de définition intégrante“ (Cité par Georgeta Ciompec, dans *Incercare de definire contextuală a adverbului românesc*, in *SCL*, XXV, nr. 1, 1974, p. 25).

⁵ „Le plus disparate de la grammaire traditionnelle“ (Togebly, K., *Structure immanente de la langue française*, Paris, Larousse, 1965, p. 180).

⁶ Cristea, T., *Grammaire structurale du français contemporain*, Bucaresti, Ed. did. și ped., 1974, p. 326.

⁷ Id., *ib.*, p. 326.

les mots invariables, et d'autre part, le fait qu'on les a souvent réunis sous le nom de particules et qu'on les a traités ensemble⁸.

Cependant, si l'on tenait à ne pas contrevenir à la définition traditionnelle de l'adverbe, on ne saurait qualifier de ce nom, pour la seule raison de leur invariabilité, des mots comme: *oui, si, non*...⁹ qui constituent à eux seuls des phrases complètes et qui n'ont jamais accompagné de verbe, d'adjectif ou d'adverbe pour „en modifier ou en préciser le sens“. A ces mots, il faudrait ajouter *voici, voilà*, qu'on qualifie parfois „d'adverbes démonstratifs“¹⁰.

Dans son ouvrage intitulé: *Éléments de syntaxe structurale*, Lucien Tesnière, traitant de „vicieuse“, d'„inconséquente“ et d'„imparfaite“¹¹ la classification traditionnelle en dix espèces de mots, propose l'inclusion des mots mentionnés ci-dessus parmi les „mots-phrases“ ou „phrasillons logiques“ à côté des interjections de la grammaire traditionnelle, rangés sous le nom de „phrasillons affectifs“¹².

Si l'invariabilité caractérise presque tous les adverbes (*alors, avant, bientôt, loin, près, peu, assez, plutôt*...), tous les adverbes en *-ment*), elle constitue en même temps la grande différence formelle entre l'adverbe et l'adjectif, deux classes de mots dont on a souligné à maintes reprises les étroits rapports de sens. La chose est aisément vérifiable car des adjectifs comme: *bas, basse; haut, haute; net, nette; court, courte; quelque*, etc. deviennent invariables en s'adverbialisant:

⁸ On pourrait citer, à l'appui, un passage de la *Grammaire historique* de Nyrop, Kr.: „Les particules se divisent en quatre groupes: Adverbes, prépositions, conjonctions, interjections. Il n'y a pas, surtout entre les trois premiers groupes, de limites bien fixes et stables, les mots passant facilement d'une fonction à une autre; c'est pourquoi il peut être difficile de décider à quel groupe appartient principalement telle ou telle particule, s'il faut ranger avec sous les prépositions ou sous les adverbes“ (Nyrop, Kr., *Grammaire historique de la langue française*, t. 3, Copenhague, 1908, p. 284). Voir aussi: Toegby, K., qui dans sa *Structure immanente de la langue française*, Paris, Larousse, 1965, p. 178, range parmi les particules „tous les mots inflexibles, c'est-à-dire, en français comme dans bien d'autres langues: adverbes non dérivés, conjonctions, prépositions (postpositions) et interjections“.

⁹ Rangés parmi les adverbes dans „*Le Bon Usage*“ de Grevisse, M., par exemple: p. 839; p. 842, ou encore dans *La Grammaire Larousse du français contemporain*, pp. 426, 427.

¹⁰ Voir, par exemple, Wartburg, W. von et Zumthor, P., *op. cit.*, p. 297 et surtout p. 306.

¹¹ Tesnière, L., *Éléments de syntaxe structurale*, Paris, Klincksieck 1969, p. 52.

¹² „Les phrasillons logiques sont des mots-phrases dans lesquels la notion exprimée est purement intellectuelle, sans aucun élément affectif. Les uns sont incomplets: *voici, voilà*. D'autres sont anaphoriques: *oui, non, si*.“

Faute d'avoir reconnu l'espèce des mots-phrases, la grammaire traditionnelle classe généralement des phrasillons logiques *oui, non* et *si* parmi les adverbes, ce qui est évidemment irrecevable, puisque ces mots expriment le procès.

A la différence des phrasillons logiques, les *phrasillons affectifs* sont des mots-pleins dans lesquels la notion exprimée présente un caractère affectif plus ou moins accusé.

Les phrasillons affectifs correspondent par conséquent exactement aux *interjections* de la grammaire traditionnelle“ (Id., *ib.*, pp. 97—98).

— maison *basse*, salle *basse*, marée *basse*, côte *basse*, une voix *basse*, *basse* origine, mais: voler *bas* (Les hirondelles volent *bas*), tomber *bas* (Le thermomètre est tombé très *bas*; Est-il possible de tomber si *bas*?); être *bas* (Ce malade est bien *bas*; Son moral est très *bas*), parler *bas*, tout *bas*;

— de *hautes* montagnes, tour *haute*, marée *haute*, La *haute* Savoie, *haute* fréquence, *haute* intelligence, mais: monter, sauter *haut*, plus *haut*, „Le soleil luisait *haut* dans un ciel calme et lisse“ (Verlaine), tenir, lever *haut*, plus *haut*, parler *haut*, penser tout *haut*;

— avoir les mains *nettes*, avoir la conscience *nette*, se faire une idée *nette*, garder des souvenirs très *nets*, explication claire et *nette*, mais: s'arrêter *net*, La balle l'a tué *net*; Il lui a parlé *net*; Cela s'est cassé *net*;

— herbe *courte*, robe *courte*, avoir la vue *courte*, avoir la mémoire *courte*, avoir l'haleine, la respiration *courte*, le souffle *court*... mais:

„Des cheveux coupés *court* et frisés“ (Colette);

„Mon départ était le seul moyen de couper *court* à cette intrigue sans issue“ (Gautier); demeurer, rester, se trouver *court*;

— *Quelques* folies qu'aient écrites certains physionomistes...“ (Chamfort); „De *quelques* gens exquis que tel de ses anciens camarades lui parlât“ (Proust); mais: „*Quelque* méchants qui soient les hommes“ (La Rochefoucauld); „Une bande de feu de *quelque* cinquante mètres“ (Montherlant)¹³.

Au moyen âge et au XVIe siècle, les adjectifs employés adverbialement devant un autre adjectif, „s'accordaient, par une sorte d'attraction, avec celui-ci: quelques locutions toutes faites ont gardé trace de cette particularité:

— une fenêtre *grande ouverte*, des fleurs *fraîches écloses*¹⁴;

— une feuille de papier *fraîche écrite* (Flaubert, *Mme Bovary*, p. 196);

— Les deux pages *grandes ouvertes* (J. Romains, *Lucienne*, p. 77);

— Joseph regardait la fenêtre les yeux *grands ouverts* (J. Green, *Moïra*, p. 232);

— Je soignais les *grands brûlés* (G. Duhamel, *Positions françaises*, p. 189);

— Ils sont arrivés *bons premiers*¹⁵.

La présence de l'accord dans ces groupes se justifierait par le fait que la valeur adjectivale n'y est pas entièrement effacée; de même, *tout*, l'unique cas d'adverbe variant seulement au féminin devant un adjectif à initiale consonnantique s'expliquerait de la même façon¹⁶.

¹³ Apud Robert, P., *Dictionnaire alphabétique et analogique de la langue française*, Paris, Société du Nouveau Littre, 1967.

¹⁴ Gougenheim, G., *Système grammatical de la langue française*, Paris, d'Artrey, 1962, p. 129.

¹⁵ Apud Grevisse, M., *Le Bon Usage*, p. 319.

¹⁶ Quant à l'origine de cette anomalie grammaticale, voir l'explication donnée par Gougenheim, G., *op. cit.*, p. 139.

A comparer:

„Le visage s'était étrangement isolé, les traits *tout aiguisés* dans la tension du guet“ (Julien Gracq, *Le Rivage des Syrtes*, p. 57);

„Derrière moi, l'Amirauté surgissait *toute blanche* du brouillard au-dessus de la lagune“ (Julien Gracq, *Le Rivage des Syrtes*, p. 41).

Nous nous permettons de faire une dernière remarque concernant la première partie de la définition traditionnelle de l'adverbe: on y insiste trop sur le terme *mot invariable*, laissant généralement de côté, à tort, croyons-nous, les *locutions adverbiales*, ou „*formations adverbiales composées*“ selon le terme de Jean Dubois¹⁷: *à l'envi à tort, de même, à demi, tout à fait, à peu près, tout de suite, tout à coup, à jamais, à présent, en avant, là-bas, ci-après, en arrière, en vérité, sans doute*, etc., groupes de mots invariables équivalant à un mot unique et présentant des caractères particuliers: unité de forme et de sens; écart de la norme grammaticale ou lexicale; valeurs métaphoriques particulières, caractères qui nous donnent la possibilité de les distinguer des simples groupes de mots à valeur de compléments.

Comparez:

D'habitude, je me lève tard (locution adverbiale ayant le sens de *habituellement*);

Il vient *d'habitude* le mardi (locution adverbiale ayant le sens de *généralement*);

„...je voyais même parfois s'ébaucher sur mon passage le geste rituel du bras levé pour le salut qu'on réserve *d'habitude* à Orsenna par les circonstances solennelles...“ (Julien Gracq, *op. cit.*, p. 152) (locution adverbiale);

à:

„Une longue suite de journées égales, de journées sans date et sans secret, avait forgé cette armure inaltérable dont le toucher dissipait les fantômes, calfaté cette cloche à plongeur où à jamais comme si de rien n'était — se consommait un prenant mystère *d'habitude*“ (Julien Gracq, *op. cit.*, p. 43) (syntagme libre¹⁸).

A la différence des interjections et des mots qui peuvent équivaloir à des phrases entières, complètes ou incomplètes, (*oui, non, voici, voilà...*), les adverbes „présupposent toujours un terme auquel ils sont incidents et une relation unilatérale s'instaure entre les adverbes et ce terme subordonnant“¹⁹.

¹⁷ Dubois, J., *Les formations adverbiales composées*, in „Le Français dans le monde“, n° 22, 1964, pp. 33—35.

¹⁸ Voir aussi, à l'appui, la traduction roumaine de ces passages: „...uncori vedem chiar schițindu-se la trecerea noastră gestul ritual al brațului ridicat pentru salut, care e rezervat de obicei la Orsenna pentru împrejurările solemne“. (Gracq, J., *Țărnuțelul*, București, Ed. Univers, 1970, p. 152); „Un lung șir de zile egale, de zile fără dată și fără taină, făuriseră armura aceasta de necăntit a cărei atingere risipea fantomele, călăfătuse clopotul acesta de scufundător în care — veșnic, ca și cum n-ar mai fi existat nimic altceva, se împlinea un uimitor mister al obișnuinței“ (id., *ib.*, p. 55).

¹⁹ Hong Chai-Song, *Les adverbes de temps en — ment en tête de phrase* in „Le Français Moderne“, n° 2, 1975, p. 153.

Ici encore, la définition traditionnelle de l'adverbe est, dans la plupart des cas, incomplète, car, en examinant les divers cas de son occurrence, on peut remarquer que, distributionnellement, l'adverbe se caractérise par des valences combinatoires plus larges que celles mentionnées dans cette définition.

En effet, si l'adverbe peut être le subordonné:

d'un verbe: respirer *délicieusement*, sourire *ironiquement*, rappeler quelque chose *confidentiellement*, entraîner quelqu'un à *l'écart*, sourire à *demi*, etc.;

d'un adjectif: *extraordinairement* belle, *apparemment* inoffensif, *singulièrement* reconnaissable, *trop* long, un flair *curieusement* animal, etc.;

et *d'un adverbe*: *trop* loin, *très tôt*, *tout* doucement, il peut parfois modifier aussi:

une préposition: pousser le lit *tout* contre le mur, *immédiatement* après le dîner, *très loin* de la maison, etc.;

un pronom: rien de *trop*, etc.;

une conjonction: Il sortait *juste quand* nous entrions; ... *seulement* quand il arriva;

„*Quand même* vous auriez arraché les canines du tigre...“ (Flaubert) (in P. Robert);

„*Quand même*, par une révélation unique, elle eût appris que Fabrice n'aimait plus la duchesse, quelle confiance pouvait-elle avoir...?“ (Stendhal, *La Chartreuse de Parme*, XIX, p. 366)²⁰;

un nom:

Une parole *de trop*, au temps *jadis*, les exemples *ci-dessous*, la maison *d'en face*, les gens *d'ici*, la mode *de demain*;

„Avant d'être concierge, elle a été placée comme cuisinière et son mari comme chauffeur dans la même maison, chez des gens *bien*“ (Triolet)²¹;

et même *toute une phrase*.

On appelle généralement ces adverbes „adverbes de phrase“²² et ils constituent un des moyens dont dispose le sujet parlant pour exprimer son opinion personnelle sur ce qu'il raconte.

• Quand on dit: *Heureusement*, la rencontre s'est terminée, l'incidence de l'adverbe ne porte pas sur l'incidence interne du verbe comme dans:

²⁰ L'exemple est emprunté à Le Bidois G., Le Bidois, R., *op. cit.*, p. 515.

²¹ Il faut remarquer que dans la plupart des cas (les exemples cités ci-dessus en sont la preuve), l'adverbe se rattache au nom au moyen d'une préposition et qu'il est exceptionnel que l'adverbe dépende directement d'un nom.

²² Sur la notion *d'adverbe de phrase*, voir l'article de Martin, R., *Le mot puisque; notion d'adverbe de phrase et de présupposition sémantique* in „*Studia Neophilologica*“, XLV, n° 1, 1973, pp. 104—114 et celui de Hansen, I., *Quelques réflexions sur le mot puisque et la notion d'adverbe de phrase*, in „*Studia Neophilologica*“, XLVIII, n° 1, 1976, pp. 152—154.

La rencontre s'est *heureusement terminée* (ce qui est ici qualifié d'*heureux*, c'est la base sémantique du verbe *terminer*, la notion de *fin*, d'*achèvement* que le verbe implique, en dehors de la référence du verbe à l'agent du procès), mais sur l'incidence de la proposition entière au discours (ce qui est *heureux*, c'est que la rencontre ait pris fin, autrement elle aurait pu avoir des conséquences fâcheuses).

Il faut remarquer que les adverbes: *heureusement, sûrement, vraiment, certainement, probablement, vraisemblablement, curieusement, finalement, initialement, sans doute, peut-être*, etc. qui peuvent fonctionner comme adverbes de phrase se détachent ordinairement dans cet emploi en tête de la phrase ou entre virgules; on peut même, à des fins expressives, transformer l'adverbe, mot prédicatif par nature, en prédicat et lui subordonner toute la proposition:

heureusement que...

(Heureusement que la rencontre se soit terminée)

certainement que...

sûrement que...

sans doute que...

probablement que..., etc.

Cependant, les adverbes se manifestent comme une classe hétérogène en ce qui concerne leurs possibilités combinatoires aussi. En effet, si l'on faisait intervenir le critère distributionnel, on pourrait facilement constater que si l'adverbe *bien*, par exemple, peut déterminer la plupart des catégories de mots qu'on vient d'énumérer:

Il s'est *bien conduit*; il- *nesu oliniet il a bien agi* (+ verbe);

Un homme *bien malheureux* (+ adjectif);

Nous sommes *bien contents* (+ adjectif-attribut);

Bien souvent, et même: *bien mal* (+ adverbe);

Il a *bien du souci*, *bien de la peine*, *bien des ennuis* (+ nom);

J'avais *bien faim* (+ nom-objet d'une locution verbale);

— une femme *bien faite*, un roman *bien écrit* (+ participe passé);

— *bien avant* ton départ (+ préposition);

— Le contrôle est *bien évidemment* une nécessité (+ adverbe de phrase), l'adverbe *très*, en échange, ne saurait modifier un verbe: *Elle a très pleuré, ni *beaucoup* un adjectif: *beaucoup heureux.

L'analyse des occurrences de l'adverbe nous permet de tirer la conclusion, très importante pour nous, que le contexte général, commun à presque toutes les unités adverbiales, c'est *le verbe*, et qu'il représente même, pour certaines unités, la seule combinaison possible.

Deux des propriétés formelles des adverbes, *l'invariabilité* et la *subordonnabilité* ont retenu jusqu'ici notre attention. L'étude d'une troisième propriété, *l'intransitivité*, nous donnera la possibilité de distinguer les adverbes des prépositions et des conjonctions, deux parties du discours avec lesquelles les adverbes présentent des affinités que les grammairiens sont d'ailleurs unanimes à reconnaître.

Les prépositions sont, tout comme les adverbes, invariables et subordonnées, mais elles sont transitives, c'est-à-dire qu'elles „régissent un

complément, le mot ou le groupe de mots qu'elles introduisent: habiter *dans* une chaumière; le jardin *de* mon voisin; ingénieux *par* besion, tandis que l'adverbe, au contraire, n'introduit rien, ne régit rien: Je suis *dedans*; *Pourquoi* viens-tu?²³.

Un nombre assez grand de prépositions: *après, avant, avec, contre, depuis, derrière, devant, entre, hors, outre, parmi, proche sans, selon*, s'emploient couramment en français moderne (surtout dans le langage familier) avec une valeur d'adverbe²⁴.

Certaines d'entre elles représenteraient, en quelque sorte, des mots-hybrides qu'on pourrait interpréter comme adverbes quand ils présenteraient le caractère intransitif et comme prépositions quand ils seraient transitifs²⁵.

A comparer:

„Une fraîcheur salée pesait immobile sur les eaux mortes; au bout du môle, un fanal clignotait faiblement, l'ombre de la forteresse sur la lagune s'appesantissait *derrière nous*, obsédante comme une présence“ (J. Gracq, *op. cit.*, p. 27);

„La poussière monte en gerbe. Un tas d'herbes brusquement vole dans les airs, on ne sait pourquoi. A dix mètres, on ne sent rien. Pas un souffle. C'est aussi incongru, aussi inattendu qu'un éternuement. *Derrière*, il vient un orage“ (J. Gracq, *op. cit.*, p. 103);

„... Je ne serais pas étonné *outre mesure* qu'ils nous rendent leur petite visite cette nuit, finit-il par concéder d'un ton gonflé d'information secrète“ (J. Gracq, *op. cit.*, p. 221);

„Il me semblait que soudain le pouvoir m'eût été donné de passer *outre*, de me glisser dans un monde rechargé d'ivresse et de tremblement“ (J. Gracq, *op. cit.*, p. 206).

L'emploi des adverbes comme prépositions, bien que plus rare, est également possible:

Sitôt, aussitôt le soleil couché, nous partirons;

Puis, *ensuite d'un nouveau silence*, il s'écria (E. Sue, *Les Mystères de Paris*, II, 306).

L'intransitivité distinguera aussi l'adverbe de la conjonction qui régit une proposition subordonnée.

²³ Voir l'article sur l'adverbe écrit par Bonnard, H., dans le *Grand Larousse de la Langue Française*, vol. I, Paris, Larousse, 1971, pp. 68—71. Voir aussi: Guiraud, P., *La Syntaxe du Français*, Paris, PUF, 1970, p. 47: „La préposition n'est pas autre chose qu'un adverbe qui à l'origine spécifie la recton ou lien entre le déterminant et le déterminé; en français, avec la déchéance des cas, la préposition est devenue la marque de la relation“.

²⁴ Laisser la porte *contre*; — sortir *avec*; — c'est *selon*; — c'est *suivant*; — On ne l'a plus revu *depuis*; — La pièce doit être dans les fentes du plancher, elle est tombée *entre*; — La majorité a voté *contre*, moi, j'ai voté *pour*. — Il faut préciser que certains grammairiens voient là un emploi absolu de la préposition.

²⁵ Voir pour plus de détails: Référovskaja, E. A., Vasiliéva, A. K., *op. cit.*, pp. 276—279; Brunot, F., *La Pensée et la Langue*, Paris, Masson et Cie, 1922, pp. 411—412; Le Bidois, G., Le Bidois, R., *op. cit.*, p. 592; Wartburg, W. von et Zumthor, P., *op. cit.*, p. 376; Dubois, J., *Grammaire structurale du français. La phrase et les transformations*, Paris, Larousse, 1969, pp. 170—175.

A comparer:

„*Quand* aurez-vous fini de conter votre histoire?“ (Hugo) (adverbe);

„J'aime aussi beaucoup *quand* il parle d'histoire naturelle“ (Gide) (conjonction);

„Je travaille *quand* je veux et où il me plaît“ (J. Gracq) (conjonction).

Si le français possède un certain nombre de mots qui font exclusivement office de conjonctions (par ex.: *et, ni, ou, parce que, afin que, cependant, au reste, en effet, aussi, toujours*, etc., (surtout s'ils sont placés en tête de la phrase) jouent à la fois les deux rôles.

Par exemple:

„Il a été aussi amical et aussi ouvert avec moi que le permet son caractère froid“ (Stendhal) (adverbe);

L'égoïste n'aime que lui, aussi tout le monde l'abandonne (conjonction).

Le substrat adverbial des prépositions et des conjonctions, fait démontré par leur étymologie, se reflète aussi dans le système, lexicomorphologique des locutions prépositives et conjonctives, dont beaucoup ont à leur origine un adverbe ou une locution adverbiale.

Il serait donc vain de chercher „à séparer par des cloisons étanches ces catégories si voisines“²⁶ et d'établir des limites que Kr. Nyrop qualifie de „factices“²⁷ entre les différents groupes de mots.

Il faut mentionner également que certains adverbes, comme *beaucoup* ont développé en association avec *de* un emploi transitif où l'on peut les tenir pour des satellites du nom. Dans:

Beaucoup d'enfants sont généreux, l'accord du verbe avec le pluriel *enfants* prouve que le nom est le sujet, le groupe *beaucoup de* „l'actualise et le quantifie à la façon d'un article (*des*), ou d'un adjectif numéral (*quatre*)“²⁸.

Le fait que, sémantiquement, les adverbes sont, en général, des mots autonomes, „pleins“²⁹, leur confère la qualité d'être des mots „constitutifs“³⁰ sur le plan syntaxique.

Vu leur caractère notionnel, ils peuvent fonctionner dans la phrase comme des compléments circonstanciels, comme des compléments de

²⁶ Voir Le Bidois, G., *Le Bidois, R., op. cit.*, p. 532.

²⁷ Voir Nyrop, Kr., *op. cit.*, p. 314.

²⁸ Voir l'article cité du *Grand Larousse de la langue française*, vol. I, p. 68.

²⁹ „Les mots *pleins* sont ceux qui sont chargés d'une fonction sémantique, c'est-à-dire ceux dont la forme est associée directement à une idée, qu'elle a pour fonction de représenter et d'évoquer“ (Fesnière, L., *op. cit.*, p. 53).

³⁰ „Nous appellerons *constitutif* tout mot susceptible d'assumer une fonction structurale et de former noeud“ (Id., *ib.*, p. 56).

„Tout régissant qui commande un ou plusieurs subordonnés forme ce que nous appellerons un *noeud*.“

Nous définirons donc le noeud comme l'ensemble constitué par le régissant et par tous les subordonnées qui, à un degré quelconque, directement ou indirectement, dépendent de lui, et qu'il *noeue* ainsi en quelque sorte en un seul faisceau“ (Id., *ib.*, p. 14).

l'adjectif et de l'adverbe; ils s'emploient parfois comme attributs, comme déterminants prédicatifs et même comme épithètes.

Comme nous l'avons déjà signalé, *le verbe* représente le contexte général, commun à presque toutes les unités adverbiales; il en résulte que la fonction principale de l'adverbe est celle de *déterminant d'un verbe*. Cette relation spécifique peut s'exprimer, le plus souvent, directement, par la simple adjonction de l'adverbe à la forme verbale (L'orage éclata *violemment*), ou indirectement (dans quelques cas particuliers), par l'intermédiaire d'une préposition: Venez *jusqu'ici*; Je vous engage *dès aujourd'hui*; Je suis à vous *pour toujours*.

L'étude que nous avons consacrée à la notion d'adverbe en français nous permet de formuler quelques remarques, concernant ce problème:

1) La notion d'adverbe, dans l'acception généralement admise, est ambiguë et mal délimitée.

2) Les unités linguistiques qu'on regroupe sous cette catégorie forment une classe hétérogène, tant du point de vue de leur distribution que de leurs fonctions.

3) La grammaire traditionnelle réunit sous le nom d'adverbes des unités linguistiques qui n'ont rien de commun, sinon l'invariabilité (encore y a-t-il un adverbe variable: *tout*):

a) adverbes proprement dits équivalant à des syntagmes prépositionnels compléments circonstanciels,

b) mots-phrases

c) et modalisateurs³¹.

4) Les adverbes, dans la grammaire française, sont une classe de lexèmes présentant, en général, les trois caractères suivants: *invariabilité*, *subordonnabilité* et *intransitivité*.

5) La fonction principale et permanente des adverbes à l'intérieur des combinaisons qu'ils réalisent est celle de déterminant, de modificateur des termes auxquels ils se réfèrent et dont ils sont les termes régis. Remarquons aussi que certains adverbes présentent également la possibilité d'être les régissants d'autres adverbes et que certains adverbes sont même susceptibles d'être déterminés par un complément nominal, nom ou pronom, qui leur est joint par une préposition (*beaucoup de travail*, *peu de personnes*; j'ai eu *assez de mal* à lui faire comprendre ce que j'entendais; *antérieurement à...*, *postérieurement à...*, *préférentiellement à...*, *proportionnellement à...*, *indépendamment de...*, *différemment de...*, etc.).

6) En français, ainsi que dans d'autres langues romanes, les parties du discours ne représentent guère des classes de mots absolument séparées les unes des autres, le passage permanent d'une catégorie dans une autre (la dérivation impropre) en est la preuve.

³¹ „On appelle *modalisateurs* les moyens par lesquels un locuteur manifeste la manière dont il envisage son propre énoncé“ (Dubois, J., Giacomo, M., Guespin, L., Marcelllesi, Ch., Marcelllesi, J.-B., Mével, J.-P., *op. cit.*, p. 319).

7) L'adverbe est une espèce de mots particulièrement apte à changer de nature et à former des mots-outils, dépourvus de sens, qui ne jouent plus qu'un rôle grammatical (*plus, très* sont des mots vides qui servent à exprimer le comparatif et le superlatif de l'adjectif ou de l'adverbe). En outre, les mêmes adverbes peuvent, selon l'emploi qui en est fait dans la phrase, être tantôt des adverbes à sens lexical plein (*des termes*), tantôt des adverbes-outils (*des marques*).

A comparer:

Il est *peu* soigneux;

Il est *beaucoup plus* grand que son frère;

Il est *de loin* le meilleur;

et:

J'en désire *peu* ou *beaucoup*,

Je l'ai vu venir *de loin*.

8) Nous nous permettrons de conclure par la remarque que, si dans des ouvrages plus récents on tente de reconsidérer la classe traditionnelle de l'adverbe et de proposer diverses solutions³², le problème de l'adverbe reste encore à résoudre.

---

³² Certains linguistes ne comprennent plus par le terme *adverbe* que l'adjectif *adverbial*, c'est-à-dire la forme avec morphème zéro: Il chante *juste*, et la forme dérivée en-*ment*: Il répond *stupidement* (Voir Dubois, J., *Grammaire structurale du français: le verbe*, Paris, Larousse, 1967, pp. 197—208). D'autres linguistes se servant du critère distributionnel et du critère de l'incidence qui leur permettent de distinguer les différentes classes de déterminants vont jusqu'à pulvériser la classe traditionnelle de „l'adverbe“.

PARTICULARITĂȚILE SEMANTICE ȘI GRAMATICALE ALE CATEGORIEI STĂRII ÎN LIMBA RUSĂ

ANDREI MIȘAN*

ABSTRACT. — **Semantic and Grammatical Peculiarities of the Category of State in Russian.** This essay is part of a series of essays on the category of state in Russian and the corresponding aspects in Romanian.

Being a part of speech by themselves the words expressing state in Russian are characterized by a series of semantic, morphological and syntactic features different from the other parts of speech. These are the following:

The semantic content expressing the state or an appreciation of it from a different point of view. It expresses the inactive state, impersonally thought of or considered to be suffered by the subject, the state of man or beings, the physical or intellectual state, state in nature or environment with certain modal nuances.

From morphological point of view the words belonging to this category are characterized by: their inflexible character (with the exception of those ending in -o, which change according to degrees of comparison); the formal correlation with other parts of speech — adjectives, adverbs, nouns; the presence of a suffix with the words derived from adjectives and adverbs; the presence of analytical forms of time and mood, formed by means of the abstract copula *but!*

From a syntactic point of view the words belonging to this part of speech are even more pregnantly characterized by: their specific syntactic functioning — as a predicate in the monomember impersonal sentence; they do not adhere and do not determine other words. At the same time they are not governed by and do not agree with other words. To put it short, they are used independently and do not take a subject in the nominative case; They are used in combination with a copula and depending infinitive to express the predicate; they govern certain cases of the noun, first of all the personal dative, the accusative of the direct object and in order to render the different circumstances of the state they govern the oblique cases with prepositions: the genitive, the instrumental and the prepositional, as well as certain adverbs; they may be determined by adverbs.

These are the features characterising the category of state as an independent part of speech.

Cuvintele categoriei stării se caracterizează printr-o serie de particularități semantice, morfologice și sintactice specifice, care le deosebesc de alte părți de vorbire.

1. Particularități semantice. Caracteristica cea mai de seamă și mai pregnantă a categoriei stării o constituie comunitatea de sens, și anume, exprimarea stării sau a aprecierii acesteia din diverse puncte de vedere. Toate cuvintele exprimă *starea inactivă* (rus. *nedejstvennoe sostojanie*),

* Universitatea din Cluj-Napoca, Facultatea de Filologie, 3400 Cluj-Napoca, România

gîndită impersonal sau considerată ca fiind suferită, suportată de subiect, caracteristică lui. Exemplu: Mne *teplo* „Mi-e cald“, *Plocho* mne „Mi-e rău“. Majoritatea cuvintelor acestei categorii exprimă starea sub diversele ei ipostaze, adică: starea omului sau a ființelor vii, starea fizică, psihică sau intelectuală, starea în natură și în mediul ambiant, starea cu anumite nuanțe modale etc. Semantica și particularitățile sintactice cer folosirea cu privire la cuvintele categoriei stării a următoarelor întrebări: *kakovo komu-nibud'?* *kakovo gde-nibud'?*; *Kakovo kogda-nibud'?* ș.a.

1.1. Cuvintele care exprimă starea în natură și în mediul ambiant.

Cuvintele care exprimă aceste sensuri sînt unele și aceleași, singura deosebire între ele fiind doar aceea că în fiecare caz în parte ele se îmbină cu cuvinte circumstanțiale diferite, specifice. Ele au în limba română corespondente directe. Exemple: *vetreno* „e vînt“, *v'južno* „e viscol“, *grenazo* „e murdar, e noroi“, *dozdlivo* „e vreme a ploaie“, *dušno* „e nădușeală“, *žarko* „e arșiță“, *ljudno* „e populat“, *morozno* „e ger“, *parno* „e zăpușeală, e nădușeală, e cald și umed“, *pasmurno* „e posomorit“, *prijatno* „e plăcut“, *prochlando* „e răcoare“, *pusto* „e pustiu“, *pustynno* „e nelocuit, e pustiu“, *pokojno* „e confortabil, e liniște“, *prostorno* „e larg, e spațios“, *svetlo* „e lumină“, *svobodno* „e spațios, e larg“, *solnečno* „e soare“, *surmačno* „e întuneric“, *sucho* „e uscat“, *syro* „e umed“, *teplo* „e cald“, *temno* „e întuneric“, *tesno* „e îngust, strîmt, e înghesuitor“, *ticho* „e liniște“, *tumanno* „e ceață“, *udobno* „e comod“, *uzko* „e îngust“, „e strîmt“, *ujutno* „e confortabil“, „e aranjat simpatice“, *choloano* „e frig“, *choroso* „e bine“, *čisto* „e curat“, *široko* „e larg“, *sumno* „e zgomot“, *jasno* „e senin“, *jarko* „e lucitor“. Segodnja v pervye siušal vesennee penie ptic. *Teplo, solnečno, ticho* (Cehov). Tut bylo temno i *dušno*, no *teplo* (Cehov). Citat' bylo *temno* (L. Tolstoi). V ich bol'som kamennom dome bylo *prostorno* i letom *prochlandno* (Cehov). Bylo tak *syro* i *tumanno*, cto našilu rassvelo (Dostoievski). V komnate bylo *sumračno* (M. Gorki). Bylo *solnečno* i *žarko* (L. Tolstoi). Krugom bylo *p'jano* i *šumno*, dnëm *svetlo* i *ljudno* (Turgh).

Multora dintre cuvintele acestei grupe le corespund verbe impersonale. Ex.: *temneet* „se întunecă“, *svetleet* „se luminează“, *potepielo* „s-a încălzit“, *podsochlo* „s-a zvîntat“. Uže sovsem *stemnelo* i načinalo *cnolodat'* (Turgh.).

1.2. Cuvinte care exprimă starea ființelor vii, starea fizică, psihică, emoțională, intelectuală. Starea fizică sau cea provocată de anumite senzații fizice exterioare (gustative, tactile ș.a.) o redau cuvintele: *bol'no* „mă doare“, *dušno* „mi-e rău, mi se face (îmi vine) rău“, *dušno* „e năbușeală“, *golodno* „mi-e foame“, „sînt flămînd“, *gor'ko* „sînt o amărăreală, o amărăciune“, *legko* „e bine“, *plocho* „e rău“, *prijatno* „e plăcut“, *protivno* „e dezgustător“, *teplo* „e (mi-e) cald“, *tošno* „mi-e greață“. *choloano* „îmi e frig“, *choroso* „îmi e bine“, *ščekotno* „mă gîdilă“. Mne *teplo*. V ego tjaželoj golve putalis' mysli, vo rtu bylo *sucho* i *protivno* ot metaličeskogo vkusa (Cehov). A molnii v potëmkach *kazalis'* belee i oslepitel'nee, tak čto glazam bylo *bol'no* (Cehov). U neë rvalos' serdce, v

grudi bylo *tesno*, v *gorle sucho* i *gorjačo* (M. Gorki). Ej vdrug stalo nevyinosimo *protivno*.

Starea psihică (impresii, sentimente etc.) o exprimă cuvintele de tipul: *bojazno* „îmi e frică“, *veselo* „îmi e plăcut“, *mă simt bine*“, *gadko* „mi-e scîrbă“, *gor'ko* „sînt amărit“, *grustno* „e trist“, *dosadno* „mi-e ciudă“, *žalko* „îmi pare rău“, *žutko* „mie groază“, *mucitel'no* „e chinuitor“, *obidno* „e păcat“, *pečal'no* „e trist“, *pokojno* „sînt liniștit“, *prijatno* „e plăcut“, *protivno* „mi-e greață“, *radostno* „îmi face plăcere“, *scučno* „mi-e urit“, *sméšno* „e caraghios“, *strašno* „mi-e groază“, *sovestno* „mi-e jenă, mi-e rușine“, *stydno* „mi-e rușine“, *tosklivo* „e trist“, *grech* „e păcat“, *žal'* „îmi pare rău“, *žut'* „e o grozăvie, e îngrozitor“, *katorga* „e un calvar“, *len'* „mie lene“, *múka* „e un chin“, *neochota* „nu am chef“, *nevolea* „nu am chef“, *nedosug* „nu am timp“, *ochota* „am chef“, *pozor* „e o infamie“, *sram* „e o rușine“, *strach* „e o groază“, *styd* „e o rușine“. Na duše étogo bol'sogo rebénka *svetlo* i *radostno* (A. Tolstoi). Oboim bylo *neobyčno*, *slegka stydno* i *sladko* ot étój blizosti (Veresaev). I *ochota* v takuju pogodu provožat' (Cehov). *Mne grustno* potomu, čto *veselo* tebe (Lerm.). *Mne stydno* vašich pozdravlenij, *mne strašno* vašich gordych slov (Briusov). Ty ušla. I snova veter. Tol'ko veter da toska... I tak *grutsno* mne na svete žit' bez sinego cvetka (Eminescu, traducere).

Și unora dintre cuvintele acestei grupe le corespund verbe impersonale: *Vzgrustnulos'* kak-to mne v stepi odnoobraznoj (Kolčov). I *veritsja* i *plačetsja*, i tak legko, legko (Lerm.).

Starea intelectuală o exprimă câteva cuvinte care se folosesc în frază în calitate de predicat al propoziției impersonale regente. Ex.: *interesno*, *ponjatno*, *neponjatno*, *jasno* ș.a. *Interseno*, est' li tut kto, krome nas, ili netu (V. Ketlinskaja). Teper' *ponjatno*, počemu takoj podarok v kvartire (N. Ostrovski). *Neponjatno*, rastét li roščica na beregu, ili podnimaetsja prjamo iz vody (Fedin). Ved' *jasno*, čto oni vsé vzorvut (Fedorov).

1.3. Cuvinte cu sens modal și modal-volitiv. Ele exprimă posibilitatea, imposibilitatea, necesitatea, trebuința, admisibilitatea etc. Ex.: *vozmozno* „e posibil, cu putință“, *dolžno* „trebuie“, *mozno* „se poate“, *nado* „trebuie“, „e necesar“, *nadobno* „e nevoie“, „trebuie“, „e necear“, *nevozmozno* „e imposibil“, „e cu neputință“, *nel'zea* „nu se poate“, „e imposibil“, „e cu neputință“, *neobchodimo* „este necesar“, „e indispensabil“, *nužno* „trebuie“, „e necesar“.

Raporturi modale ca, necesitatea în timp a acțiunii sau a manifestării ei, exprimă și cuvintele de tipul: *vremea* „e timpul“, „e vremea să...“, *dosug* „am timp să...“, *pora* „e timpul“, *ne sled* „nu se cade să...“, „nu se poasă să...“, *Net*, *žizn'* vsě-taki mudra, i *nado* podčijnjatsja eé zakonam (Kuprin). Dlja sčast'ja *ne nužno* uežžat, ona zdes' (Gončearov). Žit' bez pišči *mozno* sutki, *mozno* bol'se, No poroj na vojne odnoj minutki ne prožit' bez pribautki, šutki samoj nemudroj (Tvardovski). Drug dlja druga da poslužit, ne sčadja sebea ni v čem *Dolžno* serdču byt' serdca i dorogoj i mostom! *Nado* drugu radi druga ne strašit'ja ispytanij. Otklikat'sja serdčem serdču i mostit' ljubovju

put' (Šota Rustaveli). Ej bylo *neobchodimo*, čtoby sestra gromko voschiščalas' Ivanom Il'jičem (A. Tolstoj). I *nadobno* ž bebe slučit'sja, Čtob okolo tech mest golodnyi ryskal volk (Krilov). Nam *nadobno* teper' tesno sojtis' drug s drugom, uznat' drug druga chorošen'ko, ne tak li? (Turgh.). On otodvinul ot sebea tarelku i skazal, čto emu *pora* uže echat' domoj (Cehov). *Dosug* mne razbirat' viny tvoji, ščenok (Krilov). Šutit' *ne vremea*, daj otvet. Vsego čto znal eščë Oneghin, pereskazat' mne *nedosug* (Puškin). Nam, starikam, na otдых *pora* (Cehov). Nu skazi, *možno li* postojanno govorit' o ščast'je v buduščem vremeni? (Ehremburg).

Impulsuri modal-volative exprimă mai ales cuvintele provenite din substantive: *len'*, *ochota*, *neochota*, *nevolea*, *sud'ba*, *mûka*, *beda*, *grech* ș.a. Vidno, *sud'ba* tebe so mnoj žit' (M. Gorki). Toska ljubvi Tat'janu gonit, i v sad idët ona gristit', i vdrug nedvižny oči klonit i *len'* ej dalee stupit' (Puškin). Ja eë ljublju, mne eë žal' pal'cem tronut' (Ostrovski). Dlja menea *katorga* igrat' v ètoj p'jese (Cehov). Popravljat' pričesku *len'* i *neochota* (Cehov). Čto mne za *nevolea* idti za Lynjaeva (A. Ostrovski). Kostër gorel uže ne tak jarko, i každyomu bylo *len'* vstat' i podložit' chorostu (Cehov).

1.4 Cuvinte care exprimă aprecierea stării din diverse puncte de vedere: obiectiv-subiectiv, moral-etic și emoțional; temporal și spațial; vizual și auditiv: *chorošo* „e bine“, *plocho* „e rău“, *legko* „e ușor“ *trudno* „e greu“, *bezobrazno* „e urit“, „e oribil“, „e revoltător“, *izjaščno* „e elegant“, „e grațios“, *ramo* „e devreme“, *pozдно* „e târziu“, *daleko* „e departe“, *blizko* „e aproape“, „*gluboko* „e adinc“, *široko* „e larg“, *vysoko* „e înalt“, *uzko* „e strimt“, „e îngust“, *nekrasivo* „e urit“, „nu e frumos“, *grešno* „e păcat“, *styd* „e rușine“, *sram* „e rușine“, *krasivo* „e frumos“, *pozor* „e rușine“, „e o infamie“, *žal'* „mi-e milă“, „mi se face milă“, *muka* „e un chin“, „e un supliciu“, *strach* „e o groază“, *katorga*, „e un iad adevărat“, *užas* „e teribil“, „e oribil“, „e îngrozitor“, *glupo* „e stupid“, „e o prostie să...“, *vidno* „se vede“, „e clar“, *slyšno* „aude“, „se aude“, *vidat'* „se vede“, *slychat'* „se aude“, *suždeno*, *skazano*. Och, do čego u nas v komnate *nekrasivo* (Panov). *Ne grech* li tebe, Boris Pavlovič, — pisala ona meždu pročim, — zabyvat' menea, staruchu? (Goncearov). Im-to *chorošo*, a ty čot' i vovse ložiš', spi pod lodkoj (Prišvin). Už bylo *pozдно* i *temno*, kogda ja snova otvoril okno i stal zvat' Maksima Maksimyča (Lerm.). I ona žmëtsja k ljudjam, i ej odnoj *trudno* (Pavlenko). Nad starostju smejat'sja *grech* (Griboedov). *Grech* tebe tak gor'ko uprekat' otca rodnogo (Puškin). *Ne sram* pit' za stolom, *sram* pit' za stolbom (Dal'). Mne žal' smotret'-to na neë (A. Ostrovski). Do čego bylo *chorošo* vokrug. O svad'be Lenskogo davno u nich už bylo *rešeno* (Puškin). Nikomu, daže Leninu ne bylo *skazano* ob opasnosti (A. Tolstoj). *Ne slyšno* na něm kapitana, *Ne vidno* matrosov na něm (Lerm.). I. *slyšno* bylo do rassveta, kak likoval francuz (Lerm.). Davno strel'by *ne slyšno* i samolëtov nikakich *ne vidat'* (Gorbatov). Vam budet otsjuda *ne slychat'*. Mne *daleko* do domu. I truden moj put' vpered (Ščipačëv).

2. Particularitățile morfologice. 2.1. Caracterul neflexibil. Una din trăsăturile cele mai importante este caracterul neflexibil al cuvintelor categoriei stării, absența oricărei forme de declinare sau conjugare. O situație aparte o au cuvintele în *-o* corelative cu adjectivele și cu adverbele în *-o*, care cunosc totuși o anumită schimbare, și anume după gradele de comparație. Ca și adjectivele și adverbele, cuvintele categoriei stării au gradul comparativ și gradul superlativ. Acestea se formează în mod identic la toate trei părțile de vorbire.

Gradul comparativ al categoriei stării se formează de obicei sintetic, cu ajutorul sufixelor *-ee (ej)* și *-e*. Aceste forme se pot îmbina și cu prefixul *po-*. Exemple: *svetlo — svetlee, veselo — veselee, cholodno — cholodnee, pocholodnee, poveselee*. Gradul superlativ se formează numai analitic și numai cu ajutorul lui *vsego* adăugat formei de comparativ: *važnee vsego, tjaželee vsego. K večeru cholodnej stalo. Čtoby udobnee bylo on namjal sebe v sene jamočku (Cehov). Ne znaju, ot čego mne delalos' usë grustnee i grustnee (Herzen). Tjaželo bylo fizičeski, eščë tjaželee moral'no (M. Gorki). Tjaželee vsego vo vremea vojny bylo ženščinam. Važnee vsego ukazat' trudnosti... Mne vygodnee vsego bylo by ostat'sja pri našej bol'nice kak mestnomu vraču (A. Fadeev). Vsë temnej, temnee nad zemlëju, — uletel poslednij otblesk dnja (Tjutčev). Vera videla ètu bezyskustvennost', no ej bylo ne legče ot ètogo (Goncearov)*. Această particularitate este specifică și cuvintelor din limba română. Ex.: Spre seară s-a făcut mai frig.

2.2. Corelația formală cu alte părți de vorbire. Majoritatea cuvintelor categoriei stării prin forma lor amintesc de adjective, adverbe sau substantive cu care corelează. Avem de a face în aceste cazuri cu omonime lexicale și gramaticale.

Cuvintele care corelează cu adjective scurte de gen neutru în *-o*: *veselo, grustno, smešno, glupo, prijatno, krasivo, chorošo, nužno*; cuvinte care corelează cu adverbe în *-o*: *rano, pozdno, daleko*; cuvinte care corelează cu substantive: *ochota, len', dosada, grech, vremea, pora, dosug, strach*. Comp. *Ženea grustno posmotrela na sestru i na mat' i vyšla (Cehov) — adverb; Bylo grustno avgustovskoe utro — grustno potomu, čto pachlo osen'ju (Cehov) (adjectiv); A eščë reže, v minuty, kogda menea tomit odinočestvo i mne grustno, ja vspominaju smutno... (Cehov) (categoria stării); V parke bylo veselo (categoria stării) și Deti veselo igrali (adverb); V pole bylo znojno (cat. stării) și Utro bylo znojno (adjectiv); Proščaj, Oneghin, mne pora (Puškin) (cat. stării) și Nastupila osennjaja pora (substantiv).*

Există însă și cuvinte care nu corelează cu alte părți de vorbire, care nu au omonime. Acestea sînt, în primul rînd, predicativele modale: *možno, nel'zea, neobchodimo, nado, nadohno, dolžno*; apoi altele, cum sînt: *žal', dosug, nedosug, bojazno, ščekotno*.

O altă grupă o alcătuiesc acele cuvinte, care, deși au omonime în rîndul altor părți de vorbire, se deosebesc de ele prin sens: *žalko, zavidno, bol'no, durno, plocho, stydno, sovestno* etc. Comp.: *Mne stydno*

vašich pozdravlenij, mne strašno vašich gordych slov (Briusov) — Pokazyvat' stradanie *stydno* — tak polagaet russkij narod (A. Tolstoj).

2.3. *Prezența sufixului* -o la toate acele cuvinte ale categoriei stării care provin din adjective și din adverbe: *chłodno, teplo, vidno, obidno, grustno, ujutno* ș.a.

2.4. *Prezența formelor analitice de timp și de mod*. Categoria stării are forme analitice de timp și de mod — indicativ și condițional-optativ. Acestea se formează cu ajutorul copulei *byt'* și reprezintă, după cum arată V. V. Vinogradov, principala caracteristică morfologică a cuvintelor categoriei stării. N. S. Pospelov arată că „cuvintele categoriei stării alcătuiesc o parte de vorbire de sine stătătoare nu pentru că se folosește în rolul de predicat, ci pentru că au forme analitice specifice pentru exprimarea categoriilor gramaticale de timp și de mod, copula — prezentă sau absentă (zero) — fiind un component indispensabil al acestei forme analitice“ [3.56].

Prin urmare, cuvintele acestei categorii își prezintă sensul caracteristic în diverse planuri temporale. La timpul prezent în limba rusă contemporană copula nu se folosește, se omite și spunem că avem *copula zero*. Ex.: *Teplo* „E cald“. *Mne pora idti domoj* „E timpul să plec acasă“. *Ej dušno, skučno, dosadno...* tak *dosadno*, čto daže plakat' chočetsja, a otčego opjat' neizvestno (Cehov). „Ea se sufocă, îi este urit, ciudă... atit de ciudă, încit îi vine să plingă, însă nu știe de ce“; la trecut copula se folosește în forma genului neutru — *bylo*, iar la viitor — *budet*. Emu otčego-to *bylo tjaželo* (Goncearov). *Nado slit'sja v odno s ètoj raskošnoj step'ju, bezgraničnoj i ravnodušnoj kak večnost' i togda budet chorošo* (Cehov); la modul condițional-optativ — *bylo by*: *On dumal o blagopolučii družeskoj žizni, o tom, kak by chorošo bylo by žit' s drugom na beregu kakoj-nibud' reki* (M. Gorki). *Ob čtom možno bylo by pagovorit' v drugoj raz*.

Sensul de condițional-optativ cuvintele categoriei stării îl pot avea chiar și la prezent, atunci, când copula este zero (lipsește): *Nam nado by prošenie podat'* (Cehov). *Nado perestat' voschiščat'sja soboj. Nado by tol'ko rabotat'* (Cehov). *Ona davno uže ušla, i pora by ej vernut'sja* (Cehov).

N. S. Pospelov arată că datorită acestui lucru (prezenței formelor de timp și mod) cuvintele categoriei stării se aseamănă cu adjectivele de formă scurtă și cu verbele și se opun tuturor celorlalte părți de vorbire, în primul rând adverbilor. În consecință, cuvintele categoriei stării nu pot fi considerate total neflexibile.

Pe de altă parte, trebuie precizat, că, deși ele apar într-o anumită formă de timp și mod, aceste sensuri le sînt caracteristice doar într-un grad limitat și se exprimă, spre deosebire de formele personale ale verbelor, numai analitic, cu ajutorul copulei, care în acest caz nu este un cuvînt ajutător separat, ci doar un component necesar al formei analitice a categoriei stării [3, 56]. Precizăm, de asemenea, că timpul și modul la categoria stării nu au același caracter ca la verb, ele nu sînt categorii morfologice, ci sintactice. Formele de timp și de mod nu sînt

considerate forme ale categoriei stării, ci doar ale copulei cu care se îmbină cuvintele respective, iar aceasta este suficient pentru ca copula să fie considerată drept mareă caracteristică a categoriei stării (vezi și 1, 398/).

Prin urmare, se poate considera, că acești indici, morfeme analitice de timp și mod, caracterizează în măsură suficientă din punct de vedere morfologic această clasă de cuvinte. Iar „...dacă o anumită categorie de cuvinte se întrebuițează numai într-o singură funcție sintactică (cea de predicat), dacă ea se caracterizează prin analitismul și enclitismul exprimării timpului și modului (...) și în plus include cuvinte cu un sens lexical deosebit, toate acestea, după părerea noastră, sînt absolut suficiente pentru a detașa aceste cuvinte și a le constitui într-o parte de vorbire separată, pe baza acestui întreg complex de mărci sintactice, morfologice și semantice” (2, 64/).

3. Particularitățile sintactice. Ele sînt cele mai pregnante și mai clar exprimate.

3.1. Funcția sintactică. Cuvintele categoriei stării îndeplinesc funcția de *predicat al propoziției monomembre impersonale*: Ex.: Tut *bylo i temno i dušno, no teplo* (Cehov). V poslednich čislach sentjabrja (prezrennoj prozoi govorja) v derevne *skučno* (Pușkin).

Intrucît nu denumesc nici o însușire sau caracteristică a cuiva sau ceva, cuvintele categoriei stării nu aderă la nimic, nu se atașează la nici un cuvînt, nu determină alte cuvinte și nu se acordă cu nici un cuvînt, nu sînt guvernate sau subordonate altor cuvinte în propoziție. Ele se folosesc independent, în calitate de parte principală de propoziție și nu admit existența subiectului în cazul nominativ. Ex.: Snačala mne *bylo obidno i stydno* (Cehov). „La început mi-a fost *necaz și rușine*“. Už *bylo pozdno i temno, Serdito bilsja dožd' v okno* (Pușkin) „Era *tîrziu și întuneric* și ploaia cu minie, mereu izbea în geam“. Menea tomilo nedovol'stvo soboj, *bylo žal' svoej* žizni, kotoraja protekala tak bystro i neintersno (Cehov).

3.2. Folosirea în imbinare cu copula. Pentru exprimarea predicatului cuvintele categoriei stării se îmbină cu copula abstractă *byt'* sau cu copulele semiabstracte: *stat' stanovit'sja, delat'sja, kazat'sja, okazat'sja, pokazivat'sja*; mai rar cu *prichodit'sja, prijtis', vychodit', vyjti, polučit'sja*.

Poziția copulei față de cuvintele categoriei stării poate fi diferită: enclitică și fără accent propriu, de obicei pe lîngă predicativele modale și cele care exprimă percepții sensoriale: I *slyšno bylo* do rassveta, kak likoval francuz (Lerm.). *Nado bylo* nakryvat' na stol. *Rudostno, molodo bylo* i na nebe, i na zemle (A. Tolstoi). I *ne smešno* li *bylo* žalovat'sja načal'stvu (Lerm.); enclitică sau proclitică pe lîngă cuvintele care exprimă starea propriu-zisă: Mne *stydno bylo*. Mne *bylo stydno*. *Prijatno bylo* zanimat'sja s nim. *Bylo prijatno* zanimat'sja s nim. Mne *delalos' plocho*. Vam *cholodno stalo*. Vspomnju o nēm seččas ja — i mne *stanovitsja legče* (V. Gusev). Menea tomilo nedovol'stvo soboj, *bylo žal'*

svoej žizni, kotoraja protekala tak bystro i neinteresno (Cehov) *Mne stydno delalos'*, kogda Saša uchodila iz magazina, ničego ne kupiv (Cehov).

3.3. Imbinarea cu un infinitiv dependent al verbului. O serie de cuvinte ale categoriei stării (în primul rând cele care exprimă modalitatea) se imbină cu un infinitiv dependent în poziție enclitică, în majoritatea cazurilor. Ex.: *Net, vsë-taki žizn' mudra, i nado podčijnjat'sja eë zakonam* (Kuprin). *Nel'zea bylo ponjat'* šutit li on, ili govorit serjézno. *Nad starostju smejat'sja grech.* Aceste construcții, în care lipsește dativul persoanei, exprimă o apreciere subiectivă a stării. Ex.: *Kak prijatno igrat'* na mandoline (Cehov). În absența dativului persoanei cuvintele categoriei stării cu sens modal se află într-o și mai strânsă legătură cu infinitivul, *Nado molčat' ob ètom ... Nado ne podavat' vida* (Cehov). *Net, ničego uže nel'zea sdelat'!* — vzdohnul chozjain (Cehov). În absența infinitivului întreaga construcție sintactică este simțită ca incompletă (eliptică). Ex.: *Dal'nejšich ob'jasnenij ne nužno* (Turgh.). *Vam Ol'gu Ivanovnu nužno?* (Cehov).

Uneori se pot imbina și cu un infinitiv independent, care nu depinde de categoria stării. În asemenea situații propoziția se împarte în două părți din punct de vedere intonațional, despărțite prin pauză (în vorbire) și prin linioară (în scris), iar infinitivul precede cuvântul categoriei stării și în propoziție este subiect. Ex.: *Žit' tan — neochota* (M. Gorki), *Ljudej dražnit' — vredno*, a otec dražnit (M. Gorki). *Ponjat' — nel'zea* — podumal Artamonov (M. Gorki). În afară de aceste două tipuri de infinitiv, cuvintele categoriei stării nu se mai pot imbina cu nici o altă formă verbală, personală sau nepersonală. Cu nici unul din infinitive nu se pot imbina cuvintele care exprimă starea în natură sau în mediul ambiant.

3.4. Guvernează anumite cazuri. Fiind utilizate numai în propoziții impersonale, cuvintele categoriei stării nu admit un subiect în nominativ. Atunci când se referă la un subiect, adică exprimă o stare caracteristică unei ființe sau modalitatea, ele se întrebuintează (guveznează) cu un dativ al persoanei. Ex.: *Mne nado budet schodit' v gorod. Emu radostno, Ot našich myslej nikomu ni teplo, ni cholodno* — skazal student nechotea (Cehov).

Se consideră că în situația când cuvintele categoriei stării guvernează un dativ mai pregnantă este funcția auxiliară (ajutătoare) a copulei ca morfem al timpului și modului în structura formei analitice. *Kak tebe ne stydno*, Evghenij (Turgh.). *Dumaete čto chotite, no mne budet skučno*, kogda vy uedete (Turgh.). *Mne chorošo.*

În construcțiile cu dativul persoanei cuvintele categoriei stării se caracterizează prin legături sintactice bilaterale: pe de o parte, cu infinitivul, care este și cea mai strânsă legătură, și, pe de altă parte, cu complementul. Ex.: *Studentu nado byt' umnym* (Cehov). *Mne nužno pogovorit' s vami*, Ivan Alekseevič (Cehov).

Pentru exprimarea stării persoanei nu este absolut necesară întotdeauna prezența formei de dativ. În cazul în care acesta este omis, propoziția devine eliptică și dobândește un sens generalizat. Ex.: *Skučno;*

rabotat' chočetsja, a zdes' *nel'zea* (Turgh.). *Dosadno*, kogda ne zabortjatsja o svoëm zdarovje. V samom dele *nelovko*. Ja učitel' slovesnosti, a do sich por eščë ne čital Lessinga (Cehov).

Dacă raporturile sintactice ale cuvintelor categoriei stării cu infinitivul și cu dativul persoanei, analizate mai sus, sînt obligatorii, cele cu restul cazurilor sînt facultative.

Unele cuvinte, ca: *nužno*, *slyšno*, *vidno*, *žal'*, *žalko*, *bol'no*, *stydno*, *skazano*, *zametno* ș.a. cer cazul acuzativ fără prepoziție al obiectului direct, în construcții ca: Mne *bol'no* tvoi *uprëki* slušat' (Lerm.). *Žal' parnja*, s golovoj byl (V. Nekrasov). Ty čto čto? *Seju bol'no* (M. Gorki). Skučno mne da *žalko storonu* rodnuju (Ogarëv). *Ne slyšno* na nëm *kapitana*, *ne vidno matrosov* na nëm (Lerm.). A to *ne nužno* li vam *kafejnik*? — obratilsja on k esaulu (L. Tolstoi). *Tropinku* ele *zametno*. *Slyšno krik* petucha. V okno mne *vidno ulicu*. Vam *nužno direktora*?. Zana ves'te okna, čtoby *ne vidno bylo svet* skvoz' ščeli staven (M. Gorki). Mne *stalo žal' ego*... (Gončearov).

Exprimînd starea atmosferică, în natură și în mediul ambiant, cuvintele categoriei stării se folosesc cu cazurile oblice cu prepoziții pentru redarea diferitelor circumstanțe: genitivul cu prepoziții: *bez*, *dlja*, *u*, *iz*, *s*, *do*, *ot*, *okolo*, *vokrug*, *posle*; dativul cu prepoziții: *k*, *po*; acuzativul cu prepoziții: *v*, *na*, *za*, *čerez*; instrumentalul cu prepoziții: *s*, *pered*, *pod*, *za*; prepoziționalul cu prepozițiile *v* și *na*. Exemple: *Chorošo u vas*. V *lesu* bylo *žarko*. *Nad rekoj* ticho. V *teni* že *pod vozami* bylo *dušno* i *skučno* (Cehov). V *vozduche* *dušno*. *Zimoj u nas cholodno*, *u letom* *žarko*. V *nebesach* toržestvenno i čudno. Spit zemlja v sijan'ji *golubom* (Lerm.). *Zdes' prijatno rabotat'*. V ich bol'som *kamennom dome* bylo *prostorno* i *letom prochlandno* (Cehov). *Grustno bez pričiny*. Nikomu, daže Leninu ne bylo *skazano ob opasnosti* (A. Tolstoi). *K poludnju v komnate* stanovilos' *žarko* (Fedin). *Na odnu sekundu* Nikite *sdelalos'* *obidno* i *gor'ko* (Fedin).

3.5. Pot fi determinate de adverbe: Ex.: *Sovsem pora* bylo idi domoj. Na večere bylo *ves'ma interesno*. Mne *delalos' vsë grustnee* i *grustnee*, *Očen' len'* bylo *poiti*. Bratu *srazu stanovilos' veselee*. V zale stalo *kak-to svetlee*, *proščee* ot ich *uŭbok*, *oživlënných lic* (M. Gorki). Bylo *nesterpimo žarko* i *dušno* (Cehov). *Davno pora* bylo *brat' čemođany* i *spuskat'sja k pod"ezdu*... (E. Maľtev). *Dolžno byt' sovestno ženit'sja*... *dumal Griša*. — *Užasno sovestno* (Cehov).

3.6. Propozițiile care conțin în structura lor cuvinte ale categoriei stării se folosesc adesea în frazele formate prin coordonare. Ex.: V *komnate bylo temno*, no *lampadka* *pered obrazom* uže ne *gorela* (Cehov). V *sadu bylo ticho*, *prochlando*, i *tëmno-pokojnye teni* ležali na *zemle* (Cehov). *Spat' ne chotelos'*, *na duše bylo nepokojno*, *tjaželo* (Cehov).

BIBLIOGRAFIE

1. Galkina-Fedoruk E. M., in *Sovremennyi russkij jazyk. Morfologhija*, Editura Universităţii din Moscova, 1952, p. 398.
2. Isačenko A. V., *O vznikovenii i razvitii kategorii sostojanija v slavjanskich jazykach*, „Voprosy jazykoznanija”, 1955, nr. 6, pp. 48—65.
3. Pospelov N. S., *V zaščitu kategorii sostojanija*, „Voprosy jazykoznanija”, 1955, nr. 2, pp. 55—65.

RECENZII

Teatru românesc inedit din secolul al XIX-lea, ediție îngrijită de Paul Cornea, Andrei Nestorescu, Petre Costinescu, București, Editura Minerva, 1986, p. 435.

Al cincilea volum din seria de *Documente literare* editate de un colectiv al Institutului de Istorie și Teorie Literară „G. Călinescu” sub conducerea profesorului Paul Cornea reprezintă o notabilă contribuție la cunoașterea începuturilor literaturii dramatice românești și la completarea sau chiar configurarea mai precisă a fizionomiei citorva autori pașoptiști „de al doilea raft” (cu excepția lui I. Heliade Rădulescu), dar care au jucat un rol imposibil de neglijat în viața literar-artistică a vremii.

Într-un anume sens, „vedeta” volumului este Iorgu Caragiali, cel mai vitregit pînă acum de istoria literară dintre membrii familiei căreia îi datorează atât mișcarea noastră dramatică de la mijlocul veacului trecut. Reprezentat în culegere prin două texte — o drept, cele mai multe, de mici dimensiuni, „șansoneta comică” fiind, se pare, specia sa favorită și cea în care și-a putut mai bine da măsura talentului de autor dramatic — Iorgu Caragiali ni se dezvăluie capabil a mînuî nu numai satira politică și de moravuri, ci și hasmul dramatizat, cu îmbinarea lui specifică de lirism și de umor (în cazul în care atribuirea feeriei *Papură Vodă* va fi confirmată de cercetările ulterioare). El se dovedește însă, înainte de toate, un direct precursor al lui Ion Luca, „caragialismo” *avant la lettre* cuprinzînd nu numai *Clencea avocatului* (unde acestea au fost semnalate de Șt. Cazimir) și *Neagu Pescaru la balul de la 24 ianuarie*, ori *Chelnerul de la otelul Patriii* (unde le relevă coordonatorul ediției), ci și *Aspirant la deputăție*, al cărui „orou” își încheie perorația cu un peremptoriu „Am zis”, iar în cuprinsul ei recurge la enumerări incontinate și agresivități retorice de tipul: „Nu, nu tac, d-lor! Cînd Europa, Africa, America, Australia, Serbia, Bulgaria se zguduie de focul Orientului, cînd totul se mișcă de

simțul naționalității, eu să tac? Nu! Nu tac! Să vedem care pe care”.

Ion M. Bujoreanu, unul dintre cei mai înzestrați autori dramatici de a doua mîna ai epocii, ne este prezentat cu o localizare după E. Scribe, *Doi dascăli pricopsiți sau Asinus asinum fricat*, în care viitorul autor al *Misterelor din București* și al comediilor *Cuconu Zamfirache* sau *Judecata lui Brîndus* se exersează în mînuirea dialogului și în observarea autenticității exprimării spontane a unor personaje recrutate din diferite categorii sociale. Costache Caragiali, ale cărui principale piese au mai fost editate și reeditate, ne e prezentat într-o ipostază mai puțin familiară, aceea de autor al unei melodrame cu haiduci și „a grand spectacle” (*Fiul pădurei sau Moartea haiducului Tunsu*), Alecu Donici apare ca prezumtivul autor al unei savuroase comedii de salon (neterminată), *Guraleiul*, iar Ion Heliade Rădulescu ca reeditînd, cu succesul pe care i-l putem prevedea, dacă ținem seama de faconda ineputabilă și virulența-i verbală binecunoscută, formula pamfletului politic dialogat inaugurată în epoca premodernă de Iordache Golescu.

Cel mai puțin „convingător” ca autor dramatic, oricît de mari ar fi fost meritele sale de actor și de animator al scenei românești în a doua jumătate a veacului al XIX-lea, rămîne Matei Mîllo. *Paraponistul pus în slujbă* și *Cucoana Chirița la carantină* sînt niște remăke-uri ce rămîn departe de verva spumoasă a originalelor alecsandriniene, iar *Prăpăștiile Bucureștilor* sînt de o naivitate de-a dreptul induioșetoare, atît în ceea ce privește structura intrigii, cît și tiradele moralizatoare ale raisonneur-ului deghizat în Satan. Interpret excelent al pieselor altora, M. Mîllo (așa cum îl arătau și textele pînă acum publicate) nu este decît un scriitor mediocre; propabil că, la punerea în scenă, darul său actoricesc și regizoral era capabil să împlinească lacunele de substanță ce ies la iveală fără putință de tăgadă în textul scris.

De altfel, în afară de cazul — pe care nu-l putem elimina din discuție a priori

— că atât publicul, cât și actorii mijlocului de veac erau de un primitivism al pretențiilor cu totul ieșit din comun, cele mai multe dintre textele cuprinse în volumul comentat își dezvăluie caracterul mai curînd de „scenariu”, decît de text dramatic în adevăratul înțeles al cuvîntului. Piesele au un aspect schematic, de canava, cu numeroase scene rezumative și culminații prin nimic pregătite, inadvergente în succesiunea cronologică a scenelor și, mai ales, în intervalele de timp ce ar trebui să se scurgă între diferitele episoade, ceea ce face ca o expresie ca „mai înainte” să-și lărgească infinit conținutul, însemnînd, practic, orice. Chiar și în cazul adaptărilor sau localizărilor, care au la bază texte cu siguranță mult mai îngrijit elaborate din acest punct de vedere, graba, probabil caracterul de improvizare și încrederea în fascinația pură și simplă a „spectacolului” își spun cuvîntul. Este vădită, de aceea, atenția acordată de acești autori elementelor vizuale, „tablourilor”, scenelor frapante sau clovnești; autorii și publicul au lăcrima ușoară și risul mereu gata, mînturînd apartenența lor la o epocă infantilă a teatrului, care ne face să resimțim ca aproape miraculoase progresele realizate în abia ceva mai mult de un veac.

Este meritul de necontestat al volumului Institutului „G. Călinescu” și al echipei sale de editori — echipă al cărei veritabil profesionalism a fost de mai multe ori probat de-a lungul ultimelor două decenii și care a depus și de această dată o muncă de neînchipuită migală filologică și de neprețuită intuiție și rigoare istorico-literară — de a ne permite să retrăim ceva din ambianța neprefăcută și entuziasmul genuin al începuturilor teatrului românesc.

GEORGETA ANTONESCU

Graiul, entografia și folclorul zonei Chioar, Baia Mare, Comitetul de cultură și educație socialistă a județului Maramureș, Centrul de îndrumare a creației populare și a mișcării artistice de masă, 1983, 462 (464) p.

Cu cîțiva ani în urmă, un colectiv de studenți și profesori de la Institutul băimărean de învățămînt superior a ini-

țiat o cercetare de teren în satele din ținutul Chioarului. Intenția (*Cuvînt înainte*, p. 3) a fost de a prospecta la nivel de competență științifică graiul și civilizația țărănească din această parte a pămîntului românesc.

Întiile roade ale anchetei (așezată ca viziune și rigoare sub semnul fecund al școlii filologice, dar admițînd, în scopul circumscrierii exacte a faptelor, și deschiderile metodologice de dată mai recentă) s-au materializat odată cu finalizarea acestui amplu și dens „studiu monografic” ce ambiționează să releveze dimensiunile cardinale ale culturii populare și ale graiului din Chioar. Multe dintre „sinteze” își propun, programatic am spune, să izoleze elementele de specific de cele comune, pentru a dezvălui identitatea culturală și parametrii de originalitate a civilizației țărănești chioarene, modul în care ea se încadrează în rama mai generală a spiritualității românești. Alte două tomuri, unul de texte dialectale, celălalt de producții folclorice, urmează să vadă lumina tiparului, valorificînd astfel integral rezultatele muncii colectivului băimărean. Volumele anunțate nu sînt, ca importanță, cu nimic mai puțin relevante decît studiul publicat acum, întrucît lărgind corpul național de texte, ele vor introduce în circuitul științific un material inedit, de certă valoare.

Documentele de teren lingvistice și etnologice sînt necesare oamenilor de știință în proiectarea unor sinteze valabile referitoare la evoluția, starea prezentă ori la tendințele de viitor ale limbii și culturii noastre populare. Din perspectivă strict etnologică, de exemplu, multe zone își așteaptă încă cercetătorii, deoarece contrar unor aparențe fals liniștitoare, ele au fost nesatisfăcător investigate. Încît imaginea de ansamblu pe care o avem la ora actuală despre cultura orală mai poate admite rețușuri, unele esențiale.

Materia volumului în discuție este în așa fel ordonată, încît să satisfacă acceptabil problematica abordată și să răspundă concomitent exigențelor teoretico-metodologice impuse de monografia dialectală și etnografico-folclorică. Astfel, după *Considerațiile preliminare*, unde asistăm la fixarea cadrului geografico-economic (Codreanu Roman), istorico-social (Ion Chiș-Șter) precum și a premisei metodologice care au dirigit cercetarea (Gheorghe Pop) se trece la

descrierea graiului local. Victor Iancu, Gheorghe Pop, Nicolae Folecan, Ana Varna și Gheorghe Radu analizează, pe rând, fonetica și fonologia, lexicul general, terminologia meseriilor, morfologia și sintaxa detășind cu grijă particularitățile care individualizează graiul chiorcan și evidențiind aspectele care îi apropie tot mai mult de limba literară.

Declinându-ne competența în materie de dialectologie, vom stăruii în comentariul nostru, succint, asupra celei de a doua secțiuni a monografiei, consacrată folclorului și etnografiei din Chioar. Capitoul scris de Tănase Filip și Georgeta Labina (*Din istoricul preocupărilor pentru folclorul zonei Chioar*) vine parcă să justifice suplimentar utilitatea monografiei culturale materiale și spirituale a ținutului, pentru că pînă acum, deși „continue și persistente”, preocupările acestea au fost „mai puțin intense” și, adăugăm noi, tot atît de puțin sistematice. Situația reclamă neîntîrziat o reparație, fiindcă Chioarul „este o zonă folclorică a județului Maramureș capabilă încă de surprize sub raport etnologic” (p. 173). Sînt apoi examinate gospodăria, portul, obiceiurile, credințele legate de riturile de trecere, cele aparținînd ciclului calendaristic (excelente prin minuție și soluții interpretative studiile despre nuntă și practicile de înfrățire care-l au ca autor ori coautor pe Ion Chiș-Ster), după care, în capitole de sine stătătoare, se încearcă o descifrare în maniera Tache Papahagi a descîntecelor, a baladei (Va'eriu Palaghiță) și a liricii populare (teme, motive, sistem de imagini, tropi etc., Eugenia Nistorică). Lipsesc însă alte componente ale folclorului (literatura peremilogică, ghicitorile, proza), care discutate, ar fi rotunjit nu numai demersul propriu-zis, ci și imaginea pe care prezumtivul cititor și-ar fi conturat-o despre puterile creatoare ale insiderilor colectivităților tradiționale chiorcane. La capitolele dedicate etnografiei n-ar fi fost inutil un popas mai îndelugat în preajma ocupațiilor principale și secundare, a meșteșugurilor care au imprimat civilizației rurale din sud-estul județului Maramureș o marcă inconfundabilă.

Suita de studii etnografico-folclorice atestă cu argumente peremptorii că în zona anchetată, cu populație compact românească, s-a edificat de-a lungul epocilor istorice o civilizație țărănească de excepțional nivel, exprimată atît în

planul culturii materiale, cît și în acela al culturii spirituale, o civilizație funciarmente superioară, întemeiată pe o dispunere și o ierarhizare a valorilor care au asigurat din totdeauna continuitatea vieții românești pe aceste plaiuri. Cu toate mutațiile vertiginoase intervenite în lumea satului (cele mai multe studii marchează hotărît fenomenul), ca o consecință a proceselor de înnoire adîncă pe care le cunoaște societatea românească în contemporaneitate, în Chioar se mai semnaleză o viață folclorică încă vie, cu nimic inferioară celei din alte zone etnofolclorice.

Sigur că *Graiul, etnografia și folclorul zonei Chioar* (coordonatori Gheorghe Pop și Ion Chiș-Ster) n-a putut epuiza toate aspectele limbii și culturii populare din această parte de țară românească, dar reperele fundamentale au fost trasate cu mînă sigură și în spiritul unei depline obiectivități științifice.

Scris cu devoțiune, studiul realizat de bîimăreni este și un model al modului în care pot fi antrenate și îndrumate forțele tinere în munca pe cît de aspră pe atît de nobilă a cercetării științifice.

ION ȘEULEANU

G. G. Neamțu, *Predicatul în limba română. O reconsiderare a predicatului nominal*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1986, 232 p.

În cartea sa, G. G. Neamțu propune o soluție netradițională în controversata problemă a predicatului nominal: considerarea disociată a termenilor legați pînă acum, în teoria și practica analizei gramaticale, în sintagma verb copulativ — nume predicativ. Efortul autorului se concentrează, în prima parte a cărții, asupra problemelor teoretice privind structura, caracteristicile funcționale și interpretările date în literatura de specialitate predicatului (verbal, nominal).

Atenției celui ce parcurge cartea lui G. G. Neamțu i se impune densitatea informației, fructificată cu deosebită exigență, dezinvoltura autorului în abordarea și conturarea cu o remarcabilă concizie a unor concepte de lingvistică generală: predicatie/predicat; propoziție/enunț etc. Plecînd de la funcțiile „coezivă” și „asertivă” ale verbului-predi-

cat care generează enunțul și instituie în acest cadru, relația dintre predicat și subiect, autorul pune în discuție natura acestui raport sintactic. G. G. Neamțu contestă (alăturându-se unor opinii anterioare) calitate de termen supraordonat a predicatului (cum este interpretat de L. Tesnière și alți structuraliști) (p. 24 și urm.), precum și relația de interdependență dintre predicat și subiect (p. 19), opinie împărtășită de majoritatea lingviștilor români, adoptând teza susținută de D. D. Drașoveanu a subordonării predicatului față de subiect.

Autorul contestă de asemenea modelul tradițional de interpretare a predicatului nominal drept o funcție sintactică unitară analoagă predicatului verbal (p. 54). Premisa de la care pleacă autorul stipulează caracterul bifuncțional (nonunitar) al așa-zisului predicat nominal. De aici decurg altele: predicativitatea și individualitatea gramaticală a verbului *a fi*, ceea ce implică, firese, nonsubordonarea numelui predicativ față de verb. În sprijinul ipotezei sale, G. G. Neamțu subliniază că „modelul tradițional de tratare a predicatului nominal” ca funcție unitară are ca efect interpretarea contradictorie a uneia și aceleiași părți de vorbire: adjectivul *silitor*, deși este subordonat identic, în ambele cazuri, substantivului *elevul*, în *Elevul silitor învață bine* este considerat atribut, dar în *Elevul este silitor* (p. 21), același adjectiv este luat nume predicativ.

Realitatea lexematică și sintactică diferită a verbului și a numelui predicativ este susținută de autor și cu alte argumente dintre care selectăm: comportamentul opus în raport cu multiplicitatea; conjuncțiile subordonatoare regizează exclusiv verbul *a fi*, nu și numele predicativ. Negatia și interogația orientate asupra verbului determină caracterul negativ sau afirmativ al propoziției. În schimb, negarea etc. a numelui predicativ se realizează analog oricărei alte părți de propoziție fără implicarea în întregime a enunțului respectiv. În consecință, autorul propune și pustiifică înlocuirea lui cu conceptul „adjunct verbal primar” (p. 87).

Partea a II-a a lucrării reia și adâncește discocierea teoretică pe baza unui bogat material factual, unde analiza permite identificarea unor determinanți distincți atît pentru verbul *a fi*, cît și pentru *adjunctul verbal primar* a cărui

ocurență este condiționată de actualizarea relației subiect — verb (cu adjunct). Situațiile dificile nu sînt evitate, ci abordate deschis, iar soluțiile propuse decurg firese din desfășurarea discuției. Analiza fenomenelor sintactice, deosebit de fină, explicită și coerentă, bazată pe argumente extrase din realitate lingvistică reușese să convingă pe cititor de justa interpretare a faptelor gramaticale discutate. Rămîn, totuși, unele aserțiuni și interpretări discutabile. Astfel, posibilitatea reală a atributului prepozițional de a exprima „situația în spațiu”, cf. *Prezența ta printre noi* (p. 149), nu poate fi generalizată, încît să acceptăm fără rezerve valoarea atributivă a adverbului relativ *unde* într-un enunț ca: *Orașul unde a fost el profesor îmi place foarte mult* (v. p. 149—150). Uneori, autorul adoptă în expunere un stil telegrafic, respingînd o anumită interpretare cu care nu este de acord fără o argumentare fundamentată și explicită (vezi de ex. anexele 3, 4).

În ansamblu, cartea reprezintă o contribuție științifică valoroasă la elucidarea categoriei predicatului. Ea constituie un punct de vedere personal solid încheșat din care competența incontestabilă a autorului reiese prin argumentarea logică foarte strînsă, expusă cu claritate, într-un ritm alert și cu probitate științifică.

CONSTANTIN MILAȘ

Jane Spencer, *The Rise of the Woman Novelist, From Aphra Behn to Jane Austen*, Basil Blackwell, 1986, 225 p.

Romanul feminin din lumea anglosaxonă este un fenomen căruia istoria și critica literară a secolului XX i-a dedicat sute de pagini și chiar dacă unele interpretări sînt influențate de un feminism extrem, mai cu seamă în Statele Unite, contribuția femeilor-scriitoare începînd cu Jane Austen (1775—1817), nu mai este o problemă controversată.

Studiul lui Jane Spencer despre apariția „femeilor-scriitoare” (the woman novelist) este o încercare plină de îndrăzneală de a sublinia ideea că romanul englez în secolul XVIII, deci înainte de

Jane Austen, nu este doar o realizare a marilor figuri-bărbați, Richardson, Fielding sau Sterne, ci și a unor femei care, printr-o activitate de pionierat, au îmbogățit tematic romanul atât de complex al Angliei secolului XVIII. În același timp, printr-un material documentar extrem de bogat, scrisori, articole din periodice, studii, opere literare ale timpului, autoarea stabilește coordonatele carierei de scriitor a femeii, începând chiar cu secolul XVII, epocă în care opinia colectivă despre locul și rolul femeii nu permitea o asemenea în-deletnicire.

Concepută în două părți distincte care fuzionează printr-o idee centrală — stabilirea unei tradiții feminine în roman — autoarea ia în discuție schimbările survenite în ideologia feminității la hotarul dintre cele două secole și reacția la această ideologie, așa cum transpare din romanele scrise și publicate de femei în secolul XVIII.

Prima parte, sugestiv intitulată *Romanciera ca eroină (The Woman Novelist as Heroine)*, prezintă status-ul „femeii scriitor” într-un climat socio-cultural care-i este deopotrivă favorabil cât și advers. Emulația culturală a secolului nu se putea să nu atingă și spiritul feminin, drept care femei de diverse obârșii ca Aphra Behn, Eliza Haywood, Sarah Fielding și Fanny Burney scriu piese sau romane de succes public prin care își pot asigura și independența materială. Dar femeii secolului XVIII i se cerea să cultive valori morale în nucleul societății, familia. Această opoziție între vocație independentă și rigorele impuse de o societate dominată masculin este după părerea autoarei problema centrală a feminismului. Cu toate acestea, din fericire, interpretarea romanelor în partea a doua a studiului *Eroine create de romanciere (Heroines by Women Novelists)* nu cade într-un feminism exagerat, ci urmărește trăsura tradiției feminine în romanul secolului XVIII, în funcție de modul în care scriitoarele au văzut și reacționat la poziția impusă femeii de societate. În acest sens se desprind trei direcții — protestatar, conformist sau didacticist și escapist — intruchipate în trei tipuri de eroine — eroina sedusă, eroina transformată prin educație și eroina de „romance”. Cu toate că în majoritate structura romanelor este simplă, o narațiune lineară la persoana I, autoarea

discută personajele și relațiile dintre ele în profunzime, interpretându-le ca romane de caracter (novels of character).

Un alt merit al acestei părți constă în punctarea continuității tradiției prin preferința literaturii feminine spre „romance” și menținerea caracterului protestatar și în secolele următoare, chiar dacă nu de pe pozițiile evidente ale feminismului.

Studiul se distinge prin echilibru și măsură în elaborarea judecăților de valoare cu privire la importanța literaturii feminine din secolul XVIII. Concluzia lecturării nu ne îndeamnă spre supraestimarea acestor contribuții, nici la încercări de a stabili un discurs literar specific feminin, ci conturează doar o permanență feminină de valoare în romanul englez, permanență ale cărei începuturi nu pot fi nici ignorate, nici rupte de contextul romanului englez.

ECATERINA POPA

Mariana Gruță: **A Contrastive Syntax of English and Romanian. The Compound and the Complex Sentence**, Universitatea din Cluj-Napoca, 1985, 265 p.

Contrastive analysis has dominated the field of linguistics for the last decades and has had a good influence on both theoretical and applied linguistic studies. So far, numerous studies have been published assisting to a better understanding of the linguistic phenomena. However, to our knowledge, few researchers ventured in writing books dealing with a whole section of language, and when it was the case, most of them dealt with the phonological system of English contrasted with the phonological system of other languages.

The book under discussion is one of the few, if not the only one, or at least it is the first one in this country to deal with a thorough contrastive approach at the level of syntax. Although it deals with the compound and the complex sentence, it is a useful model for the other sections of grammar as well.

The author, a fine specialist in connectives, well-known for her contrastive

studies in coordination, begins her book on defining the term "connective". Both in coordination and subordination, connectives play an important role in the structure of the sentence, in the process of communication.

Basing her researches on a variety of linguistic schools and tendencies in modern linguistics, the author seems to share the opinions of the modern traditionalists, making the interpretations offered by generative syntax and generative semantics more understandable and easier to apply in the process of teaching learning English by the Romanian speakers.

A new classification of the connectives is to be noticed: intrasentential (= connectives) and intersentential (= connectors). This classification takes into account the relational meaning of the lexemes. The difference between the two languages under discussion seems to occur mainly at the level of connectives, i.e. at the level of syntactic relationship rather than at the level of syntactic processes. Having Romanian as a starting point, on the basis of semantic differences, the author suggested the introduction into the English grammar of certain interclausal relations of the type: oppositional, cumulative, restrictive, instrumental. Unlike even the most recent books on Romanian grammar, Mariana Gruică reduces the coordination type of relations to three: copulative, adversative, and disjunctive. Within each syntactic relation, the author has distinguished two or more subtypes corresponding to the different nuances of the relational meaning and its consequences on the selection of connectives. Thus, the reader finds subclasses of the same type of clause, e.g. causal clause₁, causal clause₂, causal clause₃, or the real concessive clause (Cs₁), the binary conditional-concessive clause (Cs₂) and the multiple conditional-concessive clause (Cs₃), the difference between these subtypes being both on the semantic level and on the relational one.

As regards the pedagogical utility of this book, the approach adopted here enables the reader to look at this part of the English syntax from a new perspective and to suggest new and more efficient criteria for its description.

The notes for each chapter, given at the end of the text, contain valuable explanations and illustrations in favour of the approach and methodology used in the book and help the reader to better understand the grammatical processes under discussion.

The bibliography may be used as a reliable source by any researcher interested in the study of both English and Romanian syntax.

AUREL TROFIN

Victor Hugo, Universitatea din București, Catedra de limba și literatura franceză, 1985, volum publicat sub direcția prof. dr. Angela Ion.

Volumul de articole, studii și eseuri realizat de colectivul Catedrei de limba franceză a Universității din București sub conducerea prof. dr. Angela Ion, apărut în 1985 prin Centrul de multiplicare al Universității din București, în condiții grafice excelente, este o nobilă inițiativă pentru omagierea operei hugoliene, la o sută de ani după moartea scriitorului.

Fructificând cele mai noi perspective teoretice în interpretarea textului literar, autorii studiază aspecte variate ale operei lui Victor Hugo, răspunzând cu fermitate și rigurozitate unor obiecții ridicate de exegeții precedenți. Acest scop științific, alături de cel al realizării unor puncte de vedere interpretative moderne și inedite ale unei opere atât de mult discutate, sînt susținute de organizarea judicioasă a materialelor capabile să definească personalitatea artistică și opera scriitorului francez împreună cu rădăcinile adînci pe care aceasta din urmă și le-a fixat în circuitul valoric al literaturii universale.

Substituind o prefață, articolul *Victor Hugo — un génie sans frontières*, semnat de Angela Ion reliefează coordonatele principale ale complexei personalități artistice hugoliene. Articolele, studiile și eseurile care constituie corpusul lucrării sînt aduse la același numitor de către teoria receptării, prin prisma căreia sînt realizate, asigurîndu-se astfel unitatea și armonia volumului. Cercetările de profunzime ale

aspectelor interne ale operei hugoliene sînt încadrate de cîteva articole reunite tematic, la începutul și la sfîrșitul volumului, conferindu-i rigoare structurală. Astfel articolele *Victor Hugo dans la vie littéraire roumaine* de Angela Ion, *Première version roumaine des BALLADES de Victor Hugo* de Sorina Bercescu și *Victor Hugo et les relations directes avec les intellectuels roumains de l'époque* de Marin Bucur, situate la începutul volumului prezintă receptarea operei lui Victor Hugo în România, menționîndu-se și raporturile directe pe care le-a avut scriitorul francez cu intelectuali români. Urmărind evoluția interesului față de poezia, proza sau teatrul lui Victor Hugo prin studiul traducerilor făcute de-a lungul anilor în țara noastră, autorii relevă atenția sporită acordată în România unui aspect sau altul al creației hugoliene, conform gustului epocii. Observația Angelei Ion privind interesul manifestat în ultimele trei decenii față de poezie explică poate și predilecția autorilor volumului pentru cercetarea în speță a acestui domeniu al operei scriitorului francez (lucrarea cuprinde zece studii dedicate poeziei față de șase care se referă la proză și teatru). Ultimele trei articole rotunjesc cercul cercetării întreprinse de cadrele didactice ale Catedrei de limba franceză a Universității din București, prin definirea sferelor de influență exercitate atît din exterior asupra operei lui Victor Hugo cit și din interiorul operei scriitorului francez asupra literaturii universale. Această din urmă influență este reliefată din aceeași perspectivă a receptării unei creații de valoare prin traducere (*Swinburne et la fortune de Victor Hugo dans l'Angleterre victorienne* de Ștefan Stoianescu sau *Victor Hugo — une révélation pour Dostoïevski* de Albert Kovacs) care asigură universalitatea unei opere, contribuind totodată la realizarea circuitului valoric și la armonizarea genialității universale prin asimilarea conștientă a influențelor de valoare.

Autorii celor șaisprezece studii și eseuri demonstrează gustul actual al receptării critice îndreptat înspre poezia lui Victor Hugo și atenția scăzută față de proză. (Un singur studiu, axat pe principiiul cercetării literare comparatiste, — *La bataille de Waterloo. Modalités descriptives chez Victor Hugo et Stendhal* semnat de Liana Repeteanu

— are în vedere opera romanescă hugoliană.)

Este evidentă, în volum, tendința de abordare a textelor din perspectivele poeticii și ale semioticii. Astfel de cercetări sînt întreprinse atît asupra poeziei cit și asupra teatrului lui Victor Hugo. Orientarea autorilor spre analiza formei este motivată de niște puncte de vedere comune lor, care subliniază ca principii fundamentale ale operei hugoliene cei al apropierii formei conținutului și cel al desființării limitelor cuvîntului în discurs. Ultimul principiu este examinat la nivelul celor trei discursuri prin prisma capacității unice a lui Hugo de a vizualiza și de a crea acea imagine poetică complexă care îi este proprie. Cercetările de semiotică și poetică (*Métasèmes hugoliens* de Paul Miclău, *L'odyssée du MOT dans l'oeuvre poétique hugolienne* de Laurențiu Zorcas, *Rhetorique de l'anagramme* de Corinei Mihai Ionescu și altele) sprijinite uneori și de metoda statistică (Sylvia Pandelescu, *Structures poétiques hugoliennes*) pun în evidență calitatea deosebită a stilului lui Hugo, a ritmului poeziilor sale, a posibilităților nelimitate ale cuvîntului, a măiestriei artistice a poetului, justificînd varietatea lexeimelor și a tipurilor prozodice pe fundalul artei vizualizării.

Definit tot ca un produs al calității de vizionar, actul scriitoricesc hugolian se dovedește a fi „orfic” și „empeoocian”, conform observației făcute de Toader Saulea în *L'oeil poétique hugolien*. De fapt astfel de repere mitologice nu sînt singulare în ansamblul volumului, unele studii — *LE SATYRE, synthèse de la pensée et de la poétique hugoliennes* de Angela Ion și *Victor Hugo et les légendes de son siècle* de Anca Mitroi — propunînd mitanaliza ca punct de vedere teoretic posibil de abordare a operei scriitorului francez. Rezultatele unei astfel de cercetări duc la concluzii profitabile pentru exegeza conținutului operei, demonstrînd genialitatea novatoare a scriitorului prin capacitatea sa de a acorda noi sensuri vechilor mituri, de a oferi adevărate „mituri-sinteza” ca acela al satirului analizat de Angela Ion sau de a crea o mitologie proprie desprinzîndu-se de miturile tradiționale sau de legende vehiculate, acceptate ca atare de contemporanii săi.

În ansamblul volumului sînt mai rar aplicate puncte de vedere teoretice de cercetare structuralistă sau antropologică. Primul este aplicat de către Anca Christodorescu la studiul comparativ al relației „rege-super-vasal” în teatrul lui Pierre Corneille și Victor Hugo. (*Roi et supervassal chez Perre Corneille et Victor Hugo*). Punctul de vedere antropologic se dovedește a fi o abordare teoretică necesară a demersului întreprins de Vasile Zincenco în *Abîmes de Victor Hugo* pentru a determina dimensiunea umanistă a poeziei lui Victor Hugo în-

dreptată spre cunoașterea surselor gîndirii cosmice și a vîrstei primordiale a omenirii pentru a le recrea prin simboluri.

În ansamblul său, volumul oferit de cercetătorii bucureșteni demonstrează calitatea criticii universale care, chiar dacă este mai puțin cuceritoare, excelează prin profunzime, minuțiozitate și rigoare științifică, precum și prin maniera deosebită a organizării și prezentării materialelor.

YVONNE GOGA

Revista științifică a Universității din Cluj-Napoca, **STUDIA UNIVERSITATIS BABEȘ-BOLYAI**, apare începând cu anul 1986 în următoarele condiții:

matematică — trimestrial
fizică — semestrial
chimie — semestrial
geologie-geografie — semestrial pentru geologie și anual pentru geografie
biologie — semestrial
filosofie — semestrial
științe economice — semestrial
științe juridice — semestrial
istorie — semestrial
filologie — semestrial

STUDIA UNIVERSITATIS BABEȘ-BOLYAI, the scientific journal of the University of Cluj-Napoca, starting with 1986 is issued as follows:

mathematics: quarterly
physics: biannually
chemistry: biannually
geology-geography: biannually on geology and yearly on geography
biology: biannually
philosophy: biannually
economic sciences: biannually
juridical sciences: biannually
history: biannually
philology: biannually

43 871

Abonamentele se fac la oficiile poștale, prin factorii poștali și prin difuzorii de presă, iar pentru străinătate prin „ROMPRESFILATELIA“, sectorul export-import presă, P. O. Box 12—201, telex. 10376 prsfir, București. Calea Griviței nr. 64—66.

Lei 35